

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**II. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

**Sborník referátů z kolokvia pořádaného
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně
ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy.**

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**II. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

**Sborník referátů z kolokvia pořádaného
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně
ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy.**

ŠLAPANICE, 1. a 2. 7. 1999

II. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

Sborník referátů z kolokvia pořádaného katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy.

Editor: Ing. Antonín Hlaváček, CSc.
 RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

Recenzovali: RNDr. Václav Toušek, CSc.
 Ing. Jaroslav Rektořík, CSc.

© Masarykova univerzita, 2000
ISBN 80-2102317-1

O B S A H

ÚVODEM	1
NÁRODNÍ ROZVOJOVÝ PLÁN: STRATEGICKÝ CÍL A PRIORITY RENÉ WOKOUN	3
ČESKÁ REGIONÁLNÍ POLITIKA NA PRAHU 21. STOLETÍ A GLOBÁLNÍ ZMĚNY OSVALD MILERSKI	15
SROVNÁVACÍ REGIONÁLNÍ ANALÝZA VÚSC ÚSTÍ NAD LABEM A LIBEREC MILOSLAV ŠAŠEK	31
PRŮMYSLOVÁ VÝROBA A STRATEGIE ROZVOJE KRAJŮ V ČESKÉ REPUBLICE VÁCLAV TOUŠEK - JOSEF KUNC	39
VYBRANÉ ASPEKTY LOKALIZACE ZAHRANIČNÍCH INVESTIC V ČESKÉ REPUBLICE MILAN VITURKA	67
THE VIENNA INSTITUTE FOR INTERNATIONAL ECONOMIC STUDIES - WIIW HANA RUSKOVÁ	77
TELEFONIZACE V NOVÝCH KRAJÍCH ČR MARTIN HRADSKÝ	89
VEŘEJNÁ ÚČAST A PROJEDNÁVÁNÍ REGIONÁLNÍCH STRATEGIÍ A OPERAČNÍCH PROGRAMŮ IVA GALVASOVÁ	99
POTENCIÁL TECHNOLOGIE GIS V DECIZNÍ SFÉŘE JIŘÍ HIESS	105
DOSTUPNOST JAKO KRITÉRIUM KVALITY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ (PŘÍKLAD VEŘEJNÉ SPRÁVY) JIŘÍ KOVÁŘ	107

AKTUÁLNÍ KONTEXT REGIONÁLNÍ STRATEGIE ANTONÍN HLAVÁČEK	115
PODNIKATELSKÁ AKTIVITA FYZICKÝCH OSOB JAKO INDIKÁTOR TRANSFORMAČNÍ ADAPTACE NA PŘÍKLADU BRNĚNSKÉHO KRAJE JAROSLAV MARYÁŠ	121
PROBLEMATIKA CESTOVNÍHO RUCHU V SOUČASNÝCH PROGRAMOVÝCH DOKUMENTECH REGIONÁLNÍHO ROZVOJE V ČR JIŘÍ VYSTOUPIL	131

ÚVODEM

V roce 1998 došlo k naplňování dlouhodobého úkolu České republiky v souvislosti s přípravou jejího vstupu do EU, a to k zpracování základních programových dokumentů v oblasti regionálního rozvoje. Pod gescí Ministerstva pro místní rozvoj byly zahájeny na jedné straně práce na tvorbě Strategií regionálního rozvoje jednotlivých 14 krajů České republiky (úroveň NUTS III) a celková Strategie regionálního rozvoje České republiky, na straně druhé bylo zahájeno zpracování druhé zásadní skupiny programových dokumentů, a to Národního rozvojového plánu (RDP) a konzultačních dokumentů Sektorových a Regionálních operačních programů (KD SOP, KD ROP).

Snahou organizátorů druhého kolokvia bylo v této souvislosti seznámit širokou odbornou veřejnost s nejnovějšími poznatky z uvedených programových dokumentů, resp. poukázat na významný regionální akcent při řešení ekonomických, sociálních a environmentálních problémů, zejména v kontextu s možnostmi předvstupní pomoci EU kandidátských zemím, ať již na národní či posléze na regionální úrovni.

V Brně, 12. července 1999

Jiří Vystoupil

NÁRODNÍ ROZVOJOVÝ PLÁN: STRATEGICKÝ CÍL A PRIORITY

René Wokoun

Doc. RNDr. René Wokoun, CSc., Vysoká škola ekonomická, Katedra veřejné správy
a regionálního rozvoje, Černá 13, 110 01 Praha 1, tel.: 02/290469

I. Úvod

Vypracování Národního rozvojového plánu je základní podmínkou pro získání předvstupní pomoci Evropské unie, ale je také významnou zkouškou připravenosti České republiky na realizaci politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU. Jedním z nejdůležitějších principů této politiky je programování, na základě něhož se vyžaduje vypracování programových dokumentů, přičemž teprve na jejichž podkladě je podpora ze zdrojů EU poskytnuta.

Mezi programovými dokumenty zaujímá výjimečné místo Národní rozvojový plán, ve zkratce RDP. Tento dokument představuje zevrubné zdůvodnění potřeby podpory ze zdrojů EU a definuje cíle, jichž má být dosaženo. Na základě projednání RDP s orgány Evropské komise je následně vypracován dokument „Rámec podpory Společenství (CSF)“, který má charakter smlouvy mezi vládou státu přijímajícího pomoc a Evropskou komisí. Tato smlouva specifikuje závazek obou stran poskytnout prostředky na dosažení cílů uvedených v dokumentu. Detailní cíle a podmínky čerpání podpory na jejich dosažení v jednotlivých oblastech jsou pak specifikovány v operačních programech (mohou být sektorové a regionální). Teprve po schválení operačních programů orgány Evropské komise může být zahájena realizace konkrétních projektů.

Na zpracování Národního rozvojového plánu České republiky se podílí řada ministerstev, další orgány státní správy, zástupci komor, odborů a neziskových organizací, regionální řídicí a monitorovací výbory (složené především ze zástupců regionů, včetně poslanců a

senátorů, obcí a měst, různých komor i neziskových organizací). Koordinací prací bylo pověřeno Ministerstvo pro místní rozvoj, jež na základě výběrového řízení ustanovilo realizační skupinu pro zpracování Národního rozvojového plánu – konsorcium Vysoké školy ekonomické v Praze a Terplanu a.s. Praha. Je tedy zřejmé, že při pracích na RDP je důsledně uplatňován princip partnerství.

Příprava Národního rozvojového plánu vychází z vypracované Regionální a odvětvové analýzy a z analýz a strategií rozvoje, které byly zpracovány příslušnými přípravnými výbory v gesci příslušných ministerstev, a v gesci regionálních a řídicích výborů (RŘMV) vytvořených vládou pro regiony NUTS II. V případě regionů NUTS II byly významným podkladem strategie jednotlivých regionů VÚSC, zpracované pod gescí regionálních koordinačních skupin (RKS) pro potřeby Strategie regionálního rozvoje České republiky. Výsledkem prací těchto orgánů jsou konzultační dokumenty, v nichž jsou na základě analýzy klíčových problémů jednotlivých sektorů nebo regionů stanoveny obecné a specifické cíle, priority a předpokládané finanční náklady. Všechny konzultační dokumenty byly vypracovány za široké spolupráce veřejných, zájmových i neziskových organizací, podnikatelských i profesních svazů a dalších organizací.

Cílem Národního rozvojového plánu je analýza problémů jednotlivých sektorů relevantních z hlediska strukturálních fondů a problémů regionů na úrovni NUTS II, včetně srovnání se státy EU. Národní rozvojový plán musí rovněž obsahovat opatření, která byla pro zlepšení situace realizována vládou v předchozích obdobích. Dále musí obsahovat rozvojové priority a strategie pro jejich dosažení, subjekty, jež se budou účastnit jejich realizace a rámcové finanční požadavky. Nutnou součástí RDP je zhodnocení předpokládaných ekologických dopadů navrhované strategie Národního rozvojového plánu. Podle dosavadního názoru orgánů Evropské komise odpovídají území všech kandidátských zemí povaze Cíle 1 politiky hospodářské a sociální soudržnosti (zaostávající regiony), a mohou proto získat podporu ze všech tří nástrojů předvstupní strukturální politiky (programy PHARE II, ISPA a SAPARD). Cílem přípravy Národního rozvojového plánu je prezentovat orgánům Evropské komise celkovou strategii, která zdůvodní priority, o jejichž podporu z výše uvedených zdrojů EU bude Česká republika žádat

II. Strategický cíl Národního rozvojového plánu

- Strategickým cílem Národního rozvojového plánu je zvýšení HDP České republiky do roku 2006 na úroveň blízkou 75% průměru HDP/obyv. států EU (kritérium EU pro Cíl 1), zamezení prohloubení regionálních disparit a výrazné zlepšení stavu životního prostředí.
- Při dosahování strategického cíle bude ČR provádět aktivní regionální politiku a zaměřit se především na zvýšení technologické úrovně a konkurenceschopnosti ekonomiky a na zlepšení kvalifikace a flexibility pracovních sil.
- Zásadní podmínkou dosažení strategického cíle Národního rozvojového plánu bude respektování principů politiky hospodářské a sociální soudržnosti a principů trvale udržitelného rozvoje, včetně vytvoření potřebného legislativního a institucionálního rámce.

III. Priority Národního rozvojového plánu

Cílem stanovení priorit je vytvoření rámce pro další práce na zpracování Národního rozvojového plánu (RDP) a na navazujících programových dokumentech, včetně finančních a administrativních struktur pro realizaci programů. Jde o důležitý integrační úkol (plnění Nařízení Evropské unie ke Strukturálním fondům a ke Koheznímu fondu) a zároveň o to, vytvořit podmínky pro vyrovnávání sociálně-ekonomické úrovně regionů podle pravidel Evropské unie.

Sektorové a regionální priority pro oblast politiky hospodářské a sociální soudržnosti České republiky jsou navrženy pro období 2000-2006. Návrh priorit bezprostředně vychází ze zpracovaných sektorových a regionálních konzultačních dokumentů:

Sektorové konzultační dokumenty:

- a) Rozvoj lidských zdrojů (MPSV, MŠMT)
- b) Průmysl (MPO)
- c) Doprava a spoje (MDS)
- d) Životní prostředí (MŽP)

- e) Rozvoj multifunkčního zemědělství (MZe)
- f) Rozvoj venkova (MMR)
- g) Cestovní ruch (MMR)

Regionální konzultační dokumenty za NUTS II:

- 1. Praha,
- 2. Střední Čechy,
- 3. Jihozápad,
- 4. Severozápad,
- 5. Severovýchod,
- 6. Jihovýchod,
- 7. Střední Morava,
- 8. Ostravsko.

Priority jsou navrženy na základě těchto dokumentů, zpracovaných pro jednotlivé sektory pod vedením kompetentních ministerstev a podepsaných příslušnými ministry a pro jednotlivé regiony Regionálními řídicími a monitorovacími výbory pro regiony NUTS II, zpracovaných za koordinace Ministerstva pro místní rozvoj.

Projednávání návrhu priorit proběhlo na úrovni ministerstev a řídicích a monitorovacích výborů regionů NUTS II a zároveň mezi ministerstvy a regiony. Vzhledem k účelu, pro který byl návrh priorit zpracován (tj. pro vypracování Národního rozvojového plánu ČR) bylo snahou zpracovat stručný návrh, který bude představovat základní kostru připravovaného plánu. Ze syntézy vzešel rámcový návrh priorit v následující hierarchii:

- 1) **prioritní osy** - vymezující základní problémové okruhy,
- 2) **priority** – definující základní cíle v rámci prioritních os,
- 3) **dílčí priority/opatření** - podrobněji specifikující priority.

Vymezení prioritních os vychází ze zásad využití prostředků strukturálních fondů, které je možno čerpat na následující čtyři sféry:

- 1) **podporu podnikání,**
- 2) **rozvoj lidských zdrojů,**
- 3) **rozvoj infrastruktury,**
- 4) **zlepšení stavu životního prostředí.**

Tyto sféry odpovídají rovněž zaměření programu ISPA (doprava a životní prostředí), SAPARD (zemědělství a rozvoj venkova) a PHARE II. Velkou pozornost věnují podpůrné předvstupní programy též rozvoji venkova a rozvoji multifunkčního zemědělství. K tomu účelu byl Evropskou unií vytvořen zvláštní předvstupní program SAPARD. Problematika rozvoje venkova a multifunkčního zemědělství byla proto stanovena jako pátá prioritní osa českého Národního rozvojového plánu. Tedy podstatnou částí Národního rozvojového plánu je stanovení priorit, na něž bude zaměřeno hlavní úsilí politiky hospodářské a sociální soudržnosti České republiky v období před vstupem – k 1. 1. 2003 – právě prostřednictvím programů PHARE II, ISPA a SAPARD. Z těchto důvodů Národní rozvojový plán České republiky obsahuje syntézu jak sektorových, tak i regionálních problémů a priorit. Navrhované priority určují hlavní směry rozvoje, nikoliv však jednotlivé programy a projekty. Po vstupu do Evropské unie bude moci Česká republika využít řádově vyšší objem prostředků ze Strukturálních fondů a z Kohезního fondu EU.

Priority definují základní cíle, kterých je třeba dosáhnout v jednotlivých problémových okruzích, stanovených prioritními osami. Jednotlivé priority mají přitom často současně sektorovou i regionální dimenzi. Na realizaci opatření na dosažení jednotlivých priorit se budou účastnit všechny orgány, do jejichž kompetencí problematika zasahuje. Jednotlivé prioritní osy a priority budou rozpracovány v sektorových a regionálních operačních programech příslušnými přípravnými výbory. Vzhledem k integrované povaze problematiky hospodářské a sociální soudržnosti a vzhledem k nutnosti aplikovat současně sektorový i regionální přístup, budou o konkrétním rozdělení podpory mezi sektorové a regionální programy v jednotlivých prioritních osách a prioritách rozhodovat jednotlivé sektorové přípravné výbory se zástupci Regionálních monitorovacích a řídicích výborů.

Pět prioritních os pokrývá problémy, které jsou celostátního charakteru nebo se promítají zpravidla do všech nebo alespoň do převážného počtu regionů NUTS II. Jako samostatná (šestá) prioritní osa byla stanovena osa zaměřená na řešení specifických problémů jednotlivých regionů NUTS II. Pod tuto prioritní osu spadají takové

regionální priority, jež mají převážný význam v konkrétním regionu NUTS II a vyjadřují specifikum daného regionu. Vychází se z toho, že každý region NUTS II bude mít svůj vlastní Regionální operační program, který bude kromě priorit společných pro všechny či většinu regionů NUTS II zahrnovat i priority, jež mají omezený územní dopad.

Jednotlivé priority byly navrženy tak, aby pokrývaly poměrně rozsáhlé problémové oblasti a jejich definice byla dostatečně obecná. Důvodem je to, že prostředky EU mohou být poskytovány jen na ty činnosti, jež lze přiřadit k některé z priorit. Příliš konkrétní vymezení priorit by mohlo vyloučit z poskytování pomoci ty činnosti, které mohou být v příslušném oboru nebo regionu velmi důležité, ale nebylo by možné je zahrnout pod žádnou z vymezených priorit. Podíl sektorových a regionálních partnerů na realizaci jednotlivých dílčích priorit, resp. opatření bude různý a bude předmětem výše uvedeného jednání mezi sektorovými přípravnými výbory a Regionálními řídicími a monitorovacími výbory.

Sektorové a regionální priority Národního rozvojového plánu (RDP) České republiky na léta 2000 – 2006

1. prioritní osa: Podpora rozvoje ekonomické základny a posílení její konkurenceschopnosti

Priority:

- 1.1 Zvýšení konkurenceschopnosti zkvalitňováním prostředí pro podnikání a stimulací rozvoje podniků
- 1.2 Podpora vědy, výzkumu a vývoje jako významného faktoru růstu efektivnosti a konkurenceschopnosti výroby v regionech
- 1.3 Vytváření příznivých podmínek pro investice do ekonomických aktivit a zvyšování jejich efektivnosti
- 1.4 Podpora rozvoje malých a středních podniků (SME)
- 1.5 Rozvoj cestovního ruchu a lázeňství

- 1.6 Rozvoj technicko-ekonomického poradenství pro podniky v regionech
- 1.7 Rozvoj a zvýšení efektivity energetiky
- 1.8 Rozvoj komunální energetiky a hospodaření energií
- 1.9 Rozvoj obchodu a průmyslové spolupráce

2. prioritní osa: Rozvoj technické infrastruktury

Priority:

- 2.1 Modernizace a rozvoj dopravní infrastruktury
- 2.2 Rozvoj dopravní obslužnosti a infrastruktury regionů
- 2.3 Snížení negativních důsledků dopravy na životní prostředí
- 2.4 Rozvoj technické infrastruktury obcí, měst a regionů

3. prioritní osa: Rozvoj lidských zdrojů

Priority:

- 3.1 Řešení problémů zaměstnanosti a flexibility lidských zdrojů
- 3.2 Rozvoj celoživotního učení
- 3.3 Sociální a kulturní rozvoj společnosti v obcích, městech a regionech
- 3.4 Rozvoj občanských iniciativ v obcích, městech a regionech
- 3.5 Optimalizace funkce a struktury zdravotnické soustavy
- 3.6 Modernizace veřejné správy

4. prioritní osa: Ochrana a zkvalitňování životního prostředí

Priority:

- 4.1 Obnova environmentálních funkcí v území
- 4.2 Ochrana vod

- 4.3 Ochrana klimatu a ovzduší
- 4.4 Nakládání s odpady a odstraňování starých zátěží
- 4.5 Environmentální osvěta, výchova a vzdělávání

5. prioritní osa: Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství

Priority:

- 5.1 Trvale udržitelný rozvoj venkovských oblastí
- 5.2 Rozvoj multifunkčního zemědělství
- 5.3 Zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví

6. prioritní osa: Specifické priority regionů NUTS II

V tomto oddílu jsou uvedeny specifické či hlavní priority regionů na úrovni NUTS II.

PRAHA

Priority:

- 1. Spolehlivě fungující doprava šetrná k prostředí města a regionu
- 2. Úsporné a udržitelné hospodaření s energiemi, vodou a dalšími zdroji
- 3. Integrace Prahy do evropských struktur

STŘEDNÍ ČECHY

Priority:

- 1. Odstranění zaostávání technické vybavenosti a služeb
- 2. Zlepšení veřejné dopravy, zajištění dopravní obslužnosti, lepší provázání dopravy s Prahou
- 3. Revitalizace ekonomicky nevyužitých území, například bývalého vojenského prostoru Milovice –Mladá a průmyslové plochy Kladna či Příbrami

4. Stabilizace obyvatelstva (bytová výstavba, dopravní obslužnost, podpora rozvoje malých a středních podniků)

JIHOZÁPAD

Priority:

1. Zajištění trvalé spolupráce se sousedními regiony a státy včetně zřízení sítě informačních center cestovního ruchu propojených národně i nadnárodně
2. Trvale udržitelné obhospodařování rybníků, tekoucích vod a nádrží
3. Podpora diverzifikace zemědělství, údržba a revitalizace krajiny

SEVEROZÁPAD

Priority:

1. Řešení specifických problémů nezaměstnanosti (podpora všech forem podnikání, rekvalifikace pracovníků, programy veřejných prací)
2. Rekultivace krajiny po těžbě
3. Rehabilitace a rozvoj lázeňství a cestovního ruchu a související zlepšení životního prostředí

SEVEROVÝCHOD

Priority:

1. Napojení regionu na evropskou komunikační síť (dálnice, železnice) a modernizace veřejných letišť
2. Podpora tradičního zpracovatelského průmyslu včetně rozvoje malých a středních podniků a cestovního ruchu
3. Využívání pozemků nízké bonity k extenzivnímu hospodaření, rekreačnímu a sportovnímu využití

JIHOVÝCHOD

Priority:

1. Podpora přeshraniční spolupráce s Rakouskem ve vazbě na rozvoj dopravní infrastruktury a rozvoj cestovního ruchu
2. Rozvoj mezinárodní spolupráce vycházející z využití vědecko-technického potenciálu regionu a mezinárodní veletržní tradice Brněnských výstavních veletrhů
3. Zlepšení dopravní dostupnosti i obsluhy v regionu, zejména periferních a příhraničních částí
4. Rozvoj odbytových center, podpora finalizace zemědělských výrobků (s důrazem na specializované produkty zemědělské výroby), zlepšení marketingu a cílená podpora rozvoje venkovských oblastí

STŘEDNÍ MORAVA

Priority:

1. Ochrana osídlení a krajiny před záplavami
2. Revitalizace horských a podhorských oblastí
3. Dobudování nadřazené dopravní sítě

OSTRAVSKO

Priority:

1. Rekultivace krajiny Ostravsko-karvinska po těžbě a odstranění starých zátěží životního prostředí
2. Napojení regionu na transevropské dálniční síť a modernizace páteřní regionální silniční sítě
3. Řešení specifických problémů nezaměstnanosti (podpora všech forem podnikání, rekvalifikace a programy veřejných prací)

IV. Závěr

Na stanovení priorit bude navazovat zpracování povinných částí RDP podle Nařízení Evropské unie (makroekonomická část, finanční rámec, posouzení dopadů na životní prostředí), dopracování konzultačních dokumentů (zejména o otázky financování) a dále diskuse k vymezení obsahu jednotlivých operačních programů. Zkušenosti členských zemí ukazují, že jde o dlouhodobý proces, neboť pro realizaci programů musí být vytvořeny administrativní a legislativní podmínky podle Nařízení Evropské unie.

Na závěr je třeba zdůraznit široké partnerství při zpracování dokumentů a rozsáhlý konzultační proces (ministerstva a jejich regionální pracoviště, obce a města, okresní úřady, úřady práce, university, agentury, hospodářství a sociální partneři a široká veřejnost prostřednictvím Internetu). Přípravných jednání se účastnili i zástupci Evropské komise jako pozorovatelé.

ČESKÁ REGIONÁLNÍ POLITIKA NA PRAHU 21. STOLETÍ A GLOBÁLNÍ ZMĚNY

Osvald Milerski

RNDr. Osvald Milerski, CSc., Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava,
Ekonomická fakulta, Katedra regionální ekonomiky, Sokolská 33, 701 00 Ostrava,
tel.: 069/699 2252, e-mail: osvald.milerski@vsb.cz

Úvod

V současném přelomovém období, kdy již stojíme na prahu 21. století, svět již není stabilní, stal se nestabilním. Nejen že musíme s dramatickými změnami počítat, ale ty již probíhají. Jsme si stále málo vědomi rozsahu probíhajícího zvratu a zejména je značně rozšířená neochota k nezbytné korektuře kursu. Tuto neochotu hodnotí Lester C. Thurow následovně: „Na Západě, zvláště u nás v Americe, si žijeme bezstarostně, cítíme se dobře. Nikomu se nechce poslouchat varování. Nikdo si nechce kazit náladu“ /13/. /L. C. Thurow je předním americkým ekonomem, poradcem prezidenta Clintona a autorem bestselleru „The Future of Capitalism“/.

V příštích desetiletích budeme konfrontováni s rubem společnosti blahobytu - nadměrným čerpáním přírodních zdrojů. Bude nutné provést bolestivé korekce současného kursu. Vzhledem k tomu, že náklady na životní prostředí bude možné subvencovat jen ve výjimečných případech, bude život obyvatel dražší!

Vyspělé země se nacházejí na přechodu od tradiční průmyslové společnosti ke společnosti informační /podle některých autorů společnosti ekologické/ a hluboký převrat lze očekávat v celém světě práce. Dramatická výzva přichází zejména z jihovýchodní Asie, kde jsou velké rozvojové trhy a stále více se tam budou rozvíjet nositelé nejnovějších moderních technologií.

Nebudeme tudíž vyzýváni jen na úseku jednodušších činností. Existuje reálné nebezpečí, že možné ztráty pracovních míst v Evropě budou vyšší než jejich možné přírůstky. Již dnes je možno vidět, že na jedné straně vznikají nová pracovní místa na základě nových služeb, výrobních oborů, ale rovněž dosavadní pracovní místa mizí a to značnou úspornost lze očekávat s právě zahajovanou vlnou racionalizace a strukturálních změn. Osudová otázka tedy zní, jaká práce a kolik práce bude ve střední Evropě za 5 nebo 10 let?

Již v současné době na nás doléhá nezbytnost řešení venkovského prostoru a potřebné korekce náhledu na jeho využití. Industriální společnost byla vytvořena z centralizačních trendů. V nově rodící se společenské formaci /vybavené novými informačními technologiemi/ budou možné jiné cesty a venkovu se otevírají nové příležitosti. Bude možné, aby duševní elita venkova našla více zaměstnání doma a na venkov se podle S. Lannera vrátí časem rozhodující síly a politický vliv /9/.

Chtěl jsem úvodem připomenout příchod alespoň některých neúspěšných změn, z nichž některé již na nás začínají doléhat v současné době. Regionální politika na ně musí adekvátně reagovat, zejména nesmí dojít k promeškání zásadních strategických kroků, které nám mohou pomoci udržet si odpovídající postavení v integrující se Evropě.

K posledním dokumentům prostorového vývoje v Evropě patří „Evropská koncepce prostorového rozvoje“, jejíž první znění bylo schváleno v loňském roce. Tento materiál je i pro naše regionální a územní plánování v mnohém inspirativní. Uvedu alespoň faktory, které budou podle tohoto materiálu ovlivňovat vývojové tendence prostorového vývoje v EU.

„Dlouhodobé ekonomické, sociální a prostorové vývojové tendence v Evropské unii budou ovlivňovány především třemi faktory:

- důsledky postupné hospodářské integrace a intenzivní politické spolupráce v Evropě mezi členskými státy a jinými zainteresovanými skupinami,
- rostoucí význam lokálních a regionálních orgánů a jejich role v prostorovém vývoji,

- očekávané rozšíření Evropské unie a vývoj vztahu k jejím sousedům.

Tyto tři fenomény musí být nahlíženy v souvislosti s hospodářskou globalizací a s ní spojeným značným technologickým rozvojem, jakož i obecnými demografickými, ekonomickými a ekologickými trendy, které charakterizují vývoj Evropské unie“ /14/.

Jsmo svědky velkého zvratu v historii evropského prostoru. V kontextu probíhajících procesů a očekávaných změn se bude vytvářet nový prostor ČR na začátku 21. st. Nová podoba našeho prostoru bude vznikat v prvních dekádách 21. st. jako výsledek zejména těchto již probíhajících procesů:

- vznikne nový typ globální ekonomiky a globální společnosti,
- dojde k integraci ČR s EU,
- prosadí se trvale udržitelný rozvoj jako hlavní megatrend 21. st.

Ve svém referátu bych chtěl upozornit zejména na tyto tři výše uvedené procesy, kterým by měla naše regionální politika věnovat výjimečnou pozornost.

Nový typ globální ekonomiky

V Evropě 21. století se změni struktury i funkce klasických státních organizací a funkce státu budou omezeny také ze strany regionálních systémů. Rostoucí role mezinárodních korporací v globálních hospodářských, společenských i politických systémech bude mít stále větší vliv na formování evropského prostoru, a proto i naše česká regionální politika musí tyto nosné probíhající procesy umět zahrnout do své koncepce.

Optimisté věří v možnost regionálního a lokálního rozvoje vlivem globalizačních procesů, pesimisté většinou upozorňují na konkurenční boj v rovině globální produktivity a prohrané války na území svého města, regionu nebo dokonce i celého státu. Poukazují na regiony, které již byly vyloučeny z hlavních hospodářských procesů stimulujících růst v novém světovém hospodářství. Tyto regiony ztratily funkce, které jim zabezpečovaly úspěch a jejich pozice v globálním hierarchickém systému je stále slabší.

S rozvojem nových technologií se ukazují nové možnosti. Dochází k realokaci závodů i kanceláří z center aglomerací do oblastí méně exponovaných, daleko levnějších. To nás ale nesmí mýlit, neboť s rozptylováním podnikatelské činnosti se objevují nové formy územní centralizace řídicích a kontrolních funkcí. Státní i globální trhy, jakož i operace zintegrované v globálním měřítku, vyžadují vybavená centra, v kterých mechanismy globalizace mohou působit. A také průmysl, využívající informační technologie, vyžaduje vybudovanou infrastrukturu. Tuto myšlenku rozvíjí téze o růstu strategické role velkých měst. Tato města jsou místy, kde nové činnosti související s globalizací mohou být efektivně vykonávány. Tento názor je zdůvodňován tím, že právě v těchto městech dochází k výrazným změnám v důsledku transformace světového hospodářství a hospodářská struktura se mění ve prospěch vysoce specializovaných služeb a financí. Tato města jsou nazývána městy globálními a z tohoto hlediska rozšiřují také své funkce - plní funkce pólů rozvoje /2/.

Předpokládaný rozvoj těchto měst ve směru participace v globálním hospodářství bude vyžadovat dobře rozvinuté lokální hospodářství podporující případnou expansi v daném městě, regionu. Rozvoj nových a redukce starých funkcí velkých měst je doprovázena změnou struktury zaměstnanosti. Na úkor zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu vzrůstá zaměstnanost ve specializovaných službách a finančnictví.

Tak jak převaha mobilního kapitálu posílila roli mezinárodních korporací, tak organizační sítě přispěly ke vzniku globálních regionů schopných integrovat geograficky ohraničenou ekonomiku se světovou sítí průmyslu a obchodu. Přes tyto sítě hodně regionů zlepšuje svoji pozici na mezinárodní konkurenční scéně, čerpá z výsledků rozvíjející se globální ekonomiky /17/.

Zároveň se však ukázalo, že ani ekonomická globalizace si neporadí s dostatečným a bezproblémovým růstem světové ekonomiky bez pomoci regionální ekonomiky, neboť regionální síly jsou potenciálním zdrojem dynamického růstu ekonomiky i v globálním měřítku /12/. Hybnými silami globální ekonomiky jsou ekonomiky mnoha hospodářsky rozvinutých regionů, ale i individuálních firem.

Tyto regionální hybné síly však nejsou dány jednou provždy. Někde mohou být stále nosné, jinde již mohou ustupovat a být nahrazovány jinými.

Měřítkem schopnosti regionu vyrovnat se s podmínkami globální soutěživosti je neustálé udržování ekonomické efektivity klíčových odvětví regionu na úrovni nejlepších výsledků dosahovaných v zemích OECD, EU. V regionech také mohou působit síly, které mohou zdržovat proces inovací a zpomalovat ekonomický rozvoj regionu. /Jde např. o pomalý rozvoj infrastruktury, absenci potřebných služeb, nedostatek informací o fungování odvětví a podniků a také nízkou kvalifikaci a motivaci managementu regionu/. Z toho vyplývá, že fungování regionální ekonomiky a její schopnost inovovat a adaptovat se na globální konkurenci neprobíhá automaticky. Proto roste význam regionálního managementu, který musí zejména koordinovat vývoj v regionu s požadavky a podmínkami globální soutěživosti /10/.

Nízkou konkurenceschopnost našich regionů zejména způsobuje to, že naše podniky /někdy i klíčová odvětví regionu/ nedosahují globální konkurenceschopnosti. A to často i z toho důvodu, že ani samy podniky neví, zda jejich podnikání má charakter globální a tudíž globální strategický přístup ve svých podnicích ani neaplikují. Globální strategický přístup k lokalizaci činností může poskytnout všechny hlavní výhody plynoucí z globalizace, tzn. umožnit snižování nákladů, zvyšovat jakost produktu, posílit preference klientů a zároveň konkurenceschopnost podniku. Přitom je třeba si uvědomit, že globální strategie lokalizace činností je možností, která je založena na umístění každého samostatného článku činnosti v jednom nebo více státech, podle nejvýhodnějších podmínek pro tuto činnost. Při použití této strategie podnik může lokalizovat své výzkumné práce ve Velké Británii, zpracování surovin naopak v Mexiku a finální montáž třeba v Irsku. Konkurenceschopnost firmy může zvětšovat globální lokalizace činností díky možnostem využívání zdrojů celé světové sítě. Pozice každého závodu v oblasti nákladů a jakosti ve větší míře závisí na globálním celosvětovém postavení podniku na trhu. Proto ztráty na lokálním trhu se v nevelké míře odráží na nákladech a jakosti produkce. Nebo-li „globální strategie ve vztahu k lokalizaci činností může podstatným způsobem

omezit závislost konkurenceschopnosti jednotlivých závodů na lokálních podmínkách“ /17/.

Integrace České republiky s Evropskou unií

Evropu je třeba vidět z těchto dvou zorných úhlů:

- globální optiky, tzn. jak Evropa má konkurovat ostatním regionům v celosvětovém měřítku,
- z pohledu vlastního, toho klasického sociálního pohledu; jakým způsobem zmenšovat meziregionální rozdíly, řídit se tak více vnímavostí sociální spravedlivosti /5/.

Je dosti rozšířeno přesvědčení, že regionální politika musí být vždy činitelem podporujícím uniformizaci prostoru ve smyslu zmenšování meziregionálních rozdílů. Tato sociální regionální politika se však již stává v mnoha zemích reliktem minulosti. Vzniká nová globální regionální politika, která bude podporovat konkurenceschopné síly regionů. Prostor diferencovaný je daleko lepším základem pro vznik inovačního prostoru. Z tohoto důvodu je třeba považovat rostoucí rozdíly mezi regiony na začátku 21. st. za důležitý prvek dynamiky tohoto prostoru. Tato politika sice připouští zvětšení meziregionálních rozdílů, ale jen v mezích, kdy ještě nedochází ke zhroucení regionální ekonomiky a narušení sociálního smíru.

V naší republice se dosti často spojuje integrace ČR s EU s možností zmenšování meziregionálních rozdílů. Nemyslím si, že tento názor se opírá o podstatné skutečnosti. Jádro ES tvoří hospodářsky silné státy, které určují a přenášejí kritéria konkurenceschopnosti na celý prostor trhu a s ohledem na to razí cestu těchto silných států na celé území. Je proto dosti naivní se domnívat, že regionální disparity se automaticky budou vyrovnávat vstupem do EU a prostřednictvím vyrovnávacích mechanismů meziregionálních rozdílů. Myslím si, že výstižnější v tomto ohledu je názor A. Kuklinského, že „EU je především nástroj sloužící zájmům silných partnerů“ /6/.

Podobnou iluzi je zřejmě také to, že Unie bude financovat české regiony v podobné míře, jak dotuje současné regiony Řecka nebo Portugalska. Evropská unie by zřejmě ani neunesla finanční zatížení,

keré je s tím spojené. Kdyby se zmenšil rozsah pomoci, dotklo by se to současných členů Unie a s tím by se oni asi nechtěli smířit. Spíš je pravděpodobné, že vzniknou „dva kruhy“ Unie. Pro členy „vnějšího kruhu“ bude nejspíš pomoc velmi omezená. Je třeba počítat s tím, že v každém případě výše finančních příspěvků bude menší a že náklady na restrukturalizaci v ČR si budeme muset v rozhodující míře hradit sami. Tudíž jakékoliv další odkládání těchto (stejně již zpožděných/ procesů by bylo, z výše uvedených důvodů, pro naši republiku škodlivé.

Otevření českého území pro vnější kapitál může zároveň vyvolat u našeho obyvatelstva negativní emoce, když si uvědomíme, že zvláště domy a půda budou moci přecházet do vlastnictví obyvatel členských států, také Němců.

Značně nejisté je rovněž očekávání, že vstupem do EU dojde automaticky k nastartování inovační aktivity na území celého státu. Půjde spíše o inovaci, která bude důsledkem vynucené adaptace ČR na podmínky a parametry přijaté státy EU. Česká společnost bude muset chtít provést tuto historickou adaptaci a v referendu nepřipustit negativní výsledek. Jde o to, že by mohla nastat taková situace, že česká politická elita a celá česká společnost nebude chtít provést dobrovolně tuto velkou historickou adaptaci a v referendu připustí negativní výsledek. Úvahu o nákladech adaptace a transformace v Čechách však musíme rozšířit a porovnat s náklady, které by české společnosti vznikly, kdybychom nevstoupili do této vybrané společnosti. Nesmíme zapomínat, že globalizace světového hospodářství již probíhá a EU je pro naši zemi poslední příležitostí, jak nastoupit do rozjetého vlaku globalizace, a proto si tuto příležitost nemůžeme nechat ujít.

V nejbližších desetiletích by měl proběhnout proces „unionizace“ českého prostoru, tj. přizpůsobení českého prostoru podmínkám a parametrům vytvářeným v EU. Půjde o urychlený proces vzniku českého prostoru otevřeného, inovačního, diferencovaného a konkurenčního, který se stane klíčovým bodem při vzniku nového strukturálního systému českého prostoru.

Na přelomu 20. a 21. st. se dokončuje revoluční proces přechodu od uzavřeného prostoru k otevřenému, tj. prostoru otevřené společnosti,

otevřeného hospodářství a otevřeného státu. Nestane-li se tento prostor prostorem inovačním, stane se prostorem závislým a to nejen v oblasti hospodářské, ale i politické a vědecké. Inovace transformována ekonomickou aktivitou do produkce je zdrojem mezinárodního obchodu, udržuje zaměstnanost, úroveň mezd a ekonomický růst. Proto otázka, zda se na začátku 21. st. stane český prostor inovačním, tj. schopným tvorby a také absorbování inovací, je možná nejzávažnějším problémem českého prostoru v příštích desetiletích. Předpoklady vzniku českého inovačního prostoru jsou zatím málo příznivé. Inovační schopnosti českých podniků /i českého průmyslu vůbec/ jsou velmi slabé a prováděná transformace a privatizace nevytvořila předpoklady pro posílení českých podniků vzhledem k probíhající globalizaci světového hospodářství. Nelze ani říci, že vláda vytvořila dobrou proinovační politiku ani systém výzkumu, který by byl zaměřený na potřeby dynamického rozvoje státu; nedošlo většinou k dojednání regionálních inovačních systémů.

Český prostor je součástí globálního evropského konkurenčního prostoru. Vzniká otázka, zda v Čechách vznikají průmyslová rozvojová centra /průmyslové oblasti/, které zevnitř /endogenní silou/ zvyšují konkurenceschopnost daného území. /Jde o mechanismy spolupráce soukromého podnikání, místní samosprávy i místní politické elity/. Počátkem 90. let převládal názor, že urychlený rozvoj soukromého podnikání je hlavním motorem formování českého konkurenčního prostoru. Nyní však vidíme, že v delší perspektivě sám rozvoj soukromého podnikání nevystačí k posílení konkurenceschopnosti českého prostoru. Ukazuje se, že prostor /region/ nebude dostatečně konkurenceschopný pokud nebude inovační.

Velmi diskutovaným, ale i zásadním problémem, je stupeň regionální decentralizace. Paradoxní situace nastala v postkomunistických státech střední Evropy, kdy na vlně decentralizace a demokratizace se stupeň závislosti územních jednotek na centrálních orgánech podstatně zvýšil. Na Slovensku i v Čechách byly zrušeny kraje /velké regiony/ a počet obcí se značně zvýšil v důsledku silného tlaku zdola a došlo tak k oslabení tohoto stupně řízení.

V souvislosti s integrací České republiky s Evropskou unií patří k ožehavým problémům regionální politiky velikost regionů. U nás dosud přežívají názory, že není vůbec nutné, abychom měli velké regiony. Jsou vůbec důvody pro vytvoření velkých regionů? „Jak ukazují současné zkušenosti vysoce rozvinutých zemí, rozvoj je ve stále větší míře výsledkem hry mezi kapitálem a regionální vládou. Regiony soutěží o kapitál v míře ne menší než státy“/3/.

V posledních letech dochází k podstatným změnám v hierarchii a významu jednotlivých lokalizačních faktorů, objevují se i takové, které jsou těžko měřitelné, jako např. vědecko-výzkumné zázemí, inovační postoj, podmínky života /v tom zejména kvalita životního prostředí/. A právě o těchto lokalizačních faktorech /nově nabývajících význam/ nejvíce mohou rozhodovat územní samosprávy. Obec je příliš hospodářsky slabá, aby mohla podstatným způsobem měnit podnikatelské prostředí, jako např. úroveň kvalifikace obyvatel, vědecko-výzkumné zázemí nebo proinovační klíma. Centrální vláda je příliš daleko a není v její kompetenci zabývat se dílčími problémy územního rozvoje. To region může podporovat lokální vědecká a výzkumná pracoviště, ovlivňovat podnikatelské prostředí vůbec. Avšak aby se region této úlohy mohl dobře zhostit, musí být hospodářsky i politicky silný. Tzn., že regionální samospráva musí mít také pevnou pozici i v regionálním politickém systému.

Kromě věcných otázek spojených s velikostí regionu jsou zde i další politické a organizační důvody vyplývající z procesu integrace ČR s EU. Proslýchá se dokonce, že po vstupu do EU bude Brusel vyvíjet nátlak na nové členské státy, aby realizovaly územní reformu státu založenou na vytvoření velkých regionů, které se budou schopny prezentovat na mapě Evropy hospodářsky i politicky. Pro nás by proto bylo jistě výhodnější provést si tuto reformu sami a ušetřit si ještě čas, peníze a řadu nepřijemností s prováděním reformy veřejné správy ve dvou po sobě jdoucích etapách.

Podle G. Gorzelaka /3/ se ve všech zemích střední Evropy vyskytují čtyři typy regionů. Vůdčí regiony transformace, regiony posílené otevřením se postkomunistických států zahraničí /západní Evropě/.

staré průmyslové regiony a tzv. Východní stěna - což jsou regiony, které byly a bohužel zůstanou zaostalými oblastmi.

Typem vůdčího regionu G.Gorzelač chápe hlavně velké aglomerace, které nejsou zatíženy tradičním těžkým a těžebním průmyslem a mají vyhovující hospodářskou strukturu. Tyto regiony koncentrují většinu hospodářských, finančních i vědeckých institucí a mají také vysoce vzdělané obyvatelstvo. To umožňuje těmto regionům rychle se přizpůsobit novým podmínkám, přitahují cizí kapitál, mají malou nezaměstnanost a lze předpokládat, že se budou rozvíjet rychlejšími tempem než ostatní regiony.

Druhým typem regionů jsou označovány ty regiony, které posílily své postavení díky otevření se postkomunistických států západní Evropě. Je to pás regionů, sousedících s Německem a Rakouskem, od Štětína přes západní Čechy, západní Maďarsko do Bratislavy. Tyto regiony přitahují zejména kupující z Německa a Rakouska a je v nich umístěván také drobný kapitál z těchto zemí. Úspěšně se v těchto regionech začíná rozvíjet transhraniční spolupráce, vznikají dokonce společné instituce pro řízení aktuálních společných zájmů a posiluje se tak konkurenceschopnost těchto regionů.

Třetí skupina - staré průmyslové regiony /v současné době prohrávající regiony/ nastoupily cestu restrukturalizace. Tyto regiony se potýkají s recesí, zvětšující se nezaměstnaností a velkým hospodářským a sociálním napětím.

„Posledním typem jsou regiony, které byly a bohužel zůstanou zaostalými oblastmi. Je to tzv. Východní stěna, která se nevyskytuje jedině v Polsku, je ale zaznamenávána na Slovensku a v Maďarsku“/3/. Modernizační procesy se budou většinou těmto regionům vyhýbat a jejich rozdíl mezi vůdčími regiony bude narůstat. Domnívám se, že tento pohled do značné míry předurčuje dynamiku rozvoje našich regionů, i když v Čechách je situace poněkud atypická, např. při srovnání s Polskem, neboť některé transformační chyby přibrzdily rozvoj i těch regionů, které měly dobré výchozí podmínky.

Hlavní megatrend 21. století - trvale udržitelný rozvoj

Nejdříve bych chtěl připomenout varování prof. Kužnického, který říká, že stejně jak přírodní výběr v přírodě tak i kapitalismus ve společnosti působí bez předvídání dalekosáhlých následků. Je to mechanismus, který selekcionuje podle aktuálních adaptačních vlastností. To je podstata věci. Tento základní mechanismus rozvoje je mechanismem výběrovým, který vybírá to, co může dnes přežít, co má větší adaptační schopnosti, ale bez hodnocení budoucnosti, zda jsou tyto hodnoty pozitivní z dlouhodobého hlediska /8/. To je také podstata problémů týkajících se životního prostředí. Trápíme se vlastně proto, že sami sebe ohrožujeme nejvíce, ale přesto se nejsme ochotni zřítí čehokoliv ve prospěch budoucnosti.

Obava zničení života na Zemi člověkem je bezpředmětná. Dokonce kdyby homo sapiens zmizel, vývoj bude pokračovat dále. Dokazuje nám to zkušenost z posledních 560 mil. let, kdy došlo nejméně šestkrát k masovému vymírání druhů. Není podstatné, zda příčinou vymírání byla nevelká kosmická katastrofa nebo to byla činnost jedinců či skupin, která způsobila chaos v tehdejších ekosystémech.

Také my od jisté doby porušujeme rovnováhu tohoto systému a naše civilizační činnost způsobuje stále větší poruchy ve světovém ekosystému. „Prozatím vykazuje geobiocenoza adaptační tendence před lidskou civilizací. Je to však problém otevřený, jak dlouho ona zachová rovnováhu při dalším prudkém růstu obyvatelstva na světě, s kterým je spojen vzrůst znečištění životního prostředí. A to je centrální problém budoucnosti člověka“ /8/.

Kdyby se měl počet obyvatel na Zemi stabilizovat v nedaleké budoucnosti ve výši 12 miliard a cílově 16 miliard, jak se předpokládá v projekci přijaté na káhirské konferenci, pak tento cílový stav počtu obyvatel na Zemi 2x převyšuje Medousové modely, které říkají, že zásoby světa při současné spotřebě mohou vystačit pouze pro 7 - 8 miliard lidí.

Výše uvedené skutečnosti ukazují na to, že klíčové otázky, které se objeví na scéně 21. st., budou spojené s ochranou životního prostředí - trvale udržitelným rozvojem. Vidíme nezbytnost civilizační ekorozvojové přeměny; Š. Kozłowski /4/ mluví přímo o ekologické

ěře, která musí přijít po ěře průmyslové, opírající se především o jiné systémy hodnot. Pojem ěra informační /informační civilizace/ považuje za zavádějící, neboť problematiku informací bychom měli brát jako nástroj a ne obsah. Rozvoj informatiky, robotiky vytvoří pouze předpoklady pro nástup nové ěry; tyto obory nejsou schopny řešit zásadní otázky přežití naší planety a odpovídat na takové otázky jako:

Jak žít na Zemi, aby lidské bytosti přežily i do dalších tisíciletí?

Dokážeme realizovat Globální program činností - Agendu 21. st. ?

Jinými slovy, zda dokážeme z východisek trvale udržitelného rozvoje vytvořit hlavní trend 21. století a využijeme šanci, která tu snad ještě je? Existuje nebezpečí, že tuto šanci nevyužijeme a budeme se muset potýkat s velmi těžkými konfliktními situacemi přírodními, hospodářskými i sociálními již v první polovině 21. st. Existenci tohoto nebezpečí potvrzuje analýza, která zjišťovala, co se podařilo realizovat z „Globálního programu činností“ přijatého v Rio de Janeiro, z které vyplynulo, že se dosud nepodařilo vytvořit žádné podstatné ekonomické, finanční ani organizační systémy, které by lidskou společnost pomohly převést na trajektorii trvale udržitelného rozvoje.

Dosažení trvale udržitelného rozvoje je už řadu let jedním z nejdůležitějších cílů prostorové politiky ve vyspělých zemích a snaha o dosažení tohoto cíle se stala prakticky nepřetržitým procesem. V posledních letech bylo napsáno mnoho prací rozpracovávajících principy trvale udržitelného rozvoje. Stupeň rozpracování těchto principů však ještě nemá takovou podobu, aby z nich bylo možné odvodit zásady regionální politiky. Nabízí se otázka, zda je možná taková strategie trvale udržitelného rozvoje, která by tvořila nové impulsy rozvoje a po první fázi zvýšených investic by zavedla hospodářství na novou dynamickou a efektivní trajektorii.

Prvním krůčkem na této cestě by mohla být Bílá kniha ES /Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost/, rozpracovávající 5. akční program Evropských společenství, jejímž cílem je mj. přispět k položení základů pro udržitelný rozvoj evropských ekonomik.

Přechod k novému modelu udržitelného rozvoje si ovšem vyžadá vytvoření nové soustavy tržních stimulů, přehodnocení současné makroekonomické a mikroekonomické politiky. Klíčovým prvkem strategické mikroekonomické politiky je výrazná reorientace a stimulace základního výzkumu v oblastech zvláště významných pro udržitelný rozvoj a zrychlení transferu výsledků základního výzkumu do tržně uplatnitelných inovací /15/.

Řada autorů se však domnívá, že trvale udržitelný rozvoj zachází příliš daleko od současných mechanismů ekonomické efektivity, která by měla formovat budoucí podobu prostoru. Dokonce se setkáváme s polemikou, že v současných podmínkách může mít trvale udržitelný rozvoj brzdicí vliv na podnikání a inovačnost prostoru vůbec.

České deklarace o přijetí zásady trvale udržitelného rozvoje zůstávají jednak dost daleko od možností je zavádět do života. Jedním ze závažných důvodů proti zavádění principů trvale udržitelného rozvoje v ČR jsou vysoké náklady vznikající jak z nutnosti přizpůsobení se náročným kritériím ochrany životního prostředí, tak i z dosti značných omezení hospodářské činnosti.

Nicméně i ve vyspělých státech, jakkoli je tento přístup uznáván, je porušován ve jménu hospodářských pravd a civilizačního postupu; ovšem normy ochrany životního prostředí jsou mnohem přísnější ve prospěch maximální ochrany a neporušitelnosti životního prostředí.

Provádění regionální politiky v tomto ohledu vyžaduje tudíž rozhodnutí, zda respektovat vyzvání současnosti nebo budoucnosti. Nastává velký závod s časem, zda stihneme změnit společenské povědomí tak, aby lidstvo bylo schopno zamezit hrozbám a krizím, které můžeme očekávat v budoucnosti. Vždyť Globální program činností, přijatý v Rio de Janeiro v r. 1992, stanovil, že rok 1995 bude posledním termínem změny našeho přístupu k využívání přírodních zdrojů.

Summary

On the threshold of 21st century the world became unstable and the human society is faced with many dramatic changes. The author of this paper draws our attention to the character and importance of coming changes and to the necessity of adequate reaction of Czech Regional Policy which ought to respect in particular our integration with the European Union.

Three critical issues are pointed out which will have decisive importance on new formation of the Czech region (territory) during the first decades of 21st century:

- formation of new type of global economics and global society,
- integration of the Czech Republic into the European Union,
- sustainable economic development will be introduced as a principle point of view to global economic development.

LITERATURA

1. BIEHL, D.: Kooperace v územním plánování v kontextu rozšíření Evropské unie. Referát z konference o perspektivách evropského prostorového plánování /ESDP/ konané v r. 1998 ve Vídni. Urbanismus a územní rozvoj, č. 1, 1999, s. 12-19.
2. DOMAŃSKI, R.: Przestrzenna transformacja gospodarki. Wyd. Nauk. PWN: Warszawa 1997.
3. GORZELAK, G.: Dyskusja. In: Świat przyszłości a Polska. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku“ przy prezydium PAN, Warszawa 1995.
4. KOZŁOWSKI, S.: Ekorozwój podstawowym megatrendem XXI wieku. In: Świat przyszłości a Polska. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku“ przy prezydium PAN, Warszawa 1995.
5. KUKLIŃSKI, A.: Dyskusja. In: Świat przyszłości a Polska. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku“ przy prezydium PAN, Warszawa 1995.
6. KUKLIŃSKI, A.: Polska w perspektywie zmian globalnych. W: Kukliński A.: Polonia, quo wadis? Warszawa: Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, 1993, s 7-21.
7. KUKLIŃSKI, A., MYNC, A., SZUL, R.: Polska przestrzeń na przelomie XX. i XXI. wieku. In: Kukliński A.: Polska przestrzeń w perspektywie długiego trwania. Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Biuletyn, z. 178, 1997, s. 9-55.
8. KUŹNICKI, L.: Wypowiedź końcowa Przewodniczonego Komitetu. In: Świat przyszłości a Polska. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku“ przy prezydium PAN, Warszawa 1995.
9. LANNER, S.: Cesta k novým břehům. In: Riegler J., Popp H.W., Schluter H.K.: Kam kráčejí evropští zemědělci? Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha 1997.

10. MILERSKI, O.: Niektóre powiazania transformacji struktur przemyslowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Kraków, 9-10 grudnia 1997 r. /v tisku/.
11. MYNC, A.: Dylematy polityki przestrzennego zagospodarowania kraju u progu XXI wieku. In: Kukliński A. : Polska przestrzeń w perspektywie długiego trwania. Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Biuletyn, z. 178, 1997, s.
12. Preparations for a Meeting at Ministerial Level on Territorial Development Policies. Paris: Teritorial Development Service, OECD, 1996.
13. Pjijde nová revoluce a po ní nový středověk. Rozhovor s předním americkým ekonomem L.C.Thurow. Středoevropské noviny, roč. V., č. 9, Praha 1998.
14. PŘIKRYL, Z.: Evropská koncepce prostorového vývoje /ESDP/. Urbanismus a územní rozvoj, č.2, 1999, s. 2-9.
15. Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost. Překlad Bílé knihy Komise ES. Ministerstvo hospodářství, Praha 1994.
16. WULF - MATHIES, M.: Vytváření budoucnosti - evropský koncept prostorového rozvoje. Referát z konference o perspektivách evropského prostorového plánování /ESDP/ konané v r. 1998 ve Vídni. Urbanismus a územní rozvoj, č. 1, 1999, s. 31-33.
17. YIP, G., S.: Total Global Strategy. Managing for Worldwide Competitive Advantage. University of California, Los Angeles 1992.

SROVNÁVACÍ REGIONÁLNÍ ANALÝZA VÚSC ÚSTÍ NAD LABEM A LIBEREC

Miloslav Šašek

RNDr. Miloslav Šašek, CSc., Univerzita Jana Evangelisty Purkyně,
Fakulta sociálně ekonomická, Katedra Regionálního a lokálního rozvoje,
Moskevská 54, 400 01 Ústí nad Labem, tel.: 047/5201373

1. Úvod

Podle Ústavního zákona č. 347 ze dne 3. prosince 1997 vznikne na území České republiky 1. 1. 2000 čtrnáct vyšších územně správních celků (dále VÚSC).

Na území bývalého Severočeského kraje vzniknou dva VÚSC a to Ústecký tvořený sedmi okresy západní části kraje a Liberecký, kde ke třem okresům (Liberec, Jablonec nad Nisou a Česká Lípa) bývalého Severočeského kraje byl připojen okres Semily, který byl doposud ve Východočeském kraji.

Ústecký VÚSC je rozlohou průměrným územním celkem (7.), počtem obyvatel patří na přední místa (4.) Liberecký VÚSC je plochou i počtem obyvatel až na 13. místě, hustotou obyvatel, která je také vyšší než údaj za Českou republiku, patří na 6. místo. Oba VÚSC patří také mezi nejurbanizovanější územní jednotky České republiky. Obsazují s hodnotami 80,5% a 78,9% 3. a 4. místo v podílu městského obyvatelstva, kdy průměrná hodnota za Českou republiku je výrazně nižší (70,5%).

Výše uvedené dokládá, že Severočeský kraj byl velice nehomogenní územně-administrativní jednotkou. Jeho východní část, která bude tvořit samostatný Liberecký VÚSC, má významně lepší vzdělanostní strukturu než 7 okresů, které budou tvořit Ústecký VÚSC. Podle nejnovějších údajů za červen 1999 má všech těchto sedm okresů nezaměstnanost vyšší než 11% a patří mimo okresu Ústí nad Labem mezi deset okresů s nejvyšší nezaměstnaností v České republice.

Nezaměstnanost v Ústeckém VÚSC je v polovině roku 1999 nejvyšší v rámci celé ČR, dosahuje průměrné úrovně takřka 14,5%, zatímco v Libereckém VÚSC je míra nezaměstnanosti pod průměrem České republiky (ten je asi 8,4%) a dosahuje hodnoty cca 7,6%. Zde se projevuje rozdílné ekonomické zaměření v předcházejících desetiletích.

Tabulka č. 1

Základní charakteristiky VÚSC Ústí nad Labem a Liberec

	VÚSC Ústí n.L.	Pořadí mezi VÚSC	VÚSC Liberec	Pořadí mezi VÚSC
Rozloha v km ²	5 335,2	7	3163,11	13
Podíl zemědělské půdy v %	52,3	7	44,5	13
Počet obyvatel	825 534	4	429 128	13
Hustota obyvatel na km ²	155	4	136	6
Průměrný počet obyvatel na obec	2 345	3	1 987	5
Podíl městského obyvatelstva	80,5	3	78,9	4
Průměrná mzda zaměstnanců	9 510	4	8 962	10

Pramen: ČSÚ

2. Struktury obyvatelstva

Struktury obyvatelstva VÚSC Ústí nad Labem a Liberec se v mnoha pohledech výrazně liší od průměrných hodnot České republiky. Tyto rozdíly jsou způsobeny zejména poválečným vývojem, kdy došlo k odsunu Němců z většiny území obou VÚSC a následnému dosídlování pohraničí (tento aspekt má vliv hlavně na věkovou strukturu), dále pak posilování energetiky, těžby uhlí a rozvoj

uranového průmyslu v 70. a 80. letech (vliv nejen na věkovou, ale i vzdělanostní strukturu).

Tabulka č. 2

Věková struktura obyvatel jednotlivých VÚSC

VÚSC	Podíl věkových skupin		IS ₆₀	Průměrný věk
	0-14	60+		
Pražský	15,1	20,8	137,7	40,0
Středočeský	17,3	19,0	109,3	38,1
Budějovický	18,3	17,7	96,5	37,2
Plzeňský	17,3	18,7	107,7	38,0
Karlovarský	18,6	15,8	84,4	36,3
Ústecký	18,5	16,2	87,6	36,3
Liberecký	18,4	16,8	91,2	36,9
Královéhradecký	17,8	18,8	105,3	37,9
Pardubický	18,4	18,2	98,8	37,3
Jihlavský	19,2	17,9	93,2	36,9
Brněnský	17,9	18,5	103,6	37,8
Olomoucký	18,2	17,7	96,9	37,1
Ostravský	19,0	16,1	84,7	36,5
Zlínský	18,4	17,7	96,2	37,1
ČR celkem	18,4	18,0	100,8	37,6

Pramen: vlastní propočty z údajů ČSÚ

Věková struktura obou sledovaných VÚSC je v rámci České republiky výrazně mladší, index stárí (IS₆₀) je nižší jen v Karlovarském a Ostravském VÚSC, třetí a čtvrté místo zaujímají Ústecký a Liberecký VÚSC i v hodnotách nejnižšího průměrného věku. Ovšem i v rámci jednotlivých VÚSC jsou značné rozdíly. V Ústeckém VÚSC je nejnižší hodnota průměrného věku v okrese Chomutov (35,2 roku), nejvyšší pak v okrese Litoměřice (37,5). V Libereckém VÚSC je nejmladší okres Česká Lípa (34,9), nejstarší

pak okres Semily (37,9). Hodnota průměrného věku v České republice je 37,6 roku.

Tabulka č. 3

Vybrané demografické ukazatele VÚSC a ČR

Území	Střední délka života		KÚ	NÚ	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Zemřelí	Celkem přírůstky
	muži	ženy							
	na 1000 obyvatel								
VÚSC Ústín.L.	68,4	75,2	7,8	5,2	5,8	3,97	9,4	10,6	0,4
VÚSC Liberec	70,3	77,4	4,6	3,0	5,8	3,58	9,3	10,6	-0,6
ČR	70,5	77,5	5,2	3,2	5,6	3,15	8,8	10,9	-1,0

Pramen: vlastní propočty z údajů ČSÚ

Díky mladší věkové struktuře obyvatel mají oba VÚSC vyšší sňatečnost a porodnost než je průměr České republiky a nižší úmrtnost. Výrazné rozdíly zjišťujeme v hodnotách kojenecké a novorozenecké úmrtnosti, kdy Liberecký VÚSC má hodnoty obou ukazatelů o něco nižší (4,6% a 3,0% .), než je hodnota České republiky (5,2% a 3,2%). Ústecký VÚSC pak význameně vyšší (7,8% a 5,2%). Rozvodovost v obou územních jednotkách je vyšší, než průměr v České republice, v Ústeckém VÚSC význameně vyšší než v Libereckém. Tyto rozdíly v hodnotách ukazatelů souvisejí do jisté míry se vzdělaností a sociální strukturou obou VÚSC, kdy v Libereckém VÚSC je lepší vzdělanostní struktura. To se odráží i v dalším význameném ukazateli celkové úrovně „kvality života“, kterým je střední délka života při narození. Zatím co střední délkou života mužů (70,3 roku) i žen (77,4) se VÚSC Liberec od hodnot České republiky příliš neliší (70,5 a 77,5), VÚSC Ústí nad Labem má tyto hodnoty u obou pohlaví o více než 2 roky nižší (68,4 a 75,2 roku). Ze všech 11 sledovaných okresů má jen okres Semily vyšší

hodnoty než je průměr České republiky, okres Teplice pak zaostává za Českou republikou o 2,7 a 2,6 roku.

Oba VÚSC mají i větší hustotu zalidnění než Česká republika, okresy Ústí nad Labem, Most, Teplice a Jablonec nad Nisou patří mezi okresy s nejvyšší hustotou zalidnění v rámci České republiky. Mimořádnou koncentraci obyvatelstva dokladují i specifické hustoty osídlení.

Oba VÚSC jsou i vysoce urbanizovány. Podíl městského obyvatelstva je v Ústeckém VÚSC 80,5% a v Libereckém 78,9%. Mezi jednotlivými okresy však existují značné rozdíly. Maximální hodnotu má okres Most (89,8%), minimální Litoměřice (59,8%).

S vysokým stupněm urbanizace souvisí i velice nízký podíl bytů v rodinných domcích, který je ve VÚSC Ústí nad Labem jen 27,5%, na Liberecku 38,6% (v České republice 41,2%).

Tabulka č. 4

Pracovníci v národním hospodářství podle odvětví k 31. 12. 1995
(v %)

Území	Zemědělství a lesní hospodářství	Průmysl	Stavebnictví	Služby
VÚSC Ústí n.L.	4,2	34,8	9,7	51,3
VÚSC Liberec	3,9	41,5	8,5	46,1
ČR	6,1	33,2	8,8	51,9

Pramen: vlastní propočty z údajů ČSÚ

Zajímavé jsou také struktury zaměstnanosti podle odvětví. Oba VÚSC mají významně nižší podíl zaměstnaných v zemědělství a lesnictví než je hodnota České republiky. I zde však existují obrovské rozdíly mezi jednotlivými okresy (maximum Louny 10,6%, minimum Ústí nad Labem 1,2%) VÚSC Liberec má výrazně vyšší zaměstnanost v průmyslu a to o 8,3% než je průměr České republiky.

v Ústeckém regionu je jen o 1,6% vyšší. Okresy Jablonec nad Nisou, Most a Česká Lípa s hodnotami vyššími než 4,5% patří mezi nejprůměšněji okresy České republiky. V okrese Ústí nad Labem je podíl EA v průmyslu jen 26,5%, naopak ve službách pracuje 61,4%, což výrazně převyšuje České republiky a všechny sledované okresy. Žádný z nich nemá nižší podíl EA ve službách než 40%.

3. Závěr

Transformace České republiky ostře dopadá zejména na regiony, které mají ekonomické struktury jednostranně zaměřené na těžký průmysl a palivoenergetický komplex a navíc v souvislosti se zaměřením ekonomiky korelují i výrazně horší struktury obyvatelstva zejména sociální a vzdělanostní. Takovým regionem je i VÚSC Ústecký. S dalším poklesem těžby uhlí (MUS) dojde určitě v nejbližší době k zvýšení nezaměstnanosti zejména v okresech Most, Chomutov a Louny.

VÚSC Liberec má ekonomickou základnu daleko více diverzifikovanou a proto při významně lepší vzdělanostní struktuře než má VÚSC Ústí nad Labem, není ohrožen tak drastickými problémy.

Transformace České republiky s sebou přináší významné změny, které se nevyhýbají ani migračnímu chování obyvatelstva. Dochází proti původním očekáváním k poklesu objemu migrace. V devadesátých letech došlo k prudkému poklesu výstavby bytů, a to spolu s absencí trhu s byty znamenalo pokles intenzity migračních pohybů. Zajímavé je však chování vysokoškoláků. Roste jejich podíl na migračním obratu a zatímco účinnost celkové migrace klesá, účinnost migrace vysokoškoláků se zvýšila. Souvisí to jednak s trhem práce, neboť nabídka míst pro vysokoškoláky je stále nejvyšší, jednak s posunem vysokoškoláků zaměstnaných v soukromém sektoru do vyšších příjmových kategorií a tím do vyšší střední a vyšší vrstvy, pro jejíž příslušníky pak již není nemožné získat do vlastnictví byt či rodinný domek za vysokou cenu.

Summary

The contribution deals with age and other structures of the population of the North-bohemian regions. (VÚSC Liberec and VÚSC Ústí nad Labem)

The age structure in these regions is much younger than that is the average of Czech Republic. The aging index in these regions is one of the lowest out of all regions in the Czech Republic. Also the average age in these regions is one of the lowest.

LITERATURA

1. ČERMÁK, Z. (1996): Transformační procesy a migrační vývoj v České republice. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, str. 179-196.
2. HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KUHNL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČR, Univerzita Karlova, Praha 255 str.
3. ŠAŠEK, M. (1995): Vývojové tendence sídelní struktury Severočeského kraje a jejich geografické zhodnocení se zaměřením na úlohu migrace obyvatelstva. KDP, 135 str.
4. Vývoj obyvatelstva v České republice v roce 1997, ČSÚ, Praha 1998

PRŮMYSLOVÁ VÝROBA A STRATEGIE ROZVOJE KRAJŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Václav Toušek - Josef Kunc

RNDr. Václav Toušek, Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Katedra geografie,
Kotlářská 2, 611 37 Brno, tel. 05/42128278, e-mail: tousek@porthos.geogr.muni.cz
Mgr. Josef Kunc, Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, student doktorského oboru
„Regionální geografie a regionální rozvoj“

Abstract

Authors of the article set two main objectives. To point to the objectivity of regional data on industry in the Czech Republic and to evaluate the development of employment in the industry sector in the post – war era. The emphasis was put on the development in the nineties. This is the period of considerable decrease of labour force. The decrease in the number of workers working in industry was strongly regionally differentiated. In the district of Plzeň – south, the number of employed in industry even increased by more than one fifth. The smallest decrease in the number of workers occurred in České Budějovice region (almost 10 %), on the contrary the decrease of more than one third occurred in the Ústí nad Labem region. There are also differences among the single branches of industry. In some branches (for example manufacture of leather and leather products or energy and fuel production) there work today less than half of people compared to 1989. On the other hand, there is an increase of workers number in the field of electromechanical industry and manufacture of paper and paper products. Considering the fact, that statistical data on employment of industry do not comply with reality, authors recommend to increase the number of respondents during the labour force survey, so that the data collected through this statistical survey was correct also for the new regions.

Úvod

Při zpracování strategií rozvoje nových krajů bylo mimo jiného nezbytné vycházet také z analýzy vývoje a současného stavu průmyslu v těchto územních celcích. Naše statistika však poskytuje minimum regionálních informací o průmyslové výrobě. Regionálními informacemi se rozumí údaje o okresech České republiky, jejichž agregací lze získat údaje za nové kraje.

Český statistický úřad (ČSÚ) publikuje za okresy pouze informace týkající se počtu pracovníků v průmyslu a jejich průměrné měsíční mzdy. Data o výrobě zboží za okresy mají malou vypovídací schopnost, neboť jsou zpracována pouze „podnikovou metodou“, tzn. že není sledována výroba za detašovaná pracoviště (často lokalizována v jiném okrese či kraji, než sídlí vedení podniku) a je přitom zahrnována do okresu sídla podniku. Také při analýze dat o zaměstnanosti v průmyslu museli být zpracovatelé velmi opatrní, protože ČSÚ publikuje o zaměstnanosti v okresech různé údaje, závislé na fázi zpracování primárních dat (statistických výkazů P 3-01).

Data o zaměstnanosti

Česká statistika práce užívala odedávna, podobně jako tomu bylo i v jiných zemích, více zdrojů dat. Většina z nich však byla využívána pro různé jiné účely než bylo poskytování běžných základních informací o stavu a vývoji zaměstnanosti. Své specifické místo měla jistě pravidelně v desetileté periodicitě prováděná sčítání lidu, domů a bytů. Jejich výsledku bylo v oblasti zaměstnanosti využíváno především pro dlouhodobé podrobné strukturální analýzy.

Základním zdrojem informací o zaměstnanosti v krátkodobé čtvrtletní a roční periodicitě byl systém podnikového výkaznictví. Tento systém byl v ročním intervalu pravidelně doplňován ještě sestavovanými bilancemi zdrojů a využití (rozdělení) pracovních sil, využívajícími též některé další administrativní zdroje dat (např. za svobodná povolání podkladů sociálního zabezpečení, za samostatně činné osoby pracující na základě povolení tehdejších národních výborů podkladů jejich evidence apod.). Na druhý straně

nezahrnovalo, kvůli utajení, podnikové výkaznictví zaměstnané ve státním podniku Československý uranový průmysl.

Systém podnikového výkaznictví byl prakticky jediný zdroj běžných informací o stavu a vývoji zaměstnanosti a v podmínkách centrální ekonomiky plně vyhovoval. Výkaznictví bylo vzhledem ke značné velikosti podniků a tím i jejich nepřilíš vysokému počtu vyčerpávající. Pro podniky bylo závazné a v celku s přijatelnou věrohodností vykazovaných dat, navíc s přímými vazbami na výkony, mzdové a ostatní náklady atd. Zdrojem informací o zaměstnanosti, stejně jako je tomu v současnosti, byl výše zmíněný statistický výkaz P 3-01.

Údaje byly zpracovávány v důsledném územním průřezu, tzv. „pracovištní metodou“. Organizace vykazovaly požadované údaje v těch okresech, ve kterých měli pracovníci svá skutečná pracoviště, nikoliv pouze sídla závodů či provozoven. Pracoviště byla zařazována do odvětví národního hospodářství, kam náležela celá vykazovaná organizace svou hlavní (převažující) činností.

Začátek ekonomické transformace po společenských změnách roku 1989 však velmi rychle, toto pro naši statistiku idyllické období, ukončil. Vznik soukromého sektoru byl na jedné straně doprovázen štěpením dřívějších velkých, vesměs státních, podniků na menší jednotky; na druhé straně rychle se rozvíjející sektor drobných soukromých podnikatelů (fyzických osob) brzy znamenal při dosavadních metodách zjišťování a zpracování dat technicky nezvládnutelný rozsah podnikajících jednotek. S tím byly spojeny značné a mnohdy obtížně řešitelné problémy aktualizace statistických registrů, takže běžné podnikové výkaznictví o práci začalo zcela ztrácet svoji vysokou vypovídací schopnost.

Proto bylo nezbytné uskutečnit, a to v úzké návaznosti na zkušenosti zemí s vyspělou statistikou práce působící v tržním hospodářství, co nejdříve zásadní změny v dosud používaném systému. Stručně řečeno, šlo o téměř průběžně prováděná dvě základní opatření:

- a) zdokonalení systému podnikové statistiky tak, aby kromě větších podniků byly zachyceny také údaje o zaměstnanosti za malé podniky a aby byla rozšířena výkaznická povinnost na fyzické

osoby, a to v obou případech ve formě výběrových šetření, při současném zdokonalení systému aktualizace registrů a postupném zdokonalování výběrových a dopočtových metod (s nimiž v minulém období byla v případě podnikového výkaznictví jen minimální zkušenost),

- b) zavedení zcela nového druhu zjišťování – výběrových šetření pracovních sil (VŠPS) ve čtvrtletní periodicitě, postihujících v zásadě (s určitými výhradami) plnou zaměstnanost v české ekonomice. Důsledkem těchto opatření bylo též to, že v současné době vedle sebe existují dva druhy rovnocenných šetření o zaměstnanosti, ovšem s poněkud rozdílnými výsledky. Tato skutečnost není sama o sobě nic neobvyklého, neboť se jedná o podobné přístupy používané ve všech vyspělých zemích.

Podnikové výkaznictví

Současný systém výkaznictví lze hodnotit jako málo uspokojivý. Základní výkaz statistiky práce P 3-01 zůstal sice zachován, ale po roce 1989 jej musely vyplňovat pouze střední a velké podniky a ne malé podniky či podnikatelé – fyzické osoby. Hranice malého podniku daná počtem zaměstnanců nebyla od roku 1990 do současnosti stejná. V letech 1995 a 1996 se hranice počtu zaměstnanců malého podniku dokonce lišila v jednotlivých hospodářských odvětvích (pro stavebnictví např. 25, pro průmysl 100 pracovníků). V tomto období výkaz P 3-01 vyplňovaly pouze zemědělské podniky obdělávající nejméně 1000 ha zemědělské půdy. To znamená, že hranice malého podniku v zemědělství nebyla určena počtem pracovníků, ale velikostí obhospodařované plochy. Statistický výkaz P 3-01 v letech 1990 - 1997 vyplňovaly tedy tyto ekonomické subjekty:

- 1) podnikatelské subjekty
 - od roku 1990 se 100 a více zaměstnanci,
 - od roku 1992 s 25 a více zaměstnanci (v průmyslu, obchodě, pohostinství a ubytování v letech 1995 a 1996 se 100 a více zaměstnanci, v zemědělství viz. výše),
 - od roku 1997 s 20 a více zaměstnanci,

- v odvětví peněžnictví a pojišťovnictví bez ohledu na počet zaměstnanců,
- 2) nepodnikatelské subjekty
- všechny (tedy i malé) organizace plně nebo částečně financované ze státního či místního rozpočtu a instituce, které nehospodaří za účelem zisku (např. veřejně prospěšné instituce).

Roční výkazy P 3–01 na rozdíl od čtvrtletních obsahují nejen informace o celkovém počtu pracovníků vykazovaného subjektu, ale také o počtu pracovníků na detašovaných pracovištích mimo sídlo subjektu.

Výsledky zpracování čtvrtletních výkazů zveřejňuje ČSÚ v publikacích „Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v ČR“ čtyřikrát ročně, a to až do úrovně okresů (jde pouze o informace o celkovém počtu pracovníků a průměrné mzdě). Publikace tedy neobsahují data o zaměstnanosti v průmyslu. Jedná se o zpracování dat tzv. podnikovou metodou zahrnující nyní asi 70 % všech zaměstnanců a zaměstnavatelů.

Roční výkazy P3-01 jsou Českým statistickým úřadem zpracovávány ve dvou krocích. V prvním ČSÚ nepřihlíží k počtu pracovníků na detašovaných pracovištích a všechny pracovníky podniku zařazuje do okresu či kraje, ve kterém subjekt sídlí. ČSÚ počty pracovníků načte a údaje publikuje do konce 1. čtvrtletí následujícího roku. Takto publikované údaje nadhodnocují počty pracovníků, především ve velkých městech (městských okresech), ve kterých často sídlí vedení společností podnikajících na více místech ČR (např. všichni zaměstnanci a.s. Jihomoravská energetika jsou vykazováni v Brně, ačkoli společnost má své pobočky ve většině okresů bývalého Jihomoravského kraje). Ve druhém kroku ČSÚ již přihlíží k územnímu rozmístění pracovníků (analýza rozmístění pracovníků podle detašovaných pracovišť). Tyto informace ČSÚ zveřejňuje obvykle v září v publikaci „Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR“.

Ještě za rok 1996 prováděl ČSÚ také odhady o počtu pracujících v podnikatelských subjektech s menším počtem zaměstnanců (malé podniky) a počtu podnikatelů – fyzických osob. Po napočtení těchto

odhadů k údajům ze statistického výkazu P3-01 tak ČSÚ získával informace o celkové zaměstnanosti v jednotlivých okresech ČR (bez pracovníků ozbrojených složek). Takto získaná data o počtu pracujících v jednotlivých odvětvích národního hospodářství byla zveřejňována v publikaci „Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů k 31. 12.“ (vydávané obvykle v listopadu nebo v prosinci následujícího roku). Protože počet pracujících v malých podnicích narůstal během 90. let a odhady o jejich počtu se stávaly méně spolehlivé, ČSÚ v roce 1998 odhady o počtu pracujících v malých podnicích a samostatných podnikatelích za okresy k 31.12. 1997 již nezveřejnil. To znamená, že v současnosti v České republice lze analyzovat zaměstnanost v okresech a tedy i nových krajích podle sektorů a odvětví NH pouze do konce roku 1996. Je zřejmé, že naše statistika nemá dosud plně zvládnutou aktualizaci registru ekonomických subjektů a metody dopočtu pracovníků v odvětvích s vysokým podílem malých jednotek a podnikání fyzických osob nejsou dosud reprezentativní.

Strukturální data o zaměstnanosti uváděné v publikacích „Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR“ jsou neobjektivní. Nadhodnocují zaměstnanost v průmyslu (v roce 1997 - 38,6 % všech pracujících), zahrnují téměř všechny zaměstnané ve školství nebo veřejné správě. Na druhé straně odvětví s vysokým podílem malých subjektů jsou výrazně podhodnocené (publikovaná data zahrnují pouze třetinu osob zaměstnaných v obchodě nebo v pohostinství a ubytování).

Na rozdíl od bilance pracovních sil, údaje o zaměstnanosti v civilním sektoru národního hospodářství podle okresů ČR do roku 1996 neobsahovaly informace o zaměstnanosti v dílčích odvětvích průmyslu, ale pouze informace o celkové zaměstnanosti v průmyslu. Počet zaměstnaných v dílčích odvětvích průmyslu v 90. letech byl publikován pouze za Českou republiku. Důvodem nebyla pouze skutečnost, že spolehlivost odhadů o počtu pracovníků v malých podnicích klesala, ale také fakt, že disciplinovanost podniků, jež mají vykazovací povinnost, je nízká. Asi čtvrtina podnikatelských subjektů s vykazovací povinností, nepředá vyplněný roční výkaz P3-01 statistické službě, takže ta je nucena si získat informace o těchto subjektech jinými způsoby (často jde opět o odhady).

Výběrové šetření pracovních sil

Při analýze změn v zaměstnanosti podle dílčích odvětví průmyslu lze také využít dat zjištěných výběrovým šetřením pracovních sil. Český statistický úřad na jaře 1993 přistoupil k výběrovému šetření pracovních sil (dále VŠPS) a výsledky zveřejňuje čtvrtletně v publikaci „Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření“. Publikace informuje o výši a struktuře zaměstnanosti, nezaměstnanosti, podzaměstnanosti v ČR, hodnocené podle mezinárodních definic a doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO). Přitom jsou respektovány definice a obsahová náplň jednotlivých ukazatelů podle požadavků Eurostatu.

Údaje poskytované výběrovým šetřením pracovních sil jsou vesměs přímo srovnatelné s informacemi, které o problematice trhu práce překládají mezinárodním organizacím země, provádějící obdobná šetření. Použitá metodika je minimálně ovlivnitelná specifiky legislativy i ekonomickými podmínkami konkrétní země. Z tohoto důvodu lze výsledky považovat za objektivní nástroj pro porovnání úrovně trhu práce mezi všemi zeměmi, které na tuto metodu přistoupily.

Výběrový soubor zahrnuje více než 26 tis. bytů na území celé republiky (0,7 % všech trvale obydlených bytů), v nichž je šetřeno více než 70 tis. respondentů všech věkových skupin. Z nich je cca 59 tis. respondentů ve věku 15 a více let. Tento rozsah souboru umožňuje získat spolehlivé odhady charakteristik trhu práce na úrovni republiky a s relativně dostatečnou spolehlivostí i odhady krajských hodnot (8 krajů).

VŠPS tedy umožňuje získat informace o počtu pracujících a jejich struktuře i podle vybraných odvětví průmyslu, ale pouze za celou republiku a jednotlivé „staré“ kraje. Spolehlivost údajů za okresy ČR je již velmi malá, a proto ČSÚ výsledky nezveřejňuje, avšak alespoň za Českou republiku lze porovnat informace o celkové zaměstnanosti a její struktuře pocházející jak z běžného výkaznictví (výkaz P3-01), tak z VŠPS. Jeví se jako nezbytné, výběrový soubor bytových domácností rozšířit tak, aby ČSÚ mohl výsledky z VŠPS publikovat i za 14 nových krajů ČR.

Vývoj počtu pracovníků v průmyslu ČR v letech 1948 – 1989

Česká republika patří mezi země s bohatou průmyslovou tradicí. Ta se datuje již od feudálního období, kdy se začala rozvíjet řemesla. První větší manufaktury vznikaly teprve v 18. Století, a to především v lehkém průmyslu (textilní, sklářský a potravinářský). V období Rakouska – Uherska byla většina industriálních kapacit budována právě na Moravě a v Čechách. S nástupem průmyslové revoluce se začal rozvíjet průmysl hutnický, cementářský a cihlářský, těžba uhlí, chemická výroba a především strojírenský průmysl. I přes světovou hospodářskou krizi v třicátých letech, která postihla Československo a ostatní země, se lehký i těžký průmysl u nás nadále rozvíjel a udržel si přístup na světové trhy. Během druhé světové války dále rostla výroba, především v hutnictví a těžebním průmyslu.

Po roce 1945 došlo v České republice ke značným změnám v hospodářství, zejména v průmyslové výrobě, kde byly preferovány energeticky náročné výroby těžkého průmyslu. Pro poválečné období byla charakteristická centrálně plánovaná ekonomika a faktická neexistence soukromého sektoru. Docházelo k postupnému zaostávání technologické úrovně za vyspělými zeměmi západní Evropy, což bylo patrné zejména v 80. letech. Hlavní příčina zaostávání souvisela s poklesem investic do průmyslových podniků a téměř nulovou reakcí české ekonomiky na ropné šoky a energetickou krizi v sedmdesátých letech. Většina podniků u nás trpěla značnou přezaměstnaností, a proto také v této době nevykazovala ČR žádnou nezaměstnanost.

V rámci začlenění naší země do skupiny Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) byl v posledních letech kladen velký důraz na upřednostňování některých odvětví (elektrotechnika, jaderná technika, výroba strojů a zařízení, metalurgický a chemický průmysl), aby se pokryly potřeby trhu RVHP a v menší míře i potřeby domácího trhu. Preferovaná odvětví měla výhody v získávání pracovní síly, v dovozu technologií ze západních zemí a v získávání investičních prostředků. Centrálně plánovaná ekonomika se také vyznačovala tím, že docházelo k monopolizaci ve většině průmyslových odvětví a téměř úplné absenci malých a středních podniků.

V 80. letech se začaly projevovat tendence poklesu průmyslové produkce. Nebylo již možné zapojovat do výroby v takové míře nové pracovní síly a stavět nové výrobní kapacity. V těchto letech začalo docházet ve většině centrálně plánovaných ekonomik střední a východní Evropy ke stagnaci hospodářského růstu.

Na obr.1 (viz příloha) je znázorněn vývoj zaměstnanosti v hlavních sektorech národního hospodářství (sekundární sektor je rozdělen na průmysl a stavebnictví). Obrázek dokumentuje výrazný pokles počtu pracovníků v zemědělství v období 1948-1989, který byl způsoben kolektivizací, dále zaváděním nové mechanizace a odchodem části venkovského obyvatelstva do měst.

Tabulka č. 1

**Počet pracovníků v civilním sektoru národního hospodářství ČR
k 31.12. 1948 – 1989**

Rok	Celkem	I. sektor	II. sektor	Z toho průmysl	III. sektor
1948	3983527	1382469	1543183	1402225	1057875
1950	4009941	1295219	1607309	1405721	1107413
1955	4303361	1198701	1884040	1644085	1220620
1960	4487267	946879	2214296	1897396	1326092
1965	4709155	837471	2308365	1984129	1563319
1970	4957353	784244	2405631	2039584	1767478
1975	4993031	674058	2456622	2053773	1862351
1980	5153624	633745	2472640	2064249	2047239
1985	5294542	626875	2495937	2092067	2171730
1989	5433102	629374	2539698	2114713	2264030

Pramen: Časové řady základních ukazatelů statistické práce (1948-1997)

Tabulka č. 2.

**Podíl pracovníků v hlavních sektorech národního hospodářství
k 31.12. 1948 - 1989**
(v %)

Rok	I. sektor	II. sektor	Z toho průmysl	III. sektor
1948	34,7	38,7	35,2	26,6
1950	32,3	40,1	35,1	27,6
1955	27,9	43,8	38,2	28,4
1960	21,1	49,4	42,3	29,6
1965	17,8	49,0	42,1	33,2
1970	15,8	48,5	41,1	35,7
1975	13,5	49,2	41,1	37,3
1980	12,3	48,0	40,1	39,7
1985	11,8	47,1	39,5	41,0
1989	11,6	46,7	38,9	41,7

Pramen: Časové řady základních ukazatelů statistické práce (1948-1997); vlastní výpočty

Na konci roku 1948 v sekundárním sektoru NH bylo zaměstnáno 38,7 % všech pracujících a na samotný průmysl připadalo 35,2 %, tedy více než na zemědělství, lesní a vodní hospodářství. Tím se naše republika zjevně odlišovala od ostatních zemí RVHP (až na bývalou NDR). V průmyslu k 31. 12. 1948 v ČR pracovalo více jak 1,4 mil. osob. Celé období let 1948-1989 lze charakterizovat nárůstem počtu pracovníků v průmyslu, který byl nejvýznamnější v padesátých letech. Právě v tomto období byly u nás nejen rozšiřovány již existující průmyslové podniky, ale také budovány nové průmyslové kapacity, a to především na Ostravsku (např. v roce 1953 byla zahájena výroba v tehdejší NHKG). Pozornost byla věnována i oblastem méně industrializovaným (až na pohraničí se SRN a Rakouskem), například Českomoravské vrchovině (v roce 1951 založeny Žďárské strojírný). V období 31. 12. 1950 - 31. 12. 1960

v průmyslu činil nárůst pracovníků téměř 500 tisíc. Na konci roku 1960 bylo v průmyslu zaměstnáno 42,3 % ekonomicky aktivních osob (spolu se stavebnictvím 49,4 %), což bylo v poválečném období největší relativní číslo. Po roce 1960 sice dochází k dalšímu, ale již jenom mírnému nárůstu počtu pracovníků v průmyslu, ale relativní význam tohoto odvětví na celkové zaměstnanosti klesá. V osmdesátých letech počet zaměstnaných v průmyslu klesl pod 40,0 % a k 31. 12. 1989 se průmysl na zaměstnanosti v České republice podílel 38,9 %.

Hranice 2 miliónu pracovníků v terciárním sektoru NH byla překročena již na konci 70. let. Na konci roku 1989 pracovalo v terciéru téměř 2,3 mil. osob, což reprezentovalo 41,7 % všech pracujících. Ve srovnání s vyspělými zeměmi to však bylo poměrně málo. Z nízké zaměstnanosti v terciárním sektoru vyplývala také nižší úroveň služeb pro obyvatelstvo.

Vývoj počtu pracovníků v průmyslu po roce 1989

Po roce 1989 došlo v České republice k několika důležitým změnám, které měly vliv také na zaměstnanost v průmyslu. Tak jako v ostatních zemích s centrálně plánovanou ekonomikou nastal po zahájení reformy pokles počtu pracovníků. Vytváří se nová skupina osob, a to nezaměstnaní, a část osob začíná pracovat v tzv. šedé a černé ekonomice, kterou statistika nevykazuje. Českým statistickým úřadem uváděný téměř půlmilionový propad počtu pracujících v civilním sektoru národního hospodářství v roce 1991 se však jeví jako nereálný, neboť počet nezaměstnaných během tohoto roku vzrostl pouze o více než 180 tis. a nelze předpokládat, že více než 300 tis. osob během roku 1991 odešlo do důchodu či začalo pracovat v nelegální ekonomice.

Na obrázku 2 je znázorněn vývoj počtu pracovníků v základních sektorech NH, a to nejen do roku 1996, ale až do konce roku 1997. Údaje za rok 1997 jsou však pouze předběžné. Obrázek zřetelně dokumentuje přesuny pracovní síly mezi jednotlivými sektory NH, avšak neodráží skutečný vývoj zaměstnanosti v terciárním sektoru v roce 1991. Podle dat ČSÚ ubylo v roce 1991 v tomto sektoru více než 100 tis. pracovníků. Ve skutečnosti však na počátku reformy

právě nenasyčený sektor obchodu a služeb se stával „hlavním zaměstnavatelem“ uvolněných pracovníků z výrobních sektorů národního hospodářství.

Tabulka č. 3

**Počet pracovníků v civilním sektoru národního hospodářství ČR
k 31.12 1989 - 1997**

Rok	celkem	I. sektor	II. sektor	Z toho průmysl	III. sektor
1989	5433102	629374	2539698	2114713	2264030
1990	5387098	614965	2475473	2053079	2296660
1991	4889281	483227	2216761	1826619	2189293
1992	4766115	328724	2120776	1724760	2316615
1993	4773863	326486	2110817	1664428	2336560
1994	4806620	322952	2056053	1622520	2427615
1995	4939659	297358	2051859	1616532	2590442
1996	5000826	293513	2032460	1594695	2674853
1997	4971325	265894	2017681	1589078	2687750

Pramen: Časové řady základních ukazatelů statistické práce (1948 – 1997)

Český statistický úřad uváděl, že na konci roku 1989 pracovalo v průměru 629,3 tis. osob, což představovalo 11,6 % ekonomicky aktivních osob. Na konci roku 1997 to bylo již pouze 265,9 tis., tj. 5,3 % a podílem pracovníků v zemědělství se Česká republika přiblížila na úroveň vyspělých zemí západní Evropy.

Tabulka č. 4

**Podíl pracovníků v hlavních sektorech národního hospodářství
k 31.12. 1989 - 1997**
(v %)

Rok	I. sektor	II. sektor	Z toho průmysl	III. sektor
1989	11,6	46,7	38,9	41,7
1990	11,4	46,0	38,1	42,6
1991	9,9	45,3	37,4	44,8
1992	6,9	44,5	36,2	48,6
1993	6,8	44,2	34,9	48,9
1994	6,7	42,8	33,8	50,5
1995	6,0	41,5	32,7	52,4
1996	5,9	40,6	31,9	53,5
1997	5,3	40,6	32,0	54,1

Pramen: Časové řady základních ukazatelů statistické práce (1948 – 1997); vlastní výpočty

Na konci osmdesátých let sekundární sektor byl sektorem NH s největší zaměstnaností. Do konce roku 1996 zaznamenal úbytek více než půl miliónu pracujících, takže k 31.12.1997 v něm pracovalo nepatrně více než 2 mil. osob. Podíl na celkové zaměstnanosti dosahoval 40,6 %. Na úbytku pracovníků druhého sektoru NH se podílel pouze průmysl, protože podle dat ČSÚ počet pracovníků ve stavebnictví stagnoval během analyzovaných sedmi let těsně nad hranicí 400 tis. osob. Nejdynamičtější úbytek pracovníků v průmyslu byl zaznamenán v roce 1991, kdy činil 226,5 tis. osob. Dalších více než 100 tis. osob odešlo z průmyslu v roce následujícím (1992). V první fázi transformace z průmyslu byli propouštěni především technicko-hospodářští pracovníci. Přezaměstnanost ve výrobě však nebyla radikálně řešena, takže se ČR řadila k zemím s nejnižší mírou nezaměstnanosti nejen v Evropě, ale i ve světě. Na konci roku 1997 český průmysl zaměstnával necelých 1,6 mil.

pracovníků a na celkové zaměstnanosti se podílel necelou třetinou (32,0 %).

K výrazným změnám dochází také v terciárním sektoru. Ve srovnání s vyspělými zeměmi poddimenzovaný terciární sektor začal absorbovat uvolněné pracovníky z výrobních sektorů NH. Především obchod, peněžnictví a pojišťovnictví, cestovní ruch a rekreace, ale také veřejná správa se staly významným zdrojem poptávky po pracovní síle. Již na konci roku 1992 zaměstnával terciární sektor více osob než průmysl a stavebnictví. Data ČSÚ udávají, že na konci roku 1997 bylo v terciéru zaměstnáno téměř 2,7 mil. pracovníků. Podíl terciárního sektoru na celkovém počtu pracujících dosahoval 54,1 %. Z výše uvedeného plyne, že odvětvím, které v České republice v období 1989–1997 ztratilo absolutně nejvíce pracovníků, byl průmysl.

Regionální rozdíly a strukturální změny v průmyslové zaměstnanosti

V roce 1989 připadala třetina zaměstnaných v průmyslu na strojírenský a kovodělný průmysl. Více než 700 tisíc zaměstnaných v tomto odvětví jednoznačně vypovídá o odvětvové orientaci českého průmyslu na konci osmdesátých let. Podle počtu zaměstnanců druhým nejvýznamnějším odvětvím byl průmysl paliv a energetiky (téměř 300 tis. pracujících). Více než 200 tis. osob zaměstnával tradiční textilní a oděvní průmysl a při započtení dalších více než 67 tis. pracujících v kožedělném průmyslu na tzv. odvětví „TOK“ (textil, oděvy, kůže) připadal téměř stejný počet pracujících jako tomu bylo v případě průmyslu paliv a energetiky. Ve třech odvětvích průmyslu se počet pracujících blížil hranici 150 tis. osob. Konkrétně šlo o metalurgii, potravinářství a elektrotechniku. Posledním odvětvím s více než 100 tis. pracovníky byl průmysl chemický.

Pro posouzení rozdílů ve vývoji průmyslové zaměstnanosti v okresech ČR lze využít dat zjištěných podnikovým výkaznictvím za roky 1989 a 1996, protože údaje z roku 1996 jsou doplněny i o odhady ČSÚ o počtu pracovníků v malých podnicích. Aby však hodnocení bylo objektivní, údaje o počtu pracovníků v průmyslu za rok 1989 je nutné doplnit také o zaměstnance tehdejšího Československého uranového průmyslu. K 31. 12. 1989 bylo v tomto

podniku zaměstnáno 30 344 osob, z toho nejvíce v okresech Příbram (11,3 tis. osob), Česká Lípa (6,8 tis.), Žďár nad Sázavou (3,4 tis.) a Tachov (2,6 tis.). Z celostátního hlediska šlo sice pouze o 1,5 % všech zaměstnaných v průmyslu, ale z hlediska regionálního se jedná o významnou korekci pohledu na strukturu zaměstnanosti v okresech s uranovým průmyslem. Podle bilance z roku 1989 připadalo např. v okrese Příbram na průmysl 35 % pracovních míst, ve skutečnosti byl však význam průmyslu na zaměstnanosti daleko vyšší (48,6 %). Nezapočítat pracovníky uranového průmyslu v okrese Tachov by znamenalo nesprávný závěr, že na Tachovsku v období let 1989 až 1996 vzrostl počet pracovníků v průmyslu téměř o polovinu (48,2 %). Na Tachovsku vznikla sice v devadesátých letech řada nových průmyslových podniků a největším zaměstnavatelem s 1,8 tis. pracovníky se stala společnost Siemens – automobilová technika ve Stříbře, ale ve skutečnosti v roce 1996 pracovalo v průmyslu okresu Tachov méně osob než v roce 1989 (o 5,6 %).

V České republice na konci osmdesátých let existovaly výrazné regionální rozdíly v průmyslové zaměstnanosti. Řada okresů byla sice silně industrializována, ale na druhé straně některé okresy byly spíše zemědělské. Podíl zaměstnaných v průmyslové výrobě na celkové zaměstnanosti překračoval hranici 50 % ve 13 okresech. Na Karvinsku na průmysl dokonce připadalo 61,4 % všech vytvořených pracovních míst v okrese. Mezi nejvíce industrializované okresy se dále řadily Most (60,7 % pracujících v průmyslu), Jablonec nad Nisou (60,5 %), Sokolov (59,8 %), Frýdek – Místek (55,8 %) atd.

V osmi okresech a hlavním městě Praze bylo v průmyslu zaměstnáno méně než 30 % pracujících. Nejmenší relativní hodnota patřila Praze, a to 24,5 %. V tomto případě však nelze hovořit o nízkém stupni industrializace. Nižší podíl osob zaměstnaných v průmyslu byl způsoben na české poměry vysokou zaměstnaností v terciárním sektoru. O nízkém stupni industrializace však lze již hovořit v případě Loun (25,0 %), Tachova (27,8 %) či Znojma (28,5 %). Nízkým podílem zaměstnaných v průmyslu se vyznačovaly i okresy v zázemí našich velkoměst (např. Plzeň – jih 25,9 %, Praha – západ 28,3 %), z kterých obyvatelstvo vyjíždělo za prací (často právě do průmyslu) do středisek velkoměstských aglomerací. Variační rozpětí, tj. rozdíl mezi minimální (24,5 %) a maximální (61,4 %) okresní

hodnotou činilo 36,9 % .

Je zřejmé, že některá průmyslová odvětví se vyskytují ve všech okresech ČR (např. potravinářský průmysl) a naopak, existují odvětví, která jsou výrazně koncentrována pouze do několika okresů a v některých okresech se nevyskytují vůbec. Např. hutnictví železa a barevných kovů se v roce 1989 nenacházelo v 37 okresech ze souboru 76 okresů ČR (tedy téměř v polovině okresů).

Ve vývoji počtu pracovníků v průmyslu lze v období 1989 – 1996 u nás zjistit také významné regionální rozdíly (viz obr. č.3 a č.4). Existují okresy ČR, ve kterých počet pracovníků v průmyslu klesl na více než polovinu, na druhé straně však v některých okresech došlo dokonce k nárůstu počtu pracovníků. Mezi okresy se zvyšujícím se počtem pracujících v průmyslu patří především okres Plzeň – jih, u kterého index růstu 1996/1998*100 činil 121,0. Oproti roku 1989 v tomto okrese vznikla řada nových subjektů podnikajících v průmyslu, a to zejména německých firem. Tyto firmy začaly vázat pracující, kteří ještě donedávna dojížděli za prací do Plzně. Na druhé straně více než o polovinu klesl počet zaměstnaných v průmyslové výrobě v okresech Kladno (index 48,2 %) a Příbram (index 48,6 %). V okrese Kladno byl úbytek pracovníků zaznamenán především ve špatně zprivatizovaném hutním podniku Poldi, v okrese Příbram největší úbytek zaznamenala těžba nerostných surovin (uran a barevné kovy). Významně se snížil podíl pracovníků v průmyslu také v dalších okresech (Děčín, Jablonec nad Nisou, Most, Ostrava – město a Teplice), v kterých na konci roku 1996 nepracovaly ani tři pětiny stavu z roku 1989 (v ČR to bylo necelé tři čtvrtiny – 74,1%).

Na konci roku 1996 bylo v hlavním městě Praze zaměstnáno v průmyslu pouze 123,9 tis. osob, takže podíl průmyslu na celkové zaměstnanosti činil 16,4 %. Úbytek pracovníků v průmyslu znamenal, že soubor okresů s méně než třicetiprocentní zaměstnaností v tomto odvětví NH se rozšířil na 19. Po Praze vykazovaly nejnižší podíl zaměstnaných v průmyslu k 31. 12. 1996 okresy Cheb (21,7 %) a Brno – město (23,6 %). V roce 1996 v ČR již neexistoval okres, ve kterém by průmysl vázal polovinu pracovních míst. Okresem s největším podílem zaměstnaných se stal díky úspěšné a.s. Škoda – Auto okres Mladá Boleslav (48,3 %). V dalších

pěti okresech překračovala zaměstnanost v průmyslu hodnotu 45 %. Konkrétně šlo o okresy Sokolov, Karviná, Náchod, Frýdek – Místek a Jablonec nad Nisou. Překvapuje postavení okresu Náchod, výrazně specializovaného na textilní průmysl. I když některé textilní provozovny v devadesátých letech zanikly, část podniků (zejména Veba Broumov) se s restrukturalizací vypořádala velmi úspěšně. Na Náchodsku je také řada podniků, které jsou dodavateli komponent pro automobilový průmysl, nejčastěji pro Škodu – Auto. A právě tyto průmyslové podniky se prezentují nárůstem počtu pracovníků.

Tabulka č. 5

**Pracujících v průmyslu
k 31.12.1989**

Kraj	Počet pracovníků		Podíl pracujících v průmyslu (%)
	celkem	v průmyslu	
Pražský	715 742	175 486	24,5
Středočeský	531 441	220 368	41,5
Československý	310 033	103 779	33,5
Plzeňský	277 598	104 757	37,7
Karlovarský	158 185	63 683	40,3
Ústecký	425 626	186 626	43,8
Liberecký	225 905	112 807	49,9
Královéhradecký	297 034	131 185	44,2
Pardubický	260 417	114 704	44,0
Jihlavský	251 955	100 088	39,7
Brněnský	564 742	227 125	40,2
Zlínský	296 363	136 795	46,2
Olomoucký	308 284	127 583	41,4
Ostravský	639 141	334 722	52,4
Celkem ČR	5 260 936	2 138 910	40,4

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství v ČSR za rok 1989, ČSÚ, 1990

Regionální rozdíly v průmyslové zaměstnanosti se projevují také na úrovni krajů. Údaje v tabulkách č. 5 a č. 6 jsou přepočteny za nové kraje, vždy ke konci sledovaného období. Na sklonku osmdesátých let byl nejvíce průmyslovým kraj Ostravský; v tomto odvětví NH zde bylo zaměstnáno více než 50 % všech pracujících. Žádný další kraj již tuto hranici nepřekročil, těsně pod ni se zařadil kraj Liberecký. Významněji nadprůměrnou (ČR 40,4 %) zaměstnanost v průmyslu měl ještě kraj Zlínský (46,2 %). Naopak za nejméně industrializovaný bylo možno označit kraj Českobudějovický, jehož vytvořená pracovní místa v průmyslu tvořila asi třetinu všech obsazených pracovních míst. Pod průměrem České republiky byly v té době také kraje Plzeňský, Jihlavský, Brněnský a Karlovarský. Všechny kraje zaměstnávaly ke konci roku 1989 více než 100 tis. osob, výjimkou byl pouze počtem obyvatel nejmenší kraj Karlovarský.

Tabulka č. 6 naznačuje výrazný úbytek osob pracujících v průmyslu během sedmi let ekonomické transformace. Zatímco celkový počet pracovníků v NH se snížil o 400 tis., počet zaměstnaných v průmyslu poklesl o 571,5 tis. osob, tedy o více než čtvrtinu (26,7 %). Při pohledu na nové kraje ke konci roku 1996 lze říci, že základní regionální rozložení průmyslové výroby zůstalo zachováno. Nejvíce industrializovanými zůstaly kraje Ostravský (jako jediný měl podíl pracujících v průmyslu přes 40 %) a Liberecký, na druhém pólu (mimo Prahu) stojí opět kraj Českobudějovický. Díky celkovému poklesu zaměstnaných v průmyslové výrobě se také mírně snížily rozdíly mezi podíly na průmyslové zaměstnanosti v jednotlivých krajích a více se přiblížily republikovému průměru.

K největšímu relativnímu úbytku osob pracujících v průmyslových odvětvích došlo během sledovaných let v kraji Ústeckém a Ostravském, kde byla v rozhodujících podnicích značně utlumena těžba černého a hnědého uhlí a sníženy počty zaměstnanců. V těchto dvou krajích a také v kraji Libereckém, Brněnském a Středočeském nepracovalo koncem roku 1996 ani 70 % stavu z roku 1989 (index průmyslu v tabulce č. 6). Nejméně významné změny v počtu pracovníků v průmyslu byly zjištěny v kraji Českobudějovickém (pokles stavu pouze o 8,7 procentního bodu).

Tabulka č. 6

Pracující v průmyslu k 31.12.1996

Kraj	Počet pracovníků		Podíl pracujících v průmyslu	Index průmyslu 1996/1989 (v %)
	celkem	v průmyslu		
Pražský	755 775	123 916	16,4	70,6
Středočeský	440 721	152 224	33,9	69,1
Českobudějovický	306 380	94 799	30,3	91,3
Plzeňský	271 795	85 547	30,6	81,7
Karlovarský	143 368	45 275	30,7	71,1
Ústecký	350 397	118 802	33,2	63,7
Liberecký	196 235	77 643	38,5	68,8
Královéhradecký	289 559	109 920	36,7	83,8
Pardubický	245 601	90 721	35,8	79,1
Jihlavský	233 386	85 569	35,8	85,5
Brněnský	533 793	156 523	30,5	68,9
Zlínský	267 932	101 686	37,0	74,3
Olomoucký	276 668	96 763	36,5	75,8
Ostravský	549 120	228 042	40,7	68,1
Celkem ČR	4 860 730	1 567 430	31,4	73,3

Pramen: Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů za rok 1996, ČSÚ, 1997

Z komparace dat o počtu pracujících v jednotlivých odvětvích průmyslu k 31.12. 1989 a 31.12. 1996 vyplývá, že průmyslovými odvětvími s relativně největším úbytkem pracujících se staly průmysl paliv a energetiky a kožedělný průmysl. V obou odvětvích na konci roku 1996 již nepracovalo ani 50 % počtu pracujících z konce roku 1989. Výrazný propad zaznamenal také strojírenský a kovodělný průmysl, v kterém za období let 1989 – 1996 ubyla více než třetina

pracovníků. Úbytek 276,2 tis. pracujících ve strojírenství je absolutně největším ze všech průmyslových odvětví.

Následuje skupina průmyslových odvětví, v kterých zaměstnanost poklesla asi o jednu čtvrtinu. Jde o průmysl stavebních hmot (v roce 1996 71,2 % stavu z konce roku 1989), průmysl textilní a oděvní (72,7 %), průmysl hutnický (73,3 %) a průmysl skla, keramiky a porcelánu (76,5 %). Ve skutečnosti však úbytek pracovníků zejména v černé metalurgii byl vyšší. Ale při privatizaci některé slévárny, které byly součástí strojírenských podniků se osamostatnily, takže nyní jsou jejich pracovníci vykazováni v hutnictví (předtím strojírenství). Více než desetiprocentní úbytek pracovníků zaznamenal průmysl chemický. Mezi průmyslová odvětví s nárůstem počtu pracujících patřil průmysl elektrotechnický (101,1 %), potravinářský (110,5 %), dřevozpracující (121,3 %) a průmysl papírenský a polygrafický (132,7%).

V absolutním vyjádření největší přírůstek (16,3 tis. osob) byl vykazován v průmyslu dřevozpracujícím (včetně nábytkářského průmyslu). Ve skutečnosti, však nejde o nárůst, protože řada dřevozpracujících provozů byla předtím součástí Státních lesů ČR a jejich pracující byli předtím vykazováni v lesním hospodářství, tedy v primárním sektoru a ne v sekundárním. Velká část dřevozpracujících provozů byla navrácena v restituci a nyní jsou tyto provozování již vykazovány do odvětví průmyslu. Přírůstek pracovníků v průmyslu potravinářském a v průmyslu papírenském a polygrafickém je téměř totožný (15,0 tis. osob). Na růstu počtu pracovníků v papírenském a polygrafickém průmyslu se větší měrou zasloužila polygrafie. Po roce 1989 v ČR byla postavena řada nových tiskárenských závodů, téměř vždy se zahraničním kapitálovou účastí.

Zajímavým vývojem procházel náš elektrotechnický průmysl. V letech 1990 a 1991 zaznamenala elektrotechnická výroba ze všech průmyslových odvětví největší propad výroby, který se promítl také do zaměstnanosti. Od roku 1994 je však elektrotechnika z hlediska růstu výroby nejdynamičtějším průmyslovým odvětvím a již ke konci roku 1996 elektrotechnický průmysl zaměstnával více osob než na konci roku 1989.

Analýza dosavadního vývoje zaměstnanosti jednoznačně naznačuje, že devadesátá léta jsou u nás obdobím, které je charakteristické nejvýraznějšími změnami v průmyslové zaměstnanosti. Tyto změny se neprojevují pouze ve výrazném úbytku pracovníků, ale také v podstatně změněné struktuře zaměstnanosti podle jednotlivých průmyslových odvětví. Příspěvek analyzuje období od 31. 12. 1989 do 31. 12. 1996, tedy do data, ke kterému ČSÚ naposledy zveřejnil úplné údaje o struktuře zaměstnanosti v okresech České republiky. Je však zřejmé, že k dalším změnám došlo i v letech 1997 a 1998, kdy naše ekonomika a zejména průmysl se musely vyrovnávat s krizovými jevy. Řešení krize spočívá v další restrukturalizaci průmyslové výroby, která mj. přináší uvolňování pracovníků v neperspektivních a málo konkurenceschopných podnicích. Řada průmyslových podniků zaniká.

K vyhodnocení změn, ke kterým došlo v posledních dvou letech napomáhají i data zjištěná výběrovým šetřením pracovních sil. Během 1. čtvrtletí 1999 v ČR počet pracovníků v průmyslu již poklesl pod hranici 1,5 mil. osob. Méně než 1,5 mil. osob pracovalo v průmyslu ČR naposledy v roce 1952. Podle údajů z VŠPS podíl pracujících v průmyslu na celkovém počtu pracujících klesl na 31,4 %. O vývoji zaměstnanosti v jednotlivých druzích výrob (podle nové Odvětvové klasifikace ekonomických činností) vypovídá tabulka č. 7.

Tabulka č. 7

Vývoj zaměstnanosti ve vybraných odvětvích průmyslu ČR

Odvětví průmyslu	Počet pracovníků (v tisících)		V %
	zima 1996/1997	1. čtvrtletí 1999	
Počet zaměstnaných v jediném (hlavním) zaměstnání	4904,2	4717,9	96,20
Průmysl celkem	1578,0	1483,3	94,00
Dobývání nerostných surovin	88,2	81,1	91,95
Zpracovatelský průmysl	1392,3	1314,0	94,38
Výroba potravin a nápojů	144,0	136,9	95,07
Textilní průmysl	89,5	79,4	88,72
Oděvní průmysl	62,1	60,7	97,75
Dřevozpracující průmysl (kromě výroby nábytku)	68,2	74,1	108,65
Výroba chemických výrobků	46,2	48,2	104,33
Výroba ostatních nekovových minerálních výrobků	93,7	81,2	86,66
Výroba kovů včetně hutního zpracování	119,2	94,1	78,94
Výroba kovových konstrukcí a kovodělných výrobků	145,2	140,9	97,04
Výroba strojů a zařízení pro další výrobu	181,3	167,2	92,22
Výroba elektrických strojů	60,0	63,2	105,33
Výroba dvoustopých motor. vozidel, přírůbů a návěsů	55,5	60,3	108,65
Výroba nábytku; ostatní zpracovatelský průmysl	79,9	77,3	96,75
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	97,5	88,2	90,46

Pramen: Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil, zima (prosinec – únor) 1996/1997, 1.čtvrtletí 1999, ČSÚ, 1997, 1999

Největším úbytkem pracovníků v letech 1997 a 1998 se vyznačuje hutnický průmysl (výroba kovů včetně hutního zpracování), v kterém za pouhé dva poslední roky bylo uvolněno více než 25 tis. pracovníků. Další úbytek pracovníků se předpokládá především v černé metalurgii. Jak uvádí poslední studie restrukturalizace českého ocelářského průmyslu z roku 1999 poklesne počet zaměstnaných do roku 2010 z dnešních asi 58 tis. na 31 tis., z toho v hutních procesech by mělo zůstat pouze 15,4 tis. pracovníků. Současně se má v období 1999 – 2010 snížit produkce oceli z loňských 6,5 mil. na 6,1 mil tun. Investice a zrušení nadbytečných a zastaralých provozů by však měly zvýšit produktivitu na pracovníka na ještě dnes neskutečných 400 tun. Více než desetiprocentní úbytek zaměstnanců v letech 1997 – 1998 zaznamenaly také průmysl stavebních hmot, průmysl skla, keramiky a porcelánu a také textilní průmysl. Naopak nárůstem pracovníků se prezentovala elektrotechnika, automobilový průmysl, dřevozpracující a chemický průmysl. V celém průmyslu za dva poslední roky však ubylo téměř 100 tis. osob.

Průmyslovým odvětvím s očekávaným nárůstem počtu zaměstnanců i v příštím desetiletí se stane nejspíš elektrotechnický průmysl. Dosavadní zkušenosti zahraničních investorů v elektrotechnickém průmyslu u nás jsou z hlediska pracovníků velmi pozitivní (levná a přítom kvalitní pracovní síla); jde o poznatky světových firem, jako jsou Siemens, ABB, Matsushita, AVX Corporation atd. Na druhé straně ve většině průmyslových odvětví bude docházet nadále k mírnému poklesu počtu pracovníků. Lze předpokládat, že v nejbližších pěti letech počet zaměstnaných v průmyslu klesne pod hranici 1,4 mil, což znamená, že v průmyslu bude pracovat méně osob než v roce 1948.

Závěr

Je nemilé v závěru příspěvku konstatovat, že česká regionální statistika poskytuje minimum informací o průmyslové výrobě a zaostává např. i za maďarskou a polskou statistickou službou. Přitom naše statistika, a to již v předválečném Československu, patřila ke statistikám, které byly vzorem jiným zemím. Minimum informací v oblasti průmyslové výroby neumožňuje zpracovat objektivní SWOT analýzu, což negativně ovlivňuje veškeré programové dokumenty regionálního rozvoje, včetně strategií rozvoje nových krajů.

V současnosti existují za okresy a tedy i nové kraje údaje o celkové zaměstnanosti v průmyslu, avšak pouze za subjekty s 20 a více zaměstnanci. Přitom v malých podnicích na konci roku 1997 pracovala téměř pětina (18,8 %) všech zaměstnaných v průmyslu. Údaje o počtu pracujících podle průmyslových odvětví za menší územní jednotky než je celá ČR v korektní formě neexistují. Informace o výrobě zboží jsou zpracovávány pouze podnikovou a ne pracovištní metodou. Data o jednotlivých podnikatelských subjektech nejsou statistikou vůbec zveřejňována, a to z důvodu ochrany individuálních dat. Při analýze aktuálního stavu průmyslu v regionech lze snad využít pouze registru ekonomických subjektů, vydávaného ČSÚ, který je dosud zatížen řadou omezení.

Ke zpracování strategie regionálního rozvoje lze využít informace o významných firmách a podnicích z několika katalogů, které publikují některé české i zahraniční společnosti. Mezi nejznámější katalogy se řadí „ABC českého hospodářství“, „Informkatalog“ a především produkt s.r.o. Hoppendstedt Bonnier Information – Praha pod názvem „Významné podniky České republiky“. Přestože tento katalog zdaleka neobsahuje všechny významné firmy, rozsahem a strukturou uváděných dat, včetně časových řad o počtu zaměstnanců, obrátu zboží, vykazovanému zisku či ztrátě, patří u nás k bezkonkurenčně nejlepším.

Nejúplnější informace o počtu zaměstnanců v jednotlivých podnicích lze nyní asi získat na okresních úřadech práce. Existují úřady, ve kterých monitoring zaměstnanosti poskytuje také informace o

krátkodobém či dlouhodobém očekávaném vývoji v počtu pracovníků v průmyslových podnicích. Úřady práce takto dnes prakticky nahrazují informační činnost statistické služby, která přivedla zákon o ochraně individuálních dat až téměř do absurdna.

LITERATURA

1. BRADA, J., C.; CLAVEL, J., D., WIENERT H. (1994): Průmysl v České republice a Slovenské republice. OECD, Paříž, 163 s.
2. JONÁŠ, J. (1997): Ekonomická transformace v České republice: makroekonomický vývoj a hospodářská politika. Management Press, Praha, 206 s.
3. KUNC, J. (1995): Bilance zdrojů pracovních sil v České republice za rok 1990 ve světle výsledků sčítání lidu 1991. (Bakalářská práce). Katedra geografie, PřF MU Brno, 28 s.
4. KUX, J. (1993): Strukturální změny ve vývoji zaměstnanosti v prvních dvou letech ekonomické reformy. Statistika, roč. 30, č. 8-9, s. 309 – 313.
5. KUX, J. (1999): Harmonizace dat o zaměstnanosti v České republice. Statistika, roč. 36, č. 4, s. 157 – 171.
6. ŠVEJNAR, J. a kol. (1997): Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě. Academia Praha, 360 s.
7. TESAŘOVÁ, D. (1994): Zaměstnanost a nezaměstnanost v 90. letech v České republice a v některých vyspělých státech. Statistika, roč. 31, č. 8-9, s. 370 – 375.
8. TOUŠEK, V.; VANČURA, M. (1996): Aktuální problémy ČR – 1. díl, Průmysl – 1. Část. Scholarium Ostrava, 27 s.

PRAMENY

1. Časové řady základních ukazatelů statistiky práce (1948 – 1997), ČSÚ, 1998, 84 s.
2. Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů za rok 1996, ČSÚ, 1997, 47 s.
3. Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za rok 1996, ČSÚ, 1997, 52 s.
4. Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za rok 1997, ČSÚ, 1998, 42 s.
5. Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství v ČSR za rok 1989, ČSÚ, 1990, 193 s.
6. Statistická ročenka České republiky 97, ČSÚ, 1997, 712 s.
7. Významné podniky České republiky 1998, Hoppendstedt Bonnier Information s.r.o. – Praha, 1998
8. Okresy České republiky v roce 1997, ČSÚ, 1998, 172 s.
9. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výběrového šetření pracovních sil, zima (prosinec – únor) 1996/1997. ČSÚ 1997, 108 s.
10. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výběrového šetření pracovních sil, 1. Čtvrtletí 1999. ČSÚ, 1999, 106 s.

VYBRANÉ ASPEKTY LOKALIZACE ZAHRANIČNÍCH INVESTIC V ČESKÉ REPUBLICE

Milan Viturka

Doc. RNDr. Milan Viturka, CSc., Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Lipová 41a, 659 79 Brno, tel.: 05/43 523 239

Prudký celosvětový nárůst zahraničních investic po II. světové válce je úzce spojen s procesem globalizace, vytvářejícím v tomto směru mnohem svobodnější prostředí než kdykoliv v minulosti. Z ekonomického hlediska jsou významné především přímé investice. Jejich celkový roční objem se pohybuje v rozmezí 300 - 400 mld. USD. Odpovídající podíl ČR je z absolutního hlediska nepříliš významný (zahraniční subjekty zde zatím investovaly přibližně 11 mld. USD). V rámci transformujících se zemí Střední a Východní Evropy zaujímá ČR z hlediska úrovně těchto investic na obyvatele druhé místo za Maďarskem. Z jednotlivých zemí zde nejvíce investovaly firmy ze SRN (asi třetinový podíl) a Nizozemí, následovány USA, Švýcarskem, Rakouskem a Francií. Podíl firem se zahraniční majetkovou účastí na celkové zaměstnanosti sice zatím nedosahuje ani hranice 15 %, podstatně významnější je však jejich podíl na produkci (např. v průmyslu jde téměř o 1/4 obrátu) a zejména exportu, kde překročil hranici 40 % (pro srovnání Maďarsko 70 %).

Lze konstatovat, že význam zahraničních investic pro ekonomický rozvoj ČR byl doceněn teprve po nástupu recese, o čemž svědčí teprve v současnosti zaváděný systém investičních pobídek. V tomto směru ovšem ČR konkuruje většina evropských zemí, které podobné systémy přijaly již dříve. Z transformujících se zemí jde zejména o Polsko, jehož zvláštní ekonomické zóny konkurují především severomoravským a v menší míře i východočeským regionům, a Maďarsko. Konkurenční vlivy SRN a Rakouska lze v tomto kontextu pokládat za sekundární, neboť tyto země převážně oslovují investory

s odlišnými prioritami svého strategického rozvoje. Pro dokreslení situace poznamenávám, že úroveň investičních pobídek v patrně na světě nejtědřejší SRN může výjimečně dosáhnout výše až 300 tis. EUR na jedno vytvořené pracovní místo.

Z hlediska přínosů přímých investic pro konkrétní zemi nebo region je všeobecně akceptován názor, že nespočívají pouze ve zvýšení zaměstnanosti či tvorby přidané hodnoty, ale i v zavádění nových technologií a manažerských praktik, podporujících rozvoj znalostní báze. V transformujících se zemích se osvědčují i jako nejúčinnější nástroj ekonomické restrukturalizace, s fundamentálním vlivem na kvalitu mikroekonomického resp. podnikového prostředí. V tomto ohledu nabývají na významu především průmyslové investice (zejména v oborech high-tech), které do značné míry generují i rozvoj produktivních služeb včetně výzkumu a vývoje. Priorita jejich podpory v transformujících se ekonomikách tak koresponduje s perspektivními potřebami vytvoření znalostně založené konkurence oproti tradiční nákladově založené konkurenci. Z územního pohledu lze konstatovat, že zahraniční investice s vyspělejších zemí stimulují vytváření ohnisek rozvoje s hnacím potenciálem pro potřebnou akceleraci celkového ekonomického rozvoje. Pokud jde o lokalizaci investic lze konstatovat, že obecně sledují velikostní hierarchii sídel. Na úrovni měst s méně než 50 tis. obyvatel se však preference podle velikosti sídel vyrovnávají, přičemž tato města jsou atraktivní především pro průmyslové investice (investice do služeb výrazně preferují metropolitní území bohaté na informace a příležitosti k obchodním kontaktům).

Investiční atraktivitu regionů resp. obcí lze hodnotit na základě analýzy lokalizačních faktorů, jejichž výběr vychází z empiricky ověřených preferencí významných investorů. Ve zdrojové studii ESF MU byly v tomto směru zohledněny především údaje prezentované v oficiálních publikacích EU, názory nejvýznamnějších zahraničních investorů působících v ČR a rovněž výsledky vlastního průzkumu odpovídajících názorů představitelů měst. Vybrané lokalizační faktory byly agregovány do 6 skupin. Jejich významová pozice, prezentovaná v tabulce, je úměrná váze jednotlivých faktorů v lokalizačním rozhodování investorů. Protože požadavky investorů na optimální kombinaci lokalizačních faktorů se liší především podle

zaměření jejich aktivit byly příslušné analýzy provedeny zvláště za odvětvové skupiny zpracovatelského průmyslu, distribuce a tzv. produktivních služeb¹.

Komentář [11]:

Provedená analýza zahrnuje 79 vybraných měst ČR. Užitá metodika odpovídá logice přístupu z pozice regionálního hodnocení, neboť respektuje vytvořený systém vnitřně integrovaných regionů. Praktická interpretace získaných výsledků vychází z hypotézy, že investiční atraktivita center regionů (základní regiony a dále kraje ČR) limituje investiční atraktivitu ostatních obcí daného regionu. Tato hypotéza respektuje principy ekonomické organizace prostoru zdůrazňující roli tzv. centrálních míst.

V rámci skupiny obchodních faktorů jsou v případě průmyslu a distribuce pokládány za nejvýznamnější faktory blízkosti trhu a blízkosti hlavních zákazníků. Faktor blízkosti trhu podává celkovou informaci o prostorových výhodách lokalizace, kvantifikovaných na základě potenciálu dostupnosti nejvýznamnějších koncentrací domácí a zahraniční poptávky (11 českých aglomerací s více než 100 tis. obyv. resp. 7 aglomerací v SRN, 2 v SR a po jedné v Polsku a Rakousku). Základní rozdíl ve vypovídací schopnosti faktorů blízkosti trhu a blízkosti hlavních zákazníků vyplývá ze skutečnosti, že první faktor akcentuje dlouhodobou inercií sídelní struktury determinující územní potenciály konečné spotřeby obyvatelstva, zatímco druhý faktor především výrobní a obchodní vztahy vznikající v rámci podnikatelské sféry. Ze skupiny infrastrukturních faktorů hraje v případě průmyslu a distribuce nejvýznamnější roli kvalita silnic a železnic, při jejichž interpretaci byly zohledněny vládou schválené koncepce rozvoje sítě expresních komunikací. Investoři v oblasti služeb považují v daném ohledu za nejvýznamnější kvalitu telekomunikací, která se rychle blíží západoevropskému standardu (např. podle počtu internetových uzlů zaujímá ČR asi 15 místo v Evropě). S infrastrukturními faktory je významově srovnatelná skupina pracovních faktorů, reprezentovaná především faktorem všeobecné dostupnosti pracovních sil (zohledňujícím i regionální

Komentář [12]:

Komentář [13]: Zpracovatelský průmysl zahrnuje všechna průmyslová odvětví kromě těžby nerostných surovin a výroby a rozvodu vody a energie. Dis

tribuční firmy kromě tradiční role dopravního operátora zajišťují i skladovací, balící, odbavovací, zasilatelské, velkoobchodní, marketingové a některé další, např. montážní služby, souborně označované jako obchodní logistika. Charakteristickým trendem je jejich propojování s maloobchodem prostřednictvím distribučně odchodních řetězců. produktivní služby zahrnují bankovní, poisť

¹ Produktivní služby zahrnují peněžní, pojišťovací, obchodní, informační, poradenské, projektové, zprostředkovatelské a vědeckovýzkumné služby. Zdůrazněny jsou lokalizační faktory podskupiny progresivních služeb (první 4 uvedené druhy služeb, zbývající druhy jsou řazeny k podskupině podpůrných služeb).

mobilitu pracovních sil a nabídku volných pracovních sil) a faktorem kvality pracovních sil (zohledňujícím odlišné nároky investorů na kvalifikační úroveň manuálních a duševních pracovníků). Význam skupiny lokálních resp. regionálně lokálních faktorů sice již zřetelně zaostává za prvními třemi skupinami, z hlediska charakteru jejich působení jde ovšem o podmínku sine qua non - např. v případě průmyslových investorů hledajících vhodnou lokalitu pro investici na zelené louce neexistence průmyslové zóny či nevyhovující kvalita nabízených stavebních pozemků znamená diskvalifikaci dané lokality již v počáteční etapě výběru. V případě produktivních služeb byl jako odpovídající faktor specifikován faktor institucionálního zabezpečení rozvoje znalostní báze, odrážející vybavenost regionů infrastrukturou vysokých škol a vědeckotechnických parků (celkem zahrnuto 19 VŠ a 30 VTP). Úroveň nákladových faktorů v podstatě odráží úroveň podnikatelského prostředí, jehož nižší kvalita je kompenzována nižší úrovní ceny práce a nemovitostí. Podstatně vyšší úroveň územní diferenciací cen pozemků a zejména pronájmů kancelářských prostor je podmíněna jejich výraznou závislostí na velikosti a hierarchickém postavení měst. Interpretace environmentálních faktorů vychází z faktorů jejichž působení má všeobecný charakter. Investory jsou vnímány především extrémní hodnoty, kdy např. vysoký stupeň ekologické devastace území může mít pro konečné rozhodnutí investora určující význam.

Tabulka č. 1

**Významové váhy lokalizačních faktorů
podle vybraných typů investičních aktivit**

Faktory	Zpracovatelský průmysl	Distribuční aktivity	Produktivní služby
Obchodní faktory			
Blížkost trhů	11	14	9
Blížkost zákazníků	11	10	6
Přítomnost zahraničních firem	4	-	7
Podpůrné služby	2	5	8
Celkem	28	29	30
Infrastrukturní faktory			
Kvalita silnic a železnic	11	12	8
Blížkost větších letišť	4	8	6
Kvalita telekomunikací	2	4	10
Celkem	17	24	24
Pracovní faktory			
Dostupnost pracovních sil	12	10	8
Kvalita pracovních sil	8	8	6
Flexibilita pracovních sil	2	2	2
Celkem	22	20	16
Lokální faktory			
Nabídka ploch	11	9	-
Znalostní báze	-	-	8
Finanční participace	5	5	3
Celkem	16	14	11

Faktory	Zpracovatelský průmysl	Distribuční aktivity	Produktivní služby
Nákladové faktory			
Cena práce	6	4	5
Cena pozemků	5	4	-
Cena pronájmů	-	-	7
Celkem	11	8	12
Environmentální faktory			
Urbanistická a přírodní atraktivita území	4	3	4
Environmentální kvalita území	2	2	3
Celkem	6	5	7
Celkový součet	100	100	100

Z výsledků provedené analýzy lokalizačních faktorů vyplývá, že investičně nejatraktivnějšími regiony ČR jsou především pražský (v našem případě sloučen se středočeským krajem) a dále brněnský, plzeňský a pardubický region. Pražský region se profiluje jako typický metropolitní region nabízející komparativní lokalizační výhody především v oblasti produktivních služeb a distribuce. Jak dokládá rozhodnutí nizozemské firmy Philips má Praha předpoklady i pro lokalizaci teritoriálních ústředí nadnárodních firem. Vykazuje však komparativně nejlepší předpoklady i pro průmyslové investice, pro jejichž lokalizaci jsou nejvýhodnější územně připravené lokality v blízkém zázemí „překrveného“ intravilánu hlavního města. Praha jako nejvýznamnější pól rozvoje pozitivně ovlivňuje i rozvoj většiny českých krajů, což dokládají i výsledky procesu formování rozvojových os investiční atraktivity, propojujících sídelní centra s její srovnatelně nadprůměrnou úrovní. Z makroekonomického pohledu je v tomto směru jednoznačně nejvýznamnější osa Plzeň (hranice SRN) - Praha - M. Boleslav - Turnov (liberecká aglomerace), následována osou Praha - H. Králové - Pardubice (v aglomeraci s Chrudimí). Lze konstatovat, že tyto osy v podstatě vymezují nejvhodnější prostory pro větší investice zahraničních

investorů, nabízející nejvyšší kvalitu podnikatelského prostředí. Z hlediska zaměření odpovídajících investic jsou důležité zejména průmyslové obory s multiplikačními účinky (rozvoj výrobní kooperace, zakládání pobočných závodů, stimulace rozvoje produktivních služeb), územně se profilující jako tzv. efekty šíření (spread effects). Věcnou podstatou těchto efektů je difúze poptávky, moderních technologií a manažerského know - how podél tvořících se rozvojových os. V tomto směru lze očekávat nejintenzivnější efekty zejména v regionech s příznivými předpoklady pro lokalizaci průmyslových investic. Kromě středočeského jde zvláště o plzeňský a pardubický region (odpovídající atraktivitu jejich center dokládá mj. skutečnost, že byly zařazeny na short list americké firmy Intel). Jejich lokalizační atraktivitu umocňují zejména obchodní (pardubický region) a pracovní (plzeňský region) faktory. Nespornou výhodou obou těchto regionů je rovněž skutečnost, že jejich centra disponují kvalitními průmyslovými zónami (Borské pole v Plzni a Free zóna v Pardubicích). S částečnou metropolitní profilací se setkáváme i v případě brněnského regionu (vysoká investiční atraktivita pro produktivní služby). Poněkud nižší srovnatelná atraktivita pro průmyslové investice souvisí především s jeho pozicí v rámci obchodních faktorů (větší vzdálenost od hlavních koncentrací zahraniční poptávky). Vlastní pozici Brna v tomto ohledu znevýhodňuje i nižší kvalita nabídky stavebních pozemků z hlediska potřeb velkých průmyslových investorů. Na druhé straně má Brno po Praze nejvýznamnější pozici z hlediska aktivní role v procesu formování územních systémů rozvojových os.

Do druhé skupiny regionů s průměrnou investiční atraktivitou lze řadit českobudějovický, ústecký, liberecký, královéhradecký, olomoucký a ostravský region. Tyto regiony již v podstatě nevykazují nadprůměrné hodnoty investiční atraktivit v rámci stanovených skupin lokalizačních faktorů (jedinou výjimkou je českobudějovický region v případě skupiny environmentálních faktorů). Posuzujeme-li pouze jejich centra, vykazují ovšem všechna nadprůměrnou investiční atraktivitu v některé z těchto skupin. Výrazněji se tato skutečnost projevuje u Ostravy, která je jedním ze tří nejvýznamnějších center rozvoje znalostní báze v ČR, a dále Č. Budějovic a H. Králové. Investiční atraktivita ostravského regionu

zejména pro průmyslové investice je však výrazně limitována působením obchodních (a rovněž environmentálních) faktorů. Perspektivní řešení tohoto problému je závažné z pohledu značné části Moravy a má proto především makroekonomickou dimenzi, spočívající např. v zintenzívnění obchodních vztahů ve směru SV - JZ (Polsko, Rakousko, Itálie). Prioritu tohoto směru do jisté míry potvrzuje i vymezení větve B VI. multimodálního dopravního koridoru TEN. Investiční atraktivitu obou zbývajících regionů, komparativně se projevující opět především v oblasti produktivních služeb, posiluje jejich poloha na stávajících rozvojových osách. Jejich dílčí lokalizační nevýhody rovněž zmírňují specifické stimuly pro investice malých a středních průmyslových firem, odvíjející se z výhodných relací nákladů a užitků u místních výrobních faktorů. V případě H. Králové se v tomto kontextu nabízí možnost využití investiční atraktivity blízkých Pardubic pro zahraniční investory působící v oblasti průmyslu pro navazující rozvoj produktivních služeb. Českobudějovický region pak v daném ohledu využívá „sousedského efektu“ vyspělejší ekonomiky SRN. Ústecký, liberecký a olomoucký region jsou na rozdíl od předchozích regionů atraktivní především pro investice do tradičních průmyslových oborů. I zde lze nalézt dílčí přednosti zmírňující jejich lokalizační nevýhody, např. návaznost na hlavní rozvojovou osu u libereckého regionu (samotný Liberec vykazuje pozitivní disparitu v rozvoji produktivních služeb), existující specifické stimuly pro rozvoj investičních aktivit malých a středních firem působících v oblasti distribuce a produktivních služeb v jádrové části olomouckého regionu či zatím spíše perspektivní možnosti využití „sousedského efektu“ v případě ústeckého regionu (saské Drážďany jsou všeobecně považovány za metropoli se značným rozvojovým potenciálem).

Z celkového pohledu lze za nejméně investičně atraktivní pokládat karlovarský, jihlavský a zlínský region, vykazující nadprůměrné hodnoty podle jednotlivých skupin lokalizačních faktorů i v případě jejich center pouze výjimečně (Zlín u obchodních faktorů u průmyslu a pracovních faktorů u služeb a K. Vary v případě infrastrukturních faktorů u všech zkoumaných typů aktivit). Tato skutečnost souvisí s malou velikostí příslušných center karlovarského a jihlavského regionu resp. periferní polohou zlínského regionu, snižující jeho

atraktivitu především u distribuce. Karlovarský region tak nabízí příznivější předpoklady pouze pro investice do produktivních služeb, což do jisté míry koresponduje s jeho postavením nejvýznamnějšího centra lázeňství v ČR. U obou zbývajících regionů produktivní služby v tomto smyslu nahrazuje zpracovatelský průmysl, kde jihlavský region rovněž nabízí specifické stimuly pro investice malých a středních firem. Určitou výhodou zlínského regionu je pak jeho napojení na „brněnskou“ rozvojovou osu.

Závěrem je potřebné zdůraznit, že další pozitivní vývoj české ekonomiky je nutně podmíněn intenzivní orientací na mezinárodní trhy, jejichž významným segmentem je i trh investic. Tato orientace současně snižuje rizika spojená s přímým zasahováním státu do rozvoje ekonomiky, realizovaného často na úkor jeho prioritní role vztahující se k permanentnímu zkvalitňování všeobecného ekonomického prostředí. Ve výše diskutovaném kontextu zahraničních investic lze za jeden z rozhodujících faktorů úspěchu považovat i dostatek relevantních informací pro zahraniční investory, mezi které nepochybně patří i informace o regionální diferenciaci investiční atraktivity resp. kvality podnikatelského prostředí.

LITERATURA

1. Cambridge Econometrics: Regional growth and convergence (subseries: Aggregate and Regional Impact). Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 1997.
2. DRUCKER, P. F.: Věk diskontinuity. Management Press, Praha, 1994.
3. ERNST & YOUNG: The regions of the new Europe. London, 1992.
4. Netherlands Economic Institute in cooperation with Ernst & Young: New location factors for mobile investment in Europe. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 1997.
5. SPANNEUT, C.: Direct investment of the European Community 1994 - 98. Eurostat (Unit C 3).
6. VITURKA, M. a kol. : Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. ESF MU Brno, 1998.

THE VIENNA INSTITUTE FOR INTERNATIONAL ECONOMIC STUDIES - WIIW

Hana Rusková

Mag. Hana Rusková, Vienna Institute for International Economic Studies WIIW,
Oppolzerergasse 6, A-1010 Vienna, Republic of Austria, tel.: +43 1 533 66 10

Vážené dámy, vážení pánové !

Obsahem mého dnešního krátkého příspěvku je malý výlet k vašim rakouským sousedům, do Vídně, kde sídlí *Vídeňský ústav pro mezinárodní hospodářská srovnání*, zabývající se ve svých studiích především *analýzou hospodářství východoevropských zemí*.

Shrnutí 25-ti leté historie Vídeňského hospodářského ústavu uvedu slovy prvního a dlouholetého ředitele, profesora Levčíka – existují jiné, déle působící výzkumné ústavy, ale co činí existenci právě tohoto ústavu specifickou, jsou radikální změny – ne změny používaných metod zkoumání, ale velké změny samotného předmětu výzkumu – změny v hospodářských systémech regionu střední a východní Evropy a bývalého Sovětského Svazu.

K historii ústavu samotného

Na začátku 60.let, hledali zakladatelé ústavu možnosti pro nový typ východo-západních studijních programů. Ten měl umožnit nezávislý ekonomický výzkum formou kooperace, výměny myšlenek a zkušeností společného výzkumu z druhé strany - výzkumu toho, co bylo tehdy za železnou oponou. Represivní klima ve východní části Evropy to ztěžovalo, ale ne zcela znemožňovalo – pozornost byla soustředěna na východní ekonomy (Šik, Brus, Laski, Levčík, Sláma, Kosta, Nešvera, Askanas a další), kteří sami považovali hluboké hospodářské reformy za nutné. Snahou bylo, obejít obojí – oficiální polopравdy a chvastounství, přicházející z východu i ideologicky

motivovanou kritiku, proudící ze západu - obojí stejně neužitečné jako výzkumný nástroj pro analytiku, podniky a vlády na západě.

Emigrační vlna z ČSSR a Polska po roce 1968 sehrála v době založení důležitou úlohu a předurčila také celý další rozvoj tohoto nového institutu.

Vznikl nezávislý ústav, který si dal za úkol srovnávat vývoj ekonomik východních zemí, na základě jejich oficiálně publikovaných statistických pramenů a nezávislých odhadů, analyzovat a interpretovat údaje z těchto oficiálních zdrojů.

WIIW (Vídeňský ústav) je organizací nevýdělečnou, financovanou částečně rakouským státem, Rakouskou Národní Bankou, městem Vídní a státními organizacemi. Mezi zákazníky ústavu patří banky, finanční instituty, vlády, pojišťovací společnosti a multinárodní společnosti, stejně jako mezinárodní investiční banky a rozvojové organizace.

Co se 25 let existence ústavu změnilo - jaké metody výzkumu se stále ukazují jako neodmyslitelným a ceněným specifickým pro WIIW ?

Ani nyní se ústav nemůže obejít bez vlastní statistické báze a nechce být odkázán jen na mnohdy nekritická zpravodajství nově vzniklých demokratických zemí o jejich hospodářském, sociálním a politickém vývoji.

Změny ve východní Evropě za posledních 25 let měly významný vliv na náš výzkum. Mnohým politikům a občanům východní Evropy připadá komunistická minulost jako kontinuální úpadek hospodářský, sociální i morální. Ale pro nás, ekonomický ústav, který se soustředí na výzkum hospodářského vývoje ve východoevropské oblasti, se jeví mnohotvárné změny v diferencovanějším světle.

V situaci nastalých velkých politických, hospodářských a sociálních změn, kdy *nikdo - ani v samotných postkomunistických, ani na západě nevěděl, jak přetransformovat centrálně plánované hospodářství na fungující tržní ekonomiku*, se i pro náš ústav formulovaly zcela nové výzkumné úkoly.

Bylo třeba hledat odpovědi na řadu otázek:

- jak se mění nabídkou řízené plán.hospodářství na tržní systém orientovaný na poptávku ?
- jak rychle a jak do jaké míry mají být liberalizované ceny ?
- jak privatizovat ?
- za jakých podmínek může být liberalizován zahraniční obchod a tím trhem určována hodnota národní měny a platební bilance ?
- jak se dá ovlivnit (zabránit) inflace a jak uklidnit inflační obavy ?
- jak se dají udržet náklady na transformaci tak nízkou, jak jen možno - aby se dala zajistit důvěra obyvatelstva ?
- jak se dá hospodářství re-orientovat, resp. re-integrovat do světového hospodářství ?
- jak může k úspěšné transformaci přispět západ ?

Několik historických údajů ke vzniku a činnosti WIIW:

1965/66	první úvahy o založení centra ekonomického výzkumu střední a východní Evropy ve Vídni
1968	založení oddělení pro srovnávací hospodářské studie na WIFO (Rakouském hospod. Ústavu)
1973	z oddělení se stává samostatný nezávislý ústav, pod vedením prof. Franze Nemschaka a ředitele pro výzkum prof. Bedřicha Levčíka
1974-1975	zavedení tradice mezinárodních seminářů (workshops) „Evropská ekonomická interakce a integrace“ pod dohledem mezinárodní poradenské komise, v období mezi 1975-1993 se konalo 14. setkání za účasti odborníků z oblasti obchodu, vědy a vládních představitelů z Evropy, Severní Ameriky, Japonska a středoasijských zemí
1978	zavedení pravidelných publikačních informačních materiálů – tzv. „servisu“, exklusivně pro WIIW

členy (abonenty); členy se stávají mezinárodní organizace, zahraniční zastupitelstva, ministerstva, banky a pojišťovací společnosti, velké podniky z celého světa

1992 s přechodem východních zemí na nové, mezinárodní statistické metody a se vznikem „nových“ samostatných státních celků rozšiřuje se „stará“ (roční) a vzniká souběžně nová (měsíční) databanka

1998/99 **v současnosti**

- zaměstnává ústav 26 stálých pracovníků, z toho 16 vědeckých pracovníků (1/3 na částečný úvazek);
- má k vlastní i externí potřebě vlastní knihovnu s více než 10 000 svazky;
- statistické oddělení obhospodařuje a aktualizuje roční databanku, obsahující cca 5700 časových řad, měsíční databázi čítající v současnosti asi 900 časových řad a také detailní (podle 2-místné NACE klasifikace) Excelovou tabulkovou databázi průmyslových branží;
- také aktuální číselné podklady pro běžné kvartální hospodářské analýzy i pro další tematické okruhy (zahraniční obchod, bankovníctví, zahraniční investice, zemědělství, průmysl, srovnání ukazatelů mzdy-produktivita práce-náklady na pracovní síly,...);
- nejnovějšími zkoumanými tematickými celky jsou vývoj na středoevropských trzích práce (poprvé jsou posuzovány také regionální aspekty) a rozšíření EU (projekt Countdown)

Nyní uvedu v krátkosti několik informací k jedné z našich nedávných studií.

Pod názvem – „*Důsledky volného pohybu pracovních sil, zejména v oblasti služeb, na pohraniční regiony na obou stranách rakouské hranice po vstupu Maďarska a České republiky do Evropské unie*“ byla v období mezi srpnem 1998 a lednem 1999 studie (za spolupráce s českými, maďarskými a rakouskými instituty) zpracována, publikována však ještě nebyla.

Přesto, že na téma rozšíření EU o východoevropské země a z toho plynoucí možné důsledky na vývoj v západoevropských zemích, existuje již dost studií – o efektech liberalizace na trhu práce je ještě o hlubší analýzy nouze.

Zejména citelná je potřeba detailnějšího statistického materiálu o veškeré živnostenské činnosti, materiálu, který by umožnil vypracování fundovanějších odhadů budoucího vývoje.

Za daných okolností a ve vymezeném krátkém čase se studie omezila na symetrické zobrazení a posouzení obou monitorovaných regionů - tedy části rakouské hraniční oblasti s jižními Čechami, jižní Moravou a s maďarskými územními správními celky (tj. komitáty) Vas a Győr-Moson-Sopron.

Monitorované oblasti na obou stranách hranice byly metodou zachycení momentální situace (s ohledem na překážky statistického charakteru – nesrovnatelnost metodologická, časového údobí a všeobecně nedosažitelnost žádoucích údajů v jednotlivých národních zdrojích, rakouské nevyjímaje!!) podrobeny analýze demografické, analýze pracovního trhu a strukturální odvětvové analýze.

K doplnění empirických závěrů byla také v českých a maďarských příhraničních oblastech formou dotazování malých a středních podniků získána *informace o současné i budoucí angažovanosti* jednak rakouských firem poskytujících své služby v českém a maďarském pohraničí (před i po začlenění do EU), a zároveň i firem maďarských a českých orientujících svoje aktivity do Rakouska, *informace o subjektivním hodnocení výhod i nevýhod* existence konkurenčních trhů a zkušenosti získané při vstupu na trhy

zahraniční. Zde se zejména zobrazila silná asymetrie v přístupu českých a maďarských dotazovaných firem – *zatímco na otázky spojené s EU* (očekávané výhody, nevýhody pro domácí nebo zahraniční trh.....a pod.) *odpověděla většina maďarských firem* (ať už v očekávání snazší či naopak složitější budoucnosti), v *České republice* směřovala většina odpovědí v lepším případě do únikových políček „*NEVÍM*“, v horším (pro konečné vyhodnocování a porovnání situace mezi maďarskými a českými regiony) zůstala dokonce celá část dotazníku věnovaná EU problematice nezodpovězena – důvodem je zřejmě neinformovanost českých hospodářských subjektů, či nejasné představy o změnách, které vstup České republiky do EU s sebou přinese.

Některé výsledky zmíněné studie o pohraničních regionech sousedících s Rakouskem – při jejich výčtu se zaměřím pouze na jihočeský a jihomoravský kraj a s nimi hraničící oblasti na rakouské straně.

Zmíněné hraniční regiony se od sebe silně liší, co se týče pozice vůči příslušnému národnímu průměru – *zatímco se rakouské oblasti* vyznačují *nízkým HDP* na obyvatele (o čtvrtinu až polovinu oproti národnímu průměru), patří *zejména jihočeské kraje* mezi ty *bohatší* v České republice. Také *nezaměstnanost* v *těch rakouských pohraničních okresech*, ve kterých se projevují strukturální problémy (např. textilní a oděvní branže – přesunují svou výrobu do oblastí levnějších pracovních sil) *značně převyšuje průměrné hodnoty*, zatímco jihočeské okresy vykazují čísla podprůměrná nebo srovnatelná s českým průměrem.

U českých pohraničních okresů zaznamenáváme také diferenciaci vzájemnou – zatímco se **jihomoravská oblast** ještě koncem let 80-tých vyvíjela jako jedna ze zámožnějších, (s ohledem na Brno - velkoměstské průmyslové centrum a středisko sektoru služeb, dostal se jhm-kraj časem jak v zemědělské, tak i v industriální oblasti do strukturálních problémů, které v sumě pro celou oblast vedly k nadprůměrně vysoké nezaměstnanosti a zpomalení hospodářského růstu.

Jižní Čechy s větším podílem primárního sektoru byly strukturálními výrobními krizemi poznamenány jen málo a naopak počáteční nižší

úroveň vedla k zesílení dynamiky vzniku nových hospodářských odvětví a také ke znatelnějším integračním aktivitám, směřujícím „přes hranice“, do Hornorakouska (Oberösterreich) – než tomu bylo v případě jižní Moravy vůči Dolnorakousku.

Co se týče *odhadů budoucího vývoje zaměstnanosti*, resp. pohybu pracovních sil– odborníci nemají pro důkladné ekonometrické modely dostatek spolehlivých vstupních dat a *dnes provedená šetření dotazováním u východních sousedů dávají jen velmi málo vědět o tom, co se v tomto směru skutečně v roce 2003 nebo 2005 (uvažovaný rok vstupu dnešních kandidátů do EU) odehraje.*

Summary

- The regions on both sides of the Austrian-Hungarian and the Austrian-Czech border are characterised by relatively strong heterogeneity. While the Austrian border districts show a relatively low per capita income compared with the national average, the bordering regions of the Czech Republic and Hungary are among the most developed in the respective country. This is even more pronounced when comparing the regions without the capital cities. The level and the development of unemployment is strongly influenced by the resp. economic structure and the dynamics of the economic development. In most border districts in Hungary and the Czech Republic unemployment rates are below the national level, except Southern Moravia and some districts in southern Bohemia. On the Austrian side of the border the situation on the labour market is reflecting the structural problems the regions are facing (the employment decrease in the textile industry).
- In the frame of the project we conducted, in co-operation with Hungarian and Czech institutes, enterprise surveys in the services sector in the Hungarian and Czech border regions. The branches we have selected are those which are expected to be a 'potential threat' for Austrian providers, e.g. retail trade, construction, construction supporting activities, repair and maintenance and business services. Resulting from the surveys there is a strong asymmetry in the cross-border activities of Austrian enterprises in the Czech and Hungarian border regions and vice versa. A considerable share of Hungarian enterprises already co-operates with Austrian partners. Co-operation is well established in the construction industry, construction supporting activities and transport. This is also true for enterprises in the Czech border regions, though co-operation is less developed than with Hungarian enterprises. About half of Czech firms which do not have Austrian capital.
- The Czech border regions on the other side are different to the Hungarian, but also among each other: Southern Moravia had started as the more prosperous region with a industrial and

services centre in Brno, which was in the nineties exposed to strong structural adjustment processes, both in agriculture and in industry as well. As a result unemployment is above and economic performance below the national average. Southern Bohemia had a bigger primary sector and an underdeveloped industrial sector and is characterised by small and medium cities: correspondingly Southern Bohemia was less affected by the structural crisis than Southern Moravia. The lower starting level led to a stronger dynamic in building up of new economic activities (incl. services) and also to an intensification of economic activities across the border.

- The deepening of economic integration between Austria and the CEECs in general and in the border regions in particular will lead to an acceleration of the specialization process in the services sector, but also in the agriculture and industry sectors. Generally, labour cost advantages in the CEECs will affect those Austrian companies where the wages are low (low human capital orientation) and labour costs account for a large share of total costs.
- Potential threats for Austrian service providers are the labour cost sensitive/embodyed services sectors along the border zone. Thus, advantages for Hungarian and Czech producers of services are to be expected in retailing and sectors such as traders, crafts and construction.
- Overall the new trade regime in services will deepen services trade between Austria and the CEECs. Quantitative and qualitative deficits in complex financial and business services in the CEECs will open further potentials for an expansion of Austrian providers. Producers of CEECs on the other hand will expand on Austrian markets where competition is based on price and existing factor cost advantages can be exploited.

The Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW)

The Vienna Institute, established in 1973, is an independent research institute working on the countries of Central and Eastern Europe. In

addition to carrying out regular country studies, the WIIW staff economists specialise by area of interest, such as privatisation, foreign trade and direct investment, labour markets, European integration or specific industrial sectors. Staff and affiliate economists participate in international research networks and joint consultancies, and are available by contract also for special projects.

As a backbone for its research, WIIW maintains and regularly updates four principal databases – Annual, Monthly, Industrial, and Foreign Direct Investment – integrated to be consistent over time and between countries and regions. The WIIW databases contain several thousand time series, covering a wide range of economic indicators on Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Russia and Ukraine. Some time series go back as far as the early 1960s, often-revealing trends and resources not captured by more recent research. WIIW databases are available on diskette, CD-ROM, online and via the Internet.

WIIW's Reference Library, electronically linked with other specialised libraries, contains over 11,000 volumes and receives over 350 periodicals, including 40 daily newspapers and a rich grey literature of conference proceedings, monographs, memos, etc. The repository of the institute's own research is also available to researchers' use in the library.

The Vienna Institute is a non-profit organisation supported by its members, and also by the Republic of Austria, the Austrian National Bank, the City of Vienna and Austrian corporations. WIIW clients include many of the world's leading banks and financial institutions, governments, insurance companies and multinational corporations, as well as international investment banks and development organisations.

The WIIW Homepage (<http://www.wiiw.ac.at>) provides general information on WIIW, its membership service, recent WIIW publications, library stocks and on the WIIW annual and monthly databases, which can be accessed online by validated users.

LITERATURA

1. LEVČÍK, B.: „Twenty-five Years of The Vienna Institute for International Economic Studies“, WIIW, Wien 1998
2. LANDESMANN, M.; VIDOVIĆ, H.: „Auswirkungen der Dienstleistungsfreiheit auf die Regionen beiderseits der österreichischen Grenze im Falle eines EU-Beitritts Ungarns und der Tschechischen Republik“, WIIW, Wien 1999
3. WIIW - Web-stránky (<http://www.wiiw.ac.at>)

TELEFONIZACE V NOVÝCH KRAJÍCH ČR

Martin Hradský

Mgr. Martin Hradský, SPT TELECOM, a.s. - oblast Morava, o.z. Šilingrovo nám. 3/4,
602 00 Brno, tel.: 05/41131111

Na minulém kolokviu o regionálních vědách byla v příspěvku „Telefonizace území ČR s důrazem na region Jižní Moravy“ popsána situace v telekomunikacích ČR ke konci roku 1996, od té doby se však situace podstatně změnila. Telekomunikace jsou jedno z mála odvětví, ve kterém se Česká republika prosadila na přední příčky mezi státy organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj - OECD. Zatímco ve vývoji hrubého domácího produktu patří ČR nejnižší příčky a Vídeňský ústav pro mezinárodní hospodářská srovnání dokonce označil ČR jako hlavní překážku zvýšení dynamiky reformních zemí ve střední Evropě, růstem hustoty telefonizace se ČR řadila spolu s Řeckem a Portugalskem k nejdynamičtější se rozvíjejícím evropským zemím.

Od roku 1990 vzrostl v ČR počet hlavních telefonních stanic (dále jen HTS) z 1,623 mil. na 2,816 mil. v roce 1996. Ke konci roku 1998 již existovalo 3,713 mil. HTS. Současně provozovatelé veřejných mobilních telefonních sítí evidovali v tomto roce již bez mála milion účastníků. Dynamika růstu HTS byla v letech 1997 – 1998 zcela mimořádná. V období od 1. 1. 1997 do 31. 12. 1998 bylo zřízeno 916,8 tisíc hlavních telefonních stanic, což odpovídá necelým 44% z celkového počtu nově vybudovaných HTS v devadesátých letech; Tzn. téměř čtvrtina všech HTS v ČR dosud vybudovaných. Během posledních dvou let tak vzrostl počet HTS na 100 obyvatel (v odborném tisku je tento ukazatel nazýván penetrací) z 27,32 na 36,29 HTS na 100 obyvatel. Současně se významně zvyšoval podíl digitalizovaných HTS, takže ke konci loňského roku dosáhla Česká republika 64% stupně digitalizace sítě.

V tabulce č.1 jsou uvedeny počty jednotlivých telefonních stanic již za nové kraje, které byly zřízeny ústavním zákonem č.347/1997 Sb. Primát v počtu nově zřízených HTS v jednotlivých krajích za poslední dva roky nepatřil Praze, ale Ostravskému kraji kde bylo zřízeno ve sledovaném období více jak 110 tisíc HTS následoval kraj Středočeský a přes hranici 100 tisíc HTS se ještě dostal Brněnský kraj. Naopak nejmenší absolutní přírůstek vykazoval Karlovarský kraj s počtem 26 298 HTS.

Na okresní úrovni (data jsou počítána pouze za 56 jednotek, neboť díky vnitřní hierarchii SPT TELECOM,a.s jsou vydávány za některé okresy společné hodnoty počtu HTS) dosáhly nejvyšších absolutních nárůstů podle předpokladu hl. město Praha 85,7 tisíc, okresy Ostrava 49,9 tisíc a Brno 49,8 tisíc HTS. Naopak nejmenší přírůstek vykazovaly okresy Prachatice 4,5 a Benešov 4,7 tisíce HTS.

Index růstu počtu hlavních telefonních stanic 98/96 (tabulka č.1) nám poskytuje trochu odlišný obrázek . V celé České republice dosáhl tento index výše 1,33. Přesto jen dva kraje nedosáhly průměru ČR, prvním je Praha (1,12) a druhým Plzeňský kraj s těsně podprůměrnou hodnotou indexu 1,31. Na druhé straně pomyslného žebříčku figuruje kraj Olomoucký (1,62) a kraj Středočeský (1,58). Zatímco v Olomouckém kraji byl index 98/96 rovnoměrný ve všech okresech od okresu Olomouc (1,56) až po Šumperk (1,81), ve Středočeském kraji se vyskytly velmi výrazné rozdíly. Okres Mladá Boleslav (2,05) držel primát mezi všemi okresy ČR, oproti tomu Benešov patřil k okresům s nejnižší hodnotou indexu 1,12.

Přestože dynamika telefonizace území České republiky je vysoká, nastane s největší pravděpodobností v následujícím období významný pokles tempa tohoto růstu a to z několika příčin. Jednou z nich je vysoká telefonizace bytů, která dosáhla úrovně cca 70 bytových telefonních stanic na 100 bytů (v Praze a Středočeském kraji dokonce 85) další, neméně významnou příčinou je rostoucí obliba mobilních telefonních stanic. Z výše uvedených důvodů se díky současné hospodářské situaci a při zachování stávající cenové politiky jeví cíl národního provozovatele SPT TELECOM, a.s., dosáhnout na konci roku 2000 cca 4,4 mil. HTS v pevné síti, jako nereálný.

Tabulka č. 1

**Index růstu počtu hlavních telefonních stanic v krajích ČR
v letech 1996 až 1998**

Kraj	HTS 31.12.1996	HTS 31.12.1998	Index 98/96
Olomoucký	109 883	178 528	1,62
Středočeský	225 116	326 212	1,58
Zlínský	126 559	185 239	1,46
Ostravský	267 770	380 081	1,42
Ústecký	186 684	263 283	1,41
Liberecký	105 789	148 104	1,40
Jihlavský	111 810	155 690	1,39
Č.Budějovický	168 874	230 203	1,36
Karlovarský	73 769	100 067	1,36
Pardubický	121 200	163 953	1,35
Královéhradecký	142 998	191 354	1,34
Brněnský	308 641	409 028	1,33
Plzeňský	155 126	203 559	1,31
Pražský	712 711	798 412	1,12
ČR	2 816 930	3 733 713	1,33

Míra telefonizace nově vzniklých krajů se vyznačuje charakteristickými rysy - největší penetraci vykazují kraje se silným centrem a naopak nejnižší hustotu má již tradičně Morava, jak vyplývá z dat tabulky č.2. Absolutně nejnižší hustotou telefonní sítě disponuje kraj Olomoucký 27,77 HTS na 100 obyv., Středočeský (29,43), následuje Ostravský (29,60) a Jihlavský (29,81). Zajímavostí jsou příčiny nízké hustoty telefonní sítě v prvně jmenovaných krajích. Zatímco u Olomouckého kraje je nízká míra penetrace zapříčiněna nízkou mírou telefonizace horských okresů Jeseník, Šumperk a okresu Prostějov, u Středočeského kraje je tento stav způsoben vlastní absencí hlavního města Prahy, jakožto silně telefonizovaného územního jádra. Významnou váhu Prahy (66,91) dokresluje i ta skutečnost, že ze 14 krajů dosahují hodnoty vyšší než

činí celorepublikový průměr (36,29) jen dva další kraje a to kraj Plzeňský (36,84) a Českobudějovický (36,74).

Velikost rozdílů telefonizace v úrovni okresů České republiky je dána i hospodářskou vyspělostí jednotlivých regionů. Zatímco nejvyšších počtů HTS na 100 obyvatel dosahuje v roce 1998 hlavní město Praha (66,91), Brno (41,57) a České Budějovice (41,42), okresy s nejnižší mírou hustoty HTS se nekryjí s vymezením hospodářsky slabých regionů ČR. Absolutně nejnižší hustotou telefonní sítě disponuje okres Opava (22,22) následují okresy Šumperk a Jeseník (23,08), dále pak Žďár nad Sázavou (25,05), Nový Jičín (26,33) a Prostějova (27,23) tedy bez výjimky moravské okresy. Jak vyplývá z výše uvedeného, regionální diference se však postupně snižují. Postupné stírání regionálních rozdílů telefonizace naznačuje, že společnost SPT TELECOM, a.s. s úspěchem plní funkci alternativního vykonavatele regionální politiky na českém telekomunikačním trhu.

Tabulka č. 2

**Hustota hlavních telefonních stanic v nových krajích ČR
k 31.12. 1998**

Kraj	HTS	Počet obyvatel	Penetrace
Pražský	798 412	1 193 270	66,91
Plzeňský	203 559	552 553	36,84
Č.Budějovický	230 203	626 634	36,74
Brněnský	409 028	1 138 174	35,94
Královéhradecký	191 354	552 481	34,64
Liberecký	148 104	429 080	34,52
Karlovarský	100 067	304 831	32,83
Pardubický	163 953	509 353	32,19
Ústecký	263 283	826 852	31,84
Zlínský	185 239	598 789	30,94
Jihlavský	155 690	522 267	29,81
Ostravský	380 081	1 283 911	29,60
Středočeský	326 212	1 108 465	29,43
Olomoucký	178 528	642 961	27,77
ČR	3 733 713	10 289 621	36,29

Rozdílná hospodářská situace regionů má také výrazný vliv na rozvoj telekomunikací. Při porovnávání penetrace, výše průměrného platu a míry nezaměstnanosti ve zkoumaných oblastech (tabulka č. 3) lze odvodit určité více či méně silné závislosti. Koeficient korelace mezi penetrací a výší průměrného platu dosahuje hodnoty 0,875, což znamená přímou korelační závislost s vyšším stupněm těsnosti. Kritická hodnota pro hladinu významnosti $p = 0,01$ má velikost $r_p = 0,661$ z porovnání s koeficientem korelace vyplývá prokazatelná existence korelačního vztahu. Obecně lze tedy říci, že existuje spojitost čím vyšší průměrný plat, tím vyšší stupeň telefonizace a naopak.

Koeficient korelace mezi penetrací a mírou nezaměstnanosti nových krajů ČR má hodnotu -0,634. Jde tedy o nepřímo korelační závislost, která je statisticky významná na hladině významnosti 0,05.

Díky takto prokázaným vztahům lze vybrat regiony s menším stupněm nasycení případné poptávky po telekomunikačních službách. Například ve Středočeském kraji existuje díky vysokým průměrným platům a nízké nezaměstnanosti skrytý potenciál, který lze v blízké budoucnosti využít k rozvoji telefonizace v tomto regionu.

Tabulka č. 3

Přehled vybraných hospodářských ukazatelů v jednotlivých krajích ČR v roce 1998

Kraj	Penetrace	Průměrný plat	Míra nezaměstnanosti
Pražský	66,91	14 944	2,31
Středočeský	29,43	11 603	6,06
Ostravský	29,60	11 523	11,45
Ústecký	31,84	11 088	13,18
Plzeňský	36,84	11 030	6,09
Brněnský	35,94	10 729	7,92
Č.Budějovický	36,74	10 666	5,75
Zlínský	30,94	10 577	6,97
Liberecký	34,52	10 498	6,98
Karlovarský	32,83	10 379	6,85
Královéhradecký	34,64	10 318	6,06
Pardubický	32,19	10 309	6,61
Olomoucký	27,77	10 021	10,20
Jihlavský	29,81	9 836	7,51
ČR	36,29	11 688	7,48

Závěrem lze říci, že další zvýšení telefonizace na území ČR je možné několika cestami. Příkladem může být postup mobilních operátorů, kteří přišli na trh s nabídkou různých produktů a tarifních programů

což kontrastuje s dosavadním přístupem českého národního operátora.

Další možností dřívějšího růstu penetrace je eventuelní zlepšení hospodářské situace celé České republiky. V opačném případě se s největší pravděpodobností dynamika dalšího rozvoje zvýší až po roce 2001, kdy konkurence za pomoci ČTÚ či jiného regulátora nastaví direktivně podmínky pro široké rozšíření telefonizace. Obdobná situace vznikla v nedávné době při zavádění nové normy mobilních komunikací DCS 1800, kdy firma vstupující na telekomunikační trh byla administrativně zvýhodněná oproti stávajícím mobilním operátorům Eurotelu a Pægasu.

Závěr

Příspěvek charakterizuje současný stav telefonizace a vývoj v posledních dvou letech v nových krajích České republiky pomocí ukazatele počtu hlavních telefonních stanic na 100 obyvatel .

Dokumentuje skutečnost, že ČR se v uplynulých dvou letech řadila mezi země s poměrně vysokou dynamikou zřizování telefonních stanic.

Zvláštní pozornost je zaměřena k nalezení a popsání vzájemných vazeb mezi počtem hlavních telefonních stanic, výškou průměrného platu a mírou nezaměstnanosti. Nejintenzivnější budování telefonních stanic v minulých dvou letech probíhalo v regionech, které se v ČR řadí spíše mezi zaostalé oblasti. Tím společnost SPT Telecom, a.s. aktivně přispívá k centrální regionální politice zaměřené ve prospěch zaostalých regionů.

VEŘEJNÁ ÚČAST A PROJEDNÁVÁNÍ REGIONÁLNÍCH STRATEGIÍ A OPERAČNÍCH PROGRAMŮ

Iva Galvasová

PhDr. Iva Galvasová, GaREP, s. r. o., náměstí 28. října 3, 602 00 Brno, tel.: 05/45 24 28 46

Teze:

1. Vztah soukromé firmy GaREP, spol. s r.o. a tvorby koncepcí a strategií regionálního rozvoje

- firma vznikla v roce 1994 v rámci privatizace státního výzkumného ústavu (VÚROM Ostrava), který se zabýval výzkumem regionů a navrhováním programů jejich hospodářského rozvoje. Od roku 1990 do r. 1994 bylo základem detašované pracoviště VÚROMu v Brně, které bylo pověřeno prací pro území bývalého jihomoravského kraje.
- předchozí, dlouhodobé, kořeny má část řešitelského týmu rovněž ve vědeckoteoretické práci na Ústavu ekonomiky a řízení nevýrobní sféry MU v Brně (z něž vznikla dnešní ESF), zejména při výzkumu komplexních podmínek a prostorového aspektu při formování procesů uspokojování potřeb rozvoje člověka a jejich ovlivňování realizací konkrétních opatření, mj. i změnami v systému řízení (jedním ze zajímavých vyústění výsledků výzkumů byl např. v letech 1986-87 návrh regionální typologie okresů ČSSR, jako výsledek relativně komplexní diferenciací životních podmínek v jednotlivých územních jednotkách).
- z období realizace těchto prací a následným působením v rámci pracoviště VÚROM byly formovány kořeny „filosofického“ pojetí a přístupů k reflexi životních

podmínek regionů, jako východisek pro navrhování programů, koncepcí a strategií jejich rozvoje. **Teoreticko metodologické základy tohoto pojetí jsou po celou dobu spolupráce precizovány kontaktem s odbornou sférou a permanentně prověřovány spoluprací s praxí.**

- rozhodujícím principem pro vytváření programů a strategií rozvoje regionů je pro nás **legitimita odborné reflexe zkoumané problematiky** (tj. profesně dobře, kvalifikovaně, zvládnutá reflexe poznávaných rozvojových předpokladů a šancí jednotlivých územních celků nejen týmem specialistů, ale konfrontovaná v důležitých postupových krocích s vybranými aktéry území – tzv. „dotčenými subjekty“) /pravidlo - „o vás, ale s vámi“/.

2. Zkušenosti ze spolupráce s představiteli regionů při veřejném projednávání jejich koncepčních dokumentů

- aby strategie rozvoje regionů byly výrazem objektivních zájmů a nikoliv „terorem“ většiny nebo nelegitimních zástupců), musí být jednak legitimní reflexe východisek, která ovlivňuje jejich identifikaci (jak bylo uvedeno výše), jednak je důležitá identifikace okruhu „dotčených subjektů“, jež by do jejich přípravy měly být zapojeny – tedy vytvoření „**legitimní“ reprezentace aktérů z území**. Tzn., že je důležité vytipovat a aktivně zapojit takové subjekty z daného území, kteří jako nositelé pravidel legálnosti ve své specializované oblasti mohou tuto zde konfrontovat s ostatními a tak povýšit (prohloubili) svou „individuální“ míru kompetencí a odpovědnosti za realizaci a dopad očekávaných výsledků na ostatní zúčastněné subjekty na „synergicky kolektivní“ odpovědnost – tedy být skutečně více legitimní!
- Ve své účasti na tvorbě koncepcí a strategií rozvoje regionů jsou většinou zpracovatelé (a tedy zvláště soukromé firmy) vázáni zadáním toho kdo platí, ale to by nemělo znamenat, že pouze „šijí na míru“! Je třeba vždy vkládat do této práce profesionalitu, která posiluje onu odbornou legitimitu reflexe

problémů a také soustředěně podmiňuje a iniciuje výběr reprezentantů, které vtaňuje do všech procesů s tím, aby byla zprůhledněna fáze odpovědnosti při realizaci přijatých opatření jak dál. Za jednu z důležitých prověrek správného přístupu v této oblasti považujeme **významnou shodu s pravidly a principy přístupu ke zkoumané problematice v rámci přejímání zásad a pravidel realizace regionální politiky Evropské Unie.**

- za praktický doklad rámcové shody s přístupy EU v oblasti formování a uskutečňování regionální politiky považujeme přístup k vytváření institucionální reprezentace regionů pro potřeby přípravy, projednávání a přijímání rozhodujících priorit rozvoje, tj. orientační shodu našich dřívějších návrhů v programových dokumentech okresů a mikroregionů v ČR na vytvoření příslušných Rad pro koordinaci hospodářského a sociálního rozvoje (event. pro aktivizaci hospodářské prosperity, event. k dílčím oblastem vytváření Rad pro koordinaci procesů vzdělávání a jeho uplatnění v regionech apod.) s vytvářením RKS pro přípravu strategií krajů a RŘMV pro přípravu ROP za regiony NUTS II (analogicky pak na centrální úrovni).
- k rozvíjení efektivní (a tedy smysluplné) účasti aktérů regionu ve vytvořených regionálních institucích (radách, skupinách apod.) je třeba přispívat neustále, všestranně a všemožně. Za jednu z racionálních cest považujeme specializované formy vzdělávání – a to v hlavním i doplňkovém studiu.

3. **Náměty a doporučení na zlepšení podmínek pro veřejnou účast aktérů regionu na tvorbě svých strategií rozvoje**

- ◆ *pro oblast vzdělávání – k přípravě budoucích absolventů škol jako možných budoucích aktérů regionálního rozvoje*
 - v rámci tzv. hlavního studia **rozvíjet formy víceborového studia** na VŠ tak, aby došlo k provázání těch oblastí studijní specializace, **na kterých se**

připravuje profesní profilace hlavních budoucích aktérů regionálního rozvoje (propojit odbornou komunikaci architektů, ekonomů, geografů, sociologů, event. dalších). Podporovat takovou spolupráci nejen uvnitř fakult event. jedné VŠ, ale **i mezi různými typy VŠ (technika, univerzitní směry apod.)**, v rámci níž by bylo možno **pracovat na společných projektech**, naučit se „transdisciplinární diskusi“ a hlavně vytvářet flexibilní profil absolventů, kteří budou ve své praxi stále častěji nuceni se účastnit nejrůznějších mezioborových jednání (stačí si představit nutnost spolupráce jednotlivých odborů na OkÚ, o ministerstvech ani nemluvě!). Je důležité naučit se lehkosti vzájemné mezioborové komunikace a tím chápání širších souvislostí, uvědomování si konceptuálních rámců atp., atp.).

- ◆ *pro oblast vzdělávání – k přípravě stávajících event. budoucích aktérů regionálního rozvoje*
 - **v rámci doplňkového studia** (např. při vzdělávání dospělých, event. v účelových odborných nástavbách apod.) významně **rozvíjet víceoborovost** (nikoliv na úkor zapomení vlastní profese, ale jejího **prohloubení, schopnosti otevření se profesím jiným**), ve vztahu ke konkrétnějším představám praktického využití.
- ◆ *pro oblast vzdělávání – k prohloubení kvalifikace a zkušeností stávajících pedagogů VŠ, zúčastněných na přípravě profesionálů pro regionální rozvoj*
 - **systematicky usilovat na VŠ o možnosti realizace výzkumných programů v rámci ČR i se zahraničím, k prohlubování a precizaci teoreticko-metodologických východisek relevantních vědních disciplin, usilovat o zahraniční stáže a programově rozvíjet kontakty se zahraničními experty.**
 - tyto formy zdokonalování pro **pedagogy** mohou často narážet na malou možnost realizace s ohledem na nedostačující prostředky škol na odborný výzkum, na

stáže v ČR i v zahraničí, ale i na nedostatečné individuální motivační prostředí jednotlivých učitelů!

Další možné náměty

- pro oblast zvýšení informovanosti zúčastněných stran aktérů regionálního rozvoje,
- pro oblast zvýšení informovanosti veřejnosti v regionech,
- pro oblast zvýšení informovanosti odborné sféry (práce s údaji, daty, informacemi),
- pro oblast zvýšení informovanosti politické sféry (pro vytváření legislativního rámce, pro konkrétní práci v procesech regionálního rozvoje), apod.

POTENCIÁL TECHNOLOGIE GIS V DECIZNÍ SFÉŘE

Jiří Hiess

RNDr. Jiří Hiess, Okresní úřad Znojmo, Referát výstavby a regionálního rozvoje,
náměstí Armády 8, 670 39 Znojmo, tel.: 0624/2186111, e-mail: jiri.hiess@oku-zn.cz

Chceme-li, aby rutinní operativní i strategické rozhodování bylo co nejobektivnější, musíme již v etapě přípravných shrnutí vycházet z co nejkompexnější informace. Nejde o přehlcení daty, nýbrž o strukturovaný a cílený výběr směrodatných a podstatných ukazatelů a odvozovaných komplikovanějších tvrzení a hypotéz. Je nezbytné poukázat, že i strategické informace mají časoprostorovou dimenzi a že samotné vytváření, průběžná údržba, transformace a zejména užití Geografického informačního systému je vysoce kvalifikovanou prací. Špičková pracoviště GIS patří neoddělitelně ke klíčovým rozhodovacím místům řídicích systémů a i v ČR je nutné vytvářet systémové předpoklady jejich fungování.

1. Příklady nasazení technologie GIS ve stávajícím systému veřejné správy ČR ve funkčních vertikálních úrovních.

IS měst a obcí, JDTMP, IS OkÚ, resortní ISKN ČÚZK, GEOČR ČGÚ, JISŽP, volby, SLDB ad.

2. Stupeň osvojení technologie v jednotlivých úrovních dnes, vlastní vývojový potenciál v ČR.

KEO, Radnice, GIS OkÚ, SDB ŘSD, lesy a MZe, ÚIR MMR.

3. Zmapované potíže fungování GIS v tuzemských podmínkách.

GIS Brno, Seče, ÚSIS, MV ČR, MMR. Digitalizace. Data <> mapy. Předávání dat. Cena dat a odvozené informace.

4. Informační společnost jako všelék, jako předmět obchodu, jako účelný nástroj.

Nový druh gramotnosti středního a vyššího managementu.

5. Systémové předpoklady účelné práce s geoinformací.

Transformovat stávající systémy analogové IS do digitální formy s důsledným využitím stávajících alfanumerických prostorových identifikátorů pro uchování i tvorbu nových dat. Standardizovat dílčí komplexy geoinformací. Vyslovit pravidla vytváření a propojování resortních GIS a GIS nižších úrovní. Založit strukturu kvalifikovaných pracovišť GIS odpovídající cílovému stavu řídicího systému veřejné správy. Snižovat nákladovost provozu sítí.

6. Význam GIS pro kontinuitu a kvalitativní změny v řídicí praxi se zřetelem na veřejnou správu.

Rychlost, přesnost, hromadné zpracování v reálném čase jinak dosud nezvladatelných objemů dat, šířitelnost komplexních informací založených na principech vnímání konvenční grafiky.

DOSTUPNOST JAKO KRITÉRIUM KVALITY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ (PŘÍKLAD VEŘEJNÉ SPRÁVY)

Jiří Kovář

RNDr. Jiří Kovář, Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta,
Katedra veřejné ekonomiky, Sokolská 33, 701 00 Ostrava, tel.: 069/699 2172,
e-mail: jiri.kovar@vsb.cz

1. Úvod

Geografové nás poučují, že povrch zemský (geografická sféra, krajina) vykazuje vysokou dávku nerovnoměrnosti a nahodilosti prostorového uspořádání. Člověk se tomuto faktu na jedné straně přizpůsobuje – žije-li např. v centrálním Rusku, žije tam smířen s faktem, že má daleko k moři, naopak, žije-li v Irsku, žije tam smířen s faktem, že má daleko do velehor (např. Alp). Zároveň si však svým civilizačním úsilím snaží ostatní životní podmínky standardizovat. To se týká také – a především – sféry služeb.

Služby jako ekonomické statky mají – jak známo – zvláštní charakter. Nedají se skladovat a jejich spotřeba (konzum) je možná jen v místech k tomu určených (přizpůsobených). Obvykle také v čase k tomu vyhrazeném, kdy se záměrně setkává poskytovatel služby s jejím příjemcem. K dosažení požadované služby je tedy nutno obvykle překonat jistou vzdálenost. Racionalizace vytváření životních podmínek diktuje požadavek tuto vzdálenost minimalizovat. To však naráží na druhou bariéru poskytování služeb - a to na velikost demografického potenciálu, nutného k efektivnímu poskytování služeb. Tato velikost je samozřejmě mj. funkcí ekonomické vyspělosti té které země (výše životní úrovně, velikosti produktivity práce), dle věcí jisté tradice apod., ale vždy má svou minimální hranici.

Z tohoto pohledu by tedy bylo žádoucí, aby všichni zájemci o dané služby – zjednodušeně řečeno obyvatelé (u služeb vázaných na

bydliště), bydleli (žili, pohybovali se) v těsné blízkosti místa poskytování dané služby. To je ovšem apriori požadavek nespílitelný, takže ho nahrazujeme kritériem mezí (hranic) optimální (ještě vyhovující) dosažitelnosti těchto služeb.

Dostupnost (dosažitelnost) určitých služeb tedy může být vhodným kritériem, jak v rozmanitém geografickém prostředí relativně objektivně srovnávat životní podmínky lidí. Z teoretického hlediska je to úloha poměrně snadná a můžeme ji řešit ve dvou základních rovinách. V abstraktně chápaném prostoru ji můžeme vyjádřit např. sumou vzdáleností bydlišť všech příjemců služby od místa poskytování služby. Vyžaduje to pouze maličkost – kapacitní počítač, standardní program, ale k tomu – stanovit souřadnice všech bodů (bydlišť). V druhé rovině lze tento abstraktní přístup ještě zdokonalit, zamontujeme-li do úlohy reálné dopravní podmínky, tedy reálné dopravní vzdálenosti a vliv času (dne x noc, všední den x volný den, normální počasí x mimořádně obtížné počasí atd.). Tím se taková úloha stává prakticky nespílitelnou. Tím se taková úloha stává prakticky nespílitelnou.

Úlohu lze však na druhé straně zjednodušit, a to tak, že rozložení obyvatelstva na jedné straně a zařízení (aktivit) služeb na straně druhé můžeme hodnotit podílem obyvatel (zákazníků), kteří žijí v předem a objektivně stanoveném okruhu optimální dostupnosti. Nemáme-li však stanoveny optimální parametry dostupnosti, můžeme je nahradit výpočtem průměrných hodnot z reálné situace. A právě o tom, je i tento příspěvek. Na příkladu rozložení okresních funkcí veřejné správy ověřuje funkčnost použití výše uváděného přístupu. Vycházíme přitom z předpokladu, že drtivá většina okresních funkcí je soustředěna do okresních měst a sledujeme proto rozložení obyvatelstva v okresech vůči nim.

2. Optimalizace prostorového uspořádání

Úlohu rozmíst'ování proto operacionalizujeme stanovením maximální přípustné vzdálenosti od místa lokalizace daného zařízení. Ideální jednotkou pro stanovení území, které vyhovuje kritériu maximální dostupnosti je kruh. V praxi ale taková jednotka přichází v úvahu jen v případě ostrovů. Na pevnině ji pak můžeme nahradit některým

z typů vzájemně skladebných n -úhelníků. Do úvahy přicházejí tedy trojúhelníky, čtverce a šestiúhelníky. Data v následující tabulce ilustrují známý fakt, že s rostoucím „ n “ se parametry obrazců přibližují k optimu kruhu a tedy nejvýhodnější je pravidelný šestiúhelník. Pro srovnání jsou v posledním řádku uvedeny relevantní hodnoty za kruh. Hodnoty jsou pro přehlednost vypočteny za územní celek o plošné velikosti 100 (abstraktních) jednotek:

Tabulka č. 1

Parametry pravidelných n -úhelníků

n	a	o	ρ	r	P vepsané	P opsané
3	15,20	45,59	4,39	8,77	60,46	241,85
4	10,00	40,00	5,00	7,07	78,54	157,08
6	6,20	37,22	5,37	6,20	90,69	120,92
O	-	35,49	5,64		100,00	

Legenda: n = typ pravidelného mnohoúhelníku,
 O= kruh o stejné ploše (= 100),
 a = délka hrany,
 o = délka obvodu (hranice),
 ρ = poloměr vepsané kružnice,
 r = poloměr opsané kružnice,
 P = plocha (vepsané a opsané) kružnice.

3. Metodika práce

Tento obecný přístup byl pak aplikován na územní organizaci veřejné správy v ČR. Pod pojmem územně správní organizace rozumíme rozdělení státu do menších územních správních celků, tj. stanovení jejich počtu, určení jejich hlavních měst (center) a vymezení hranic mezi nimi. Vychází se přitom z počtu center (sídel správních orgánů), nikoliv z počtu jednotek. Do jednoho centra tedy může být spádováno více jednotek, např. na úrovni okresů je Brno centrem pro 2 jednotky - Brno-město a Brno-venkov, Plzeň obdobně pro 3, atd.

Jestliže stát (zákonodárce, vláda ap.) rozhodne o počtu center (přímo, nebo nepřímo o počtu jednotek a výběru jejich center) de facto vysloví tak základní předpoklad o možné dostupnosti těchto center. Např. zvolí-li rovinnu 7 center (existující kraje), nelze očekávat, že při plošné velikosti ČR bude možno zajistit většině obyvatel dostupnost krajského centra do 20 či 50 km atd.

Území státu v ideálním modelu můžeme tedy chápat jako soustavu stejně velkých šestiúhelníků. Počet těchto šestiúhelníků je totožný s počtem center a jejich celková plocha shodná s celkovou plochou státu. V aplikaci pak postupujeme tak, že plochu daného území dělíme počtem center, výsledný plošný údaj chápeme jako pravidelný šestiúhelník, propočteme jeho parametry (viz tabulka č. 1) a ty pak aplikujeme na hodnocené jednotky tak, že kolem okresního města každého hodnoceného okresu opíšeme na mapě kruh o poloměru shodném s délkou strany a pravidelného šestiúhelníka. Zjišťujeme přitom:

- a) jaká část území leží mimo maximální přípustnou (optimální) vzdálenost od centra,
- b) kolik obyvatelstva žije v tomto území.

Území, které leží mimo optimální vzdálenost od centra můžeme dále strukturovat, např. takto:

- vzdálenost je vyšší až o 50 % optima,
- dtto až o 100 % optima (tedy dvojnásobná),
- dtto o více než 100 % optima atd.

Takto můžeme jednak porovnávat v jednom časovém horizontu různé jednotky, resp. všechny jednotky (a pak můžeme formulovat závěry o celkové situaci), jednak můžeme porovnávat tutéž jednotku v čase, protože s ohledem na dynamiku obyvatelstva se i ve stabilní územně správní struktuře může původní stav měnit (např. při vyliďňování okrajových částí územní jednotky a růstu počtu obyvatel v centru, resp. jeho nejbližším zázemí).

Uvažujeme pouze vzdušné vzdálenosti a konkrétní dopravní síť, resp. stavem dopravní obslužnosti se nezabýváme. Měření provádíme kartometrickými metodami, údaje o počtech obyvatel bereme pokud možno podle částí obcí, příp. ZSJ.

4. Parametry ČR

Území ČR považujeme za konstantní (měnilo se jen nepatrně pohybem státních hranic, nejvíce se Slovenskem). Zde tedy počítáme s rozlohou ČR 78 864 km². Územně správní strukturu ČR vytvářejí především kraje a okresy. Center krajů bylo zvoleno 7 a tento počet se za celých 38 let nezměnil. Měnily se pouze nepatrně hranice krajů. Center okresů bylo zvoleno 71, to se změnilo od 1. 1. 1996 vznikem okresu Jeseník.

4.1. Kraje ČR

Pokud tedy bylo území ČR rozděleno mezi 7 center krajů, je průměrná velikost území, spravovaného z jednoho centra 11 266,28 km². Z tohoto údaje lze aplikací geometrických pouček odvodit, že ideálním tvarem kraje by byl šestiúhelník o:

- výše uváděné ploše 11 266 km²,
- vzdálenosti 65,85 km z centra k jeho okraji.

Z toho vyplývá, že vzdálenost mezi centry krajů-středů šestiúhelníků by byla zhruba 114 km.

4.2. Okresy ČR

Při rozdělení území ČR na 71 (72) okresů vycházejí ideální parametry následovně:

- průměrná plocha okresu 1 110,76 km², resp. 1 095,33 km²,
- vzdálenost z centra k okraji šestiúhelníku 20 677 m (20,7 km), resp. 20 533 m.
- průměrná vzdálenost mezi centry okresů (okresními městy) 35 814 m (necelých 36 km), resp. 35 563 m.

5. Aplikace na vybrané jednotky

Metodika byla ve zjednodušené podobě aplikována na 6 okresů Severomoravského kraje, tvořícího tzv. ostravský region a zároveň (alespoň zhruba) obrys budoucího Ostravského kraje.

Tabulka č. 2

Hodnoty dostupnosti za ostravský region

Územní jednotka	1961			1991		
	TBO	v tom mimo optimum		TBO	v tom mimo optimum	
		abs.	v %		abs.	v %
Ostrava	234 222	0	0,00	327 371	0	0,00
Karviná	212 086	0	0,00	284 558	0	0,00
Frydek-Místek	189 296	55 501	29,32	227 522	70 672	31,06
Nový Jičín	136 264	15 228	11,18	158 767	11 559	7,28
Opava	166 611	39 382	23,64	180 638	37 754	20,90
Bruntál	98 067	23 772	24,24	108 965	20 850	19,13
Region celkem	1 036 546	133 883	12,92	1 287 821	140 835	10,94

Pramen: výsledky sčítání lidu 1961 a 1991, vlastní výpočty.

6. Diskuse výsledků

Mezi léty 1961 a 1991 nedošlo ve vnějších hranicích regionu ke změnám (po roce 1991 ano – zařazením Zlatých Hor do nového okresu Jeseník). Za tu dobu pak v regionu přibýlo zhruba 250 tis. obyvatel. Z tohoto přírůstku šly na vrub území s optimální dostupností okresních center celkem 244 tisíce, do okrajových částí jen 7 tisíc.

Uvnitř regionu pak došlo jen ke změnám hranic Ostravy vůči okresům Frýdek-Místek, Opava i Nový Jičín, a to vždy rozšířením územního obvodu Ostravy a zmenšením těchto okresů. To pak mírně ovlivnilo i vlastní výpočty – územními změnami ubylo okresu Opava zhruba 8 tis. obyvatel v pásnu nadlimitním, obdobně okresu Nový Jičín (asi 4 tis. obyvatel), naopak okresu Frýdek Místek ubylo zhruba 5 tis. obyvatel v pásnu optimální dostupnosti (to je dáno blízkostí obou měst).

Polovina obyvatel žijících v nadlimitní vzdálenosti od okresního města připadá na okres Frýdek-Místek. Je to dáno typicky duální strukturou tohoto okresu, vyjádřenou jak fyzicko-geograficky – povodími Ostravice a Olše, tak národnostně, dopravně apod. Třinecko-Jablunkovsko, resp. spolu s Českým Těšínem, by si zasloužilo samostatný okres (dosahoval by zhruba 100 tis. obyvatel, přičemž dosavadnímu okresu Frýdek-Místek by stále ještě „zbývalo“ zhruba 120 tis. obyvatel).

V okrese Opava cca 10 tis. obyvatel žijících „na periferii“ připadá na prostor Vítkov-Budišov n. B., ostatní pak na východní Hlučínsko (včetně vlastního Hlučina). Obdobně v okrese Nový Jičín nadpoloviční podíl připadá na prostor Klimkovicka. Anomální situace na Hlučínsku a Klimkovicku je vlastně důsledkem neexistence okresu Ostrava-venkov.

V okrese Bruntál připadá menší podíl na jižní část okresu (zejména Moravský Beroun s okolím), větší pak na Město Albrechtice s okolím, Osoblažsko a Zlatohorsko.

Zatím však jde pouze o dílčí závěry z několika málo územních celků, vztahující se jen k malé části území ČR, a to pouze k jedné hierarchické úrovni členění státu ve veřejné správě. Autorovi šlo o to, upozornit na možné efekty z objektivizovaných komparací s tím, že použitelnost takového postupu je mnohem širší, v podstatě pro všechny služby vázané na trvale bydlící obyvatelstvo.

LITERATURA

1. BERRY, B., J., L.: Geografie tržních středisek a maloobchodní sítě. VÚVA Praha 1971. 166 s. + přílohy.
2. DOMAŃSKI, R.: Teoretyczne podstawy geografii ekonomicznej. PWE Warszawa 1988. 384 s.
3. Statistický lexikon obcí CSSR 1965. SEVT Praha 1966. 16 + 668 s.
4. Statistický lexikon obcí ČSFR 1992. SEVT Praha 1992.
5. VALOUCH, M.: Tabulky logaritmické. Jednota československých matematiků a fyziků, Praha 1923.

AKTUÁLNÍ KONTEXT REGIONÁLNÍ STRATEGIE

Antonín Hlaváček

Ing. Antonín Hlaváček, CSc., Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno, tel.: 05/43 523 214, e-mail: ahlav@econ.muni.cz

Cílem mého příspěvku je formulovat některé vážné problémy, s nimiž jsme se setkali při řešení úlohy zpracovat strategii jednoho z krajů České republiky, a nastínit možnosti výzkumu pro jejich řešení.

Jak je patrně zainteresované veřejnosti známo, ve druhém pololetí minulého roku (1998) bylo zahájeno zpracování tzv. strategií rozvoje krajů ČR, jež jsou pro futuro upraveny zákonem. Ukončení těchto prací bylo ve druhém čtvrtletí roku 1999. Jedná se o standardní etapu postupu EU při tvorbě národních strategií a dalších dokumentů (operační programy atd.). Je irelevantní hovořit o nedostatku času, neboť podle prof. Parkinsona všechno děláme tak dlouho, kolik času máme.

Stejně tak nemá smysl rozebírat fakt, že metodika tvorby strategií probíhala jen s minimálním předstihem, neboť úloha v rozsahu celé republiky byla v ČR naprosto bezprecedentní. To samozřejmě vážně komplikovalo úlohu republikových koordinátorů, ale i zainteresovaných osob v jednotlivých krajích.

Vázným problémem byla skutečnost, že dosud neexistovala a neexistuje krajská veřejná správa. Byly vytvořeny tzv. regionální koordinační skupiny z reprezentantů samosprávy, státní správy a dalších společenských skupin. Tyto skupiny využívaly služby odborných pracovišť – od konzultací až po zpracování výsledného materiálu.

Nechceme popisovat organizační stránku strategií, považujeme však za významné podtrhnout absenci veřejné správy na úrovni kraje při tvorbě strategií.

Celé řešení provázely vážné problémy plynoucí z nekomplexnosti a v některých případech malé hodnověrnosti statistiky. Potvrdilo se, že koncept výběrových statistických šetření, který byl preferován vedením ČSÚ v první polovině devadesátých let, je pro regionální potřeby nevyhovující.

I když se koordinátoři snažili nahradit tyto nedostatky úkolem pro zpracovatele z jednotlivých krajů, aby zpracovali „indikátory kraje“, v některých případech tento úkol neměl korektní řešení. Jedná se např. o úkol uvést HDP za kraj.

Obecně je tato úloha řešena dvě metodami:

- seshora – dolů;
- zdola – nahoru.

Je zřejmé, že první metoda je především vhodná pro státní statistickou službu, která disponuje makroagregáty za celou ekonomiku a ukazateli pro jejich rozčlenění do jednotlivých krajů. Pracoviště krajská by naopak měla mít nejspolehlivější údaje o skutečném výkonu ekonomiky v kraji, které je však třeba verifikovat s pozicí kraje v rámci celé ekonomiky. Metoda zdola – nahoru je dále velmi citlivá na jednotnou metodiku pro všechny zpracovatele „dole“. Tato metodika však absentovala.

Aniž bychom přeceňovali význam ukazatele HDP, je zřejmé, že měření ekonomické výkonnosti je jedním z aspektů hodnocení „úspěšnosti“ rozvoje kraje, že v řadě případů je třeba porovnat náklady s ekonomickými přínosy.

V regionální statistice bohužel postrádáme celou řadu ukazatelů, které by byly schopny konzistentně vyjádřit „ekonomiku regionu“. Argument lze najít např. ve struktuře ve statistické databázi okresů, kde např. absentují ukazatelé daňové výtěžnosti u daní, které lze prostorově identifikovat. Pochopitelně o to méně obsahuje takových ukazatelů statistická databáze obcí.

Podle obcí sledované daňové příjmy obecních rozpočtů tím, že u nejvýznamnějších druhů daňových příjmů dochází k významnému přerozdělování, mají rovněž omezenou vypovídací schopnost.

Váženým problémem je správnost statistických ukazatelů. Ta se často odvíjí od různé metodiky tvorby ukazatelů v jednotlivých okruzích státní správy, neúplného zachycení statistických jevů atd. Jestliže se ekonom může smířit se zatížením jistou chybou, pak v geografickém pohledu několik ve statistice chybějících obcí tento přístup neumožňuje.

Strategie rozvoje krajů jsou v řadě případů poznamenány jistým podceněním prostorového aspektu. Zejména se to pak projevuje v syntetizujících materiálech, v nichž prosazení krajsky specifických priorit bylo poměrně náročným úkolem. Příliš zjednodušené postupy agregace a zprůměrování snižují váhu regionální politiky jako strukturální politiky orientované na geograficky, sociálně a ekonomicky diferencovaná území. Tato diferenciacie objektivně existuje i v ČR, přestože se jedná o relativně malé území, v němž minulá politika (před rokem 1990) byla dosti orientovaná na vyrovnávání rozdílů.

Můžeme říci, že práce na strategii přinesla širokou škálu podnětů pro výzkum naší katedry regionální ekonomie a správy. Podařilo se nám získat podporu pro výzkumný záměr „Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR“.

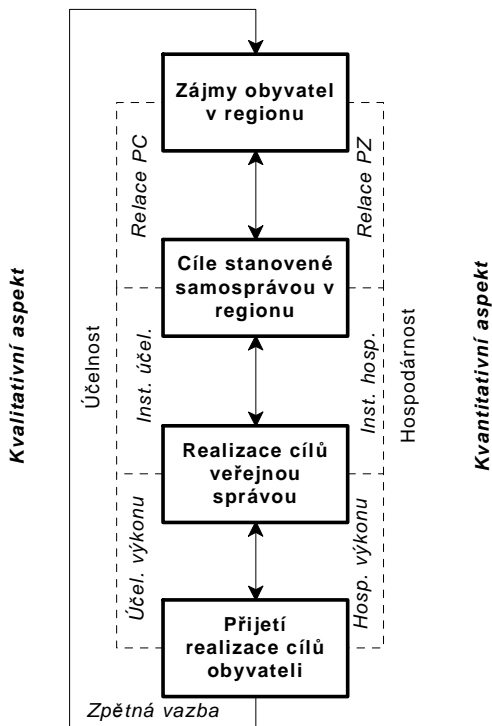
První etapa tohoto výzkumného záměru bude probíhat do 31. 3. 2000 a výstup bude orientován na identifikaci celospolečenských a regionálních aspektů efektivnosti odvětví veřejného sektoru a faktorů, které ovlivňují politiky centrální vlády (sociální, hospodářská, atd.).

Podmínkou tohoto řešení je samozřejmě budování (které bude přesahovat i do dalších etap) geografického informačního systému a díky němu geografického uspořádání sociálně-ekonomických charakteristik. Věříme, že první výsledky budeme moci přednést na příštím kolokviu.

Jedním z klíčových problémů je samotné vyjádření efektivnosti, kterou nelze vyjádřit jen v poloze základních ekonomických

ukazatelů. Půjde tedy o vícekriteriální hodnocení, které bude respektovat regionálně diferencované zájmy obyvatelstva. Tím se dostává do zorného pole i otázka fungování územní veřejné správy, jako instituce prosazující (realizující) tyto regionálně diferencované zájmy.

Jako vklad do rozpravy uvádíme velmi zjednodušené schéma přístupu ke struktuře vlastního pojmu efektivnosti:

Vycházíme z konceptu efektivnosti jako integrálního vyjádření účelnosti (kvalitativní aspekt) a hospodárnosti (kvantitativní aspekt). Z procesního hlediska vyjadřujeme tři momenty:

- relace PC (poznané cíle) a PZ (poznané zdroje) vyjadřují schopnost rozpoznat zájmy a stanovit cíle;
- institucionální účelnost a hospodárnost jsou charakteristikou fungování instituce s tím;
- účelnost a hospodárnost výkonu indikují efektivnost přijetí (spotřeby) produktů (služeb).

Formulujeme hypotézu, že jistým metodickým vodítkem rozboru efektivnosti může být analytický koncept, který formuloval G.S. Becker ve své teorii preferencí. Je zřejmé, že výsledkem nebudou tvrdá data typu: zvýší-li se faktor A o x %, zvýší se efektivnost o y %. Právě teorie preferencí umožňuje snad lépe respektovat diferencovaný vývoj chování obyvatelstva v území, jeho souvislost mezi tradicí a novými podněty, atd.

LITERATURA

1. BECKER, GARRY, S.: Teorie preferencí. Grada. Praha 1997
2. HLAVÁČEK, A.: Ekonomické aspekty transformace veřejné správy. ESF MU Brno, 1999
3. Soubor 14 prací „Strategie rozvoje krajů ČR“. MMR ČR Praha, 1999

PODNIKATELSKÁ AKTIVITA FYZICKÝCH OSOB JAKO INDIKÁTOR TRANSFORMAČNÍ ADAPTACE NA PŘÍKLADU BRNĚNSKÉHO KRAJE

Jaroslav Maryáš

RNDr. Jaroslav Maryáš, CSc., Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra
regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno, tel.: 05/43 523 236,
e-mail: maryas@econ.muni.cz

Adaptační schopnosti území v průběhu transformace lze do určité míry identifikovat na základě intenzity podnikatelské aktivity fyzických osob (viz např. Viturka a kol, 1998). Je však nutné mít na paměti, že oficiální údaje uváděné statistikou (ČSÚ), týkající se počtu podnikatelů, nevyjadřují zcela míru podnikatelské aktivity v daném území:

- jednak jsou zde zařazeni i podnikatelé, kteří nevyvíjí žádnou činnost; odhaduje se, že podniká zhruba jen polovina registrovaných fyzických osob¹, přičemž regionální rozdíly mohou být významné a nebyly dosud zkoumány;
- jednak oficiální údaje nejsou zcela časově kompatibilní na regionální úrovni; tento problém vyplývá ze způsobu sběru dat - jsou získávány z okresních živnostenských úřadů a rejstříkových soudů.

Zatímco první problém v podstatě nelze zcela odstranit - lze jen omezit možné zkreslení reality např. tím, že při hodnocení regionální variability použijeme kromě celkové podnikatelské aktivity i údaje parciální. Je nutno však podotknout, že ČSÚ se snaží do určité míry řešit tento problém tím, že vyřazuje ze své evidence ty podnikatelské

¹ Příčina je především v tom, že podstatná část podnikatelů podniká v rámci druhého a dalšího zaměstnání. Při výběrovém šetření prováděném ČSÚ v roce 1995 bylo zjištěno jen 584 tis. podnikatelů - fyzických osob včetně pomáhajících rodinných příslušníků, pro které je podnikatelská aktivita jediným resp. hlavním zaměstnáním.

subjekty, které nevytvějí žádnou aktivitu (nepodávají daňová přiznání).

Druhý problém lze poměrně dobře řešit, neboť v registru ekonomických subjektů je uvedeno i datum založení firmy, takže lze získat časově řádově srovnatelné údaje za rozdílné regionální jednotky.

Pro analýzy hodnocení současného stavu používáme údaje o počtu podnikatelů - fyzických osob podnikajících podle živnostenského zákona uváděné ČSÚ, které vychází z registru ekonomických subjektů z listopadu 1998. Vzhledem k tomu, že registr není z časového hlediska zcela kompatibilní (např. poslední datum vzniku podnikatelské jednotky v okrese Vyškov je 4.11.1998, v okrese Hodonín 3.11.1998, v okrese Znojmo 27.10.1996, ale v okrese Blansko až 30.7.1998), bylo nutné provést přepočet údajů ke stejnému datu – zvolili jsme polovinu roku 1998 (30.6.). Pro možnost srovnání také s ostatními okresy ČR jsme bohužel museli provést srovnání až k 15.3.1997, protože až k tomuto datu jsou všechny okresy ČR srovnatelné. Pro hodnocení vývoje podnikatelské aktivity používáme údaje z registru ekonomických subjektů z ledna 1995 přepočtené k 1.1.1994. Do počtu podnikatelů jsou zahrnuti všichni soukromí podnikatelé - fyzické osoby podnikající podle živnostenského zákona, zapsaní i nezapsaní v obchodním rejstříku. Údaje o počtu obyvatel obcí a územních celků jsou převzaty z obecní statistiky ČSÚ - k 1.1.1998 pro obce regionu a k 31. 12. 1996 resp. k 1.1.1994 pro okresy ČR.

Pro hodnocení rozdílů v drobném podnikání byla provedena analýza podnikatelské aktivity na regionální, okresní a mikroregionální úrovni, a to jednak celková podnikatelská aktivita, jednak odvětvová struktura malého podnikání. Podnikatelské aktivity jsou analyzovány podle odvětví národního hospodářství - průmysl, stavebnictví a vybraná odvětví oblužné sféry, a to ta která významně diferencují území. Zde používáme údaje o podnikatelské aktivitě ve výrobní službách (kam jsou zařazovány činnosti v oblasti nemovitostí, pronajímání nemovitostí, služby pro podniky aj.) a v pohostinství a ubytování. Obě odvětví mají vysokou meziregionální variabilitu (měřenou variačním koeficientem - viz Maryáš, 1997), přičemž

výrobní služby diferencují především střediska a podnikatelské aktivity v pohostinství a ubytování venkovské prostory.

Brněnský region patří mezi území s průměrnou podnikatelskou aktivitou. Z hlediska jednotlivých odvětví dosahuje průměrných ukazatelů v ČR (v přepočtu na 1000 obyvatel) v průmyslu a dopravě, podprůměrných ve stavebnictví a pohostinství a ubytování. Vysoce podprůměrná je úroveň podnikání v obchodě, způsobená relativně malým počtem drobných podnikatelů v tomto odvětví v Brně, kde již proběhla významná koncentrace podnikatelských subjektů do větších jednotek. Ve výrobních službách je podnikatelská aktivita nadprůměrná - po Praze nejvyšší ze všech VÚC, opět ovlivněná významnou koncentrací těchto aktivit v Brně.

Tabulka č. 1

Počet podnikatelů na 1000 obyvatel podle odvětví

Území	Průmysl	Stavebnictví	Pohostinství a ubytování	Výrobní Služby	Celkem
Blansko	19,9	10,2	5,4	10,3	84,4
Brno-město	18,4	12,6	5,5	45,9	139,3
Brno-venkov	19,7	14,3	4,2	16,0	97,8
Břeclav	18,7	15,4	6,3	9,6	95,6
Hodonín	20,5	14,1	3,6	9,0	95,5
Vyškov	18,9	14,9	4,4	12,9	87,7
Znojmo	15,6	13,8	6,9	14,0	88,1
<i>Brněnský kraj</i>	<i>18,8</i>	<i>13,4</i>	<i>5,2</i>	<i>23,5</i>	<i>108,3</i>
ČR	19,0	14,5	6,6	20,5	116,7

Pramen: Registr organizací k 30.11.1998, ČSÚ a vlastní výpočty

Územní celek patří k územím s průměrnými až mírně podprůměrnými intenzitami podnikatelské aktivity prakticky od počátku transformace. Nárůst podnikatelů - fyzických osob byl v letech 1994-97 z hlediska ČR významně podprůměrný po Pražském

a Středočeském regionu² druhý nejnižší v ČR. Vysoká dynamika růstu podnikatelských subjektů byla v pohostinství a ubytování a ve výrobních službách a naopak podprůměrná ve stavebnictví a především v obchodě (nejnižší přírůstek z regionů). V ostatních odvětvích se vývoj v tomto období nelišil od celkového trendu v ostatních regionech.

Na úrovni okresů existuje v podnikatelské aktivitě významná dichotomie podmíněná do značné míry sídelní strukturou regionu. Městský okres Brno-město patří k územím s velmi vysokou intenzitou podnikání (po Praze nejvyšší z městských okresů). V okresech Brno-venkov, Břeclav a Hodonín jsou relativní počty podnikatelů podprůměrné a ostatní okresy regionu (Blansko, Vyškov a Znojmo) patří mezi území s nejnižší podnikatelskou aktivitou v České republice.

Z hlediska jednotlivých odvětví existuje obdobná situace v obslužné sféře jako celku, významněji se odlišují výrobní služby a pohostinství a ubytování. Ve výrobních službách je vysoce nadprůměrný počet podnikatelů v okrese Brno-město, po Praze nejvyšší v ČR. Průměrná podnikatelská aktivita je v okresech Brno-venkov, Vyškov a Znojmo, zatímco ostatní okresy patří mezi území s podprůměrnými počty podnikatelů v tomto odvětví.

Slabě je rozvinuto podnikání v pohostinství a ubytování, odvětví významně spjatém s cestovním ruchem a rekreací. Průměrná podnikatelská aktivita je v pohraničních okresech Břeclav a Znojmo, ostatní okresy (včetně Brna) patří do skupiny okresů s podprůměrnými intenzitami v tomto odvětví a okres Hodonín má po Karviné a Ostravě třetí nejnižší podnikatelskou aktivitu v pohostinství a ubytování v ČR.

V průmyslu patří všechny okresy regionu do skupiny s průměrnou podnikatelskou aktivitou, kromě Znojma kde je podnikatelská aktivita v průmyslu podprůměrná. Ve stavebnictví je většina okresů mezi průměrnými okresy v drobném podnikání v tomto odvětví,

² V regionálním srovnání považujeme Pražský region a Středočeský region za jednu jednotku.

pouze Brno-město je podprůměrné a okres Blansko je ve skupině okresů s nejnižší podnikatelskou aktivitou.

Mikroregionální diferenciace

Na mikroregionální úrovni jsme použili jako srovnávací soubor obvody obecních úřadů pověřených státní správou (dále jen mikroregiony), tedy nejnižší "komplexní" a legislativně vymezenou teritoriální jednotku státní správy v České republice. Při hodnocení vnitřní diferenciace podnikatelů v mikroregionech je však nutno podotknout, že charakteristickým rysem podnikatelských aktivit obecně je koncentrace zařízení i podnikatelů do středisek. Úroveň podnikání v mikroregionech je tedy ovlivněna především úrovní podnikatelské aktivity v jejich centrech.

Analýza drobného podnikání podle mikroregionů prokazuje vysokou diferenciaci úrovně podnikatelské aktivity, a to jak celkové tak především v jednotlivých odvětvích (viz tabulka). Do skupiny s nejvyššími hodnotami počtu podnikatelů na 1000 obyvatel v České republice patří v regionu pouze Brno a nadprůměrných hodnot dosahuje ještě mikroregion Šlapanic vzhledem k relativně vysoké úrovni podnikatelské aktivity ve výrobních službách a nadprůměrné v průmyslu a stavebnictví. Převážná část mikroregionů v centrální části brněnského regionu patří mezi z hlediska této srovnávací úrovně k průměrným jednotkám. Podprůměrná podnikatelská aktivita je v okrajových oblastech - ve všech mikroregionech okresu Blansko, ve východní části regionu v mikroregionech Vyškov, Bučovice, Kyjov, Bzenec a Velká nad Veličkou a v západní části v mikroregionech Vranov nad Dyjí, Miroslav a Ivančice. Do skupiny s vysoce podprůměrnou podnikatelskou aktivitou patří menší marginální mikroregiony – Hrušovany nad Jevišovkou, Moravský Krumlov, Ivanovice na Hané a Žďánice.

Tabulka č. 2

Mikroregiony - soukromí podnikatelé na 1000 obyvatel

Mikroregion	Průmysl	Stavebnictví	Pohostinství a ubytování	Výrobní služby	Celkem
<i>Blansko</i>	16,8	9,7	4,2	10,9	77,5
Adamov	13,4	8,2	1,3	9,6	63,9
Boskovice	15,6	10,5	3,3	6,5	67,2
Letovice	17,7	8,0	3,4	6,0	67,5
<i>Brno</i>	15,9	12,0	3,5	37,9	122,4
Ivančice	14,6	14,1	2,3	11,2	78,9
Kuřim	16,3	13,1	3,3	18,5	92,7
Rosice	16,5	12,6	3,6	14,3	82,0
Šlapanice	21,0	15,4	2,8	19,2	98,5
Tišnov	14,8	8,9	2,9	14,4	82,6
Židlochovice	16,7	16,2	3,3	13,2	86,0
<i>Břeclav</i>	15,2	12,2	4,8	11,2	86,3
Hustopeče	14,3	19,4	4,3	11,2	86,8
Klobouky u Brna	27,7	10,9	2,9	10,0	92,9
Mikulov	16,2	14,2	7,4	8,6	84,9
Pohořelice	17,3	17,0	6,4	7,1	81,7
<i>Hodonín</i>	14,5	13,5	2,4	9,8	90,2
Bzenec	15,3	13,4	2,4	5,5	79,4
Kyjov	13,8	13,0	2,1	7,0	75,6
Strážnice	18,6	12,4	2,7	7,3	82,8
Velká nad Veličkou	16,1	14,6	1,3	4,4	71,3
Veselí nad Moravou	25,8	12,5	1,5	7,5	89,9
Ždánice	13,0	10,2	1,8	4,2	61,6
Vyškov	15,2	9,9	2,9	14,9	76,6
Bučovice	16,2	13,9	3,6	9,8	72,2
Ivanovice na Hané	11,9	11,2	3,1	8,7	55,5
Rousínov	21,9	12,6	2,9	13,6	84,3
Slavkov u Brna	22,6	13,8	3,2	12,6	84,1
<i>Znojmo</i>	14,4	13,1	4,8	19,1	83,8
Hrušovany nad Jevišovkou	12,4	10,9	4,4	10,4	61,6
Míroslav	14,9	10,8	3,6	4,2	67,2

Mikroregion	Průmysl	Stavebnictví	Pohostinství a ubytování	Výrobní služby	Celkem
Moravský Krumlov	14,3	9,4	2,7	5,8	64,8
Vranov nad Dyjí	12,4	8,0	15,9	2,7	78,2

Pramen: Registr organizací k 10.1.1997, ČSÚ a vlastní výpočty

Lokální diferenciacie

Pro lokální diferenciaci byly provedeny počáteční analýzy, a to výpočet intenzity podnikatelské aktivity obyvatelstva měřený celkovým počtem podnikatelů na 1000 obyvatel obce. Jsme si vědomi, že problematika hodnocení soukromého podnikání na lokální úrovni je složitější problém, především vzhledem k obecným zákonitostem koncentrace podnikatelských aktivit do středisek, a tedy k závislosti počtu podnikatelů na velikosti sídla (korelační koeficient pro ČR je 0,9). Pro prvotní představu o rozložení podnikatelských aktivit v drobném podnikání nicméně tato hrubá generalizace postačuje.

Na základě analýzy průměru souboru obcí brněnského regionu a směrodatné odchylky počtu podnikatelů na 1000 obyvatel jsme obce podle hodnoty ukazatele kategorizovali do 5 skupin:

1. *obce s vysoce nadprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity obyvatel*
 - zde byly zařazeny obce s hodnotou ukazatele vyšší než +1 směrodatná odchylka od průměru souboru obcí
2. *obce s nadprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity obyvatel*
 - obce s hodnotou ukazatele vyšší než +1/3 a nižší než +1 směrodatná odchylka od průměru souboru obcí
3. *obce s průměrnou intenzitou podnikatelské aktivity obyvatel*
 - jsou to obce s hodnotou ukazatele od +1/3 do -1/3 směrodatné odchylky od průměru souboru obcí

4. *obce s podprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity obyvatel*
 - jsou to obce s hodnotou ukazatele nižší než -1/3 a vyšší než -1 směrodatná odchylka od průměru souboru obcí
5. *obce s vysoce podprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity obyvatel*
 - obce s hodnotou ukazatele nižší než -1 směrodatná odchylka od průměru souboru hodnocených obcí.

Výsledky analýzy jsou znázorněny v následujícím kartogramu. Obce s nadprůměrnou a vysoce nadprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity jsou kromě regionálních a některých subregionálních center koncentrovány především ve čtyřech oblastech:

- širší zázemí Brna (převážná část obcí okresu Brno-venkov, západní část okresu Vyškov a sever okresu Břeclav)
- pás obcí podél dálnice Brno – Břeclav
- okolí nádrží Nové Mlýny
- pás větších vinařských obcí okresů Hodonín a Břeclav.

Podprůměrná a vysoce podprůměrná intenzita je většinou v malých obcích, zvláště pak v malých obcích okresu Blansko a Znojmo, na Oslavansku a dále v marginálních oblastech při hranicích okresů Vyškov a Hodonín (Ždánicko, severní část Kyjovska a východní část Bučovicka) a při hranicích se Slovenskem (okolí Velké nad Veličkou).

LITERATURA

1. MARYÁŠ, J.: Regionální rozdíly v podnikatelské aktivitě v České republice. In: Aktuálne problémy regionálneho rozvoja. Zborník z medzinárodnej konferencie. Inštitút rozvoja obcí, miest a regiónov, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica 1997. s. 213-217.
2. Strategie rozvoje brněnského kraje. Regionální koordináční skupina brněnského kraje, Brno 1999.
3. VITURKA, M. a kol.: Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, Brno 1998.

PROBLEMATIKA CESTOVNÍHO RUCHU V SOUČASNÝCH PROGRAMOVÝCH DOKUMENTECH REGIONÁLNÍHO ROZVOJE V ČR

Jiří Vystoupil

RNDr. Jiří Vystoupil, CSc., Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra
regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno, tel.: 05/43 523 240,
e-mail: vyst@econ.muni.cz

1. ÚVODEM

V roce 1998 došlo k naplňování dlouhodobého úkolu České republiky v souvislosti s přípravou jejího vstupu do EU, a to k zpracovávání základních programových dokumentů, pod gescí Ministerstva pro místní rozvoj.

Prvními z nich byly Strategie regionálního rozvoje jednotlivých 14 krajů České republiky (úroveň NUTS III)¹ a celková Strategie regionálního rozvoje České republiky². Práce na strategiích byly ukončeny v březnu 1999. Poté započalo pod gescí MMR zpracování druhé zásadní skupiny programových dokumentů, a to Národního rozvojového plánu (RDP) a konzultačních dokumentů Sektorových a Regionálních operačních programů (KD SOP, KD ROP), v současné době již probíhá zpracování vlastních ROP regionů NUTS II.

Prvním (metodickým) úkolem byl výběr stěžejních problémů v rozvoji regionů³. Jako klíčová slova se objevily průmysl, malé a střední podnikání, lidské zdroje, životní prostředí, technická a dopravní infrastruktura, zemědělství, rozvoj venkova, mezinárodní

¹ Strategie byly zpracovány pod gescí Regionálních koordinačních skupin (RKS), metodicky byly řízeny MMR prostřednictvím firmy DHV s. r.o., odbornými konzultanty byly veřejnou soutěží vybrané poradenské firmy

² zpracovaná pod koordinací Národní koordinační skupiny (NKS)

³ jejich názvy se vyvíjely dle metodických pokynů DHV - problémové oblasti, prioritní osy, priority

spolupráce, konkurenceschopnost. Za jeden z významných problémů, resp. potenciální rozvojovou možnost byl v regionech ČR označen ve Strategiích, RDP i KD ROP *cestovní ruch* (resp. cestovní ruch a lázeňství). Tento příspěvek si v uvedené souvislosti klade za cíl seznámit širší odbornou veřejnost s obsahovým zaměřením a přístupy jednotlivých aktérů k problematice rozvoje cestovního ruchu.

2. CESTOVNÍ RUCH VE STRATEGII REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ČR

V první publikované verzi Strategie regionálního rozvoje ČR je problematice cestovního ruchu věnováno poměrně málo prostoru. To platí zejména o zhodnocení problematiky ve Strategiích regionálního rozvoje jednotlivých krajů ČR. Důvodem je pravděpodobně rozdílná startovní čára pro zvážení významu tohoto fenoménu v některých krajích i poměrně malá metodická připravenost a pozornost ze strany DHV v prvním období tvorby uvedených programových dokumentů. Proto většina závěrů v této části je převzata z KD SOP Cestovního ruchu, zpracované MMR ČR.

3. CESTOVNÍ RUCH VE STRATEGIÍCH REGIONÁLNÍHO ROZVOJE KRAJŮ ČR

V naprosté většině Strategií regionálního rozvoje krajů ČR je cestovnímu ruchu věnována pozornost jako významné problémové oblasti. Z analýz profilu krajů a silných a slabých stránek SWOT analýz vyplývá základní strategický cíl, totiž snaha **o zvýšení hospodářského významu a přínosu cestovního ruchu**. Za klíčové rozvojové směry pak byly nejčastěji označovány budování infrastruktury cestovního ruchu, zlepšování turistických služeb, celkové zvýšení image kraje, podpora lázeňství, profesní vzdělávání, apod. Jako příkladový model uvedené problematiky lze přiložit hlavní směry a rozvojové aktivity cestovního ruchu ve Strategii Brněnského kraje.

Směr: Budování doprovodné infrastruktury cestovního ruchu jako součásti infrastruktury volného času

Rozvojové aktivity:

- budování základní turistické infrastruktury
- podpora budování systému mezinárodních regionálních a lokálních turistických cyklostezek a tras (Euro Velo, Greenways, Moravsko-slezské dálkové trasy)
- podpora pilotních projektů budování prázdninových vesnic
- podpora pilotních projektů tranzitních center volného času
- rozvoj vodní turistiky (např. Bařův kanál, Vranovská přehrada, Novomlýnské nádrže, všeobecně využití říčních cest)
- rozvoj městské turistiky mládeže (levné pobyty, síť zařízení volného času pro mládež, programy)
- výstavba příměstských rekreačních center

Směr: Budování regionální organizační struktury cestovního ruchu

Rozvojové aktivity:

- podpora budování sítě regionálních a lokálních turistických organizací
- dobudování sítě regionálních a lokálních TIC (standardizace činnosti a poskytovaných služeb, propojení lokální a regionální sítě, zavedení informačního a rezervačního systému)
- zakládání a podpora lokálních sdružení pro rozvoj cestovního ruchu podpora rozvoje regionálního centra cestovního ruchu a rekreace (marketingové, poradenské a informační služby)
- zlepšování image regionu (např. systémem certifikace turistických služeb)
- podpora pokračování realizace turistického produktu Jižní Morava
- založení regionální incomingové CK
- založení profesní organizace podnikatelských subjektů v cestovním ruchu

Směr: Tvorba a podpora regionálních a lokálních turistických produktů, s důrazem na přeshraniční spolupráci

Rozvojové aktivity:

- turistický region Jižní Morava - Dolní Rakousko - Západní Slovensko (projekty Heritage trails, vinařské trasy, kulturní okruhy - slavnosti, folklór, cyklotrasy)
- tvorba a koordinace turistických programů a tras (příroda, historie, kultura, památky UNESCO, folklór)
- organizace společných regionálních turistických veletrhů
- kulturní kalendář regionu (folklór, akce, hody, slavnosti)
- podpora spolupráce při tvorbě a marketingu společných regionálních turistických projektů

Směr: Podpora speciálních projektů a programů turistického produktu jižní Moravy

Rozvojové aktivity:

- budování středisek a tras Heritage trails (založeno např. na specializaci vinařství, řemesel, folkloru)
- podpora budování regionálních a lokálních vinařských středisek a tras
- podpora pilotních projektů budování center venkovské turistiky (agrofarmy)

Další doporučení v jednotlivých oblastech v oblasti cestovního ruchu

- nová legislativa rekreačních obcí (jejich vymezení a definice práv a povinností, současné problémy např. hodnocení příjmů, problémy např. s druhým bydlením, omezení činností v chráněných oblastech a pásmech)
- podpora státu v organizační struktuře cestovního ruchu (podpora existence a vytvoření celonárodní sítě TIC, celostátní rezervační systém, informační systém o cestovním ruchu)
- ochrana přírodního rekreačního potenciálu (CHKO)
- společné úkoly České centrály CR (např. organizace poboček v regionech)
- reorganizace regionálních a lokálních statistických dat o cestovním ruchu
- organizace a podpora celonárodního výzkumu turistické poptávky
- podpora činnosti KČT

4. CESTOVNÍ RUCH V SEKTOROVÝCH A REGIONÁLNÍCH OPERAČNÍCH PROGRAMECH

Po ukončení prací na Strategiích regionálního rozvoje se problematika cestovního ruchu řešila v dalších programových dokumentech pro přípravu České republiky ke vstupu do EU.

První dokument celostátního pohledu tj. ***Národní rozvojový plán (RDP)*** vymezil ve své struktuře hlavní prioritní osy. Po úvahách nebyla problematika cestovního ruchu navržena jako samostatná prioritní osa, ale jen jako prioritní č. 1.5 „Rozvoj cestovního ruchu a lázeňství“ v prioritní ose 4.1: „Podpora rozvoje ekonomické základny a posílení její konkurenceschopnosti“.

Opatření navržená pro zabezpečení cílů v této prioritě byla v podstatě transformována jednak z pohledu Konzultačního dokumentu Sektorového operačního programu Cestovní ruch (KD SOP CR), jednak z pohledu priorit jednotlivých Konzultačních dokumentů Regionálních operačních programů (KD ROP) regionů NUTS II.

Navrhovaná opatření v RDP jsou následující:

- Zřídit fond na podporu rozvoje cestovního ruchu v ČR (podpora MSP).
- Podporovat tvorbu nových a zejména regionálních produktů cestovního ruchu.
- Podporovat regeneraci významných památek a turistických atraktivit.
- Podporovat dobudování organizační struktury cestovního ruchu (regionální turistické organizace a spolky, turistické regiony, TIC, informační systémy, aj.).
- Zkvalitnit propagaci a informovanost o turistické nabídce ČR v zahraničí.
- Zkvalitnit výzkum a zlepšit statistiku cestovního ruchu, zřídit satelitní účet cestovního ruchu.

V následujícím kroku byly vyhodnoceny priority a navrhovaná opatření v problematice cestovního ruchu, a to v KD SOP Cestovní ruch a dále v jednotlivých KD ROP 8 regionů NUTS II.

Priority a opatření KD SOP Cestovní ruch

Priorita 1

Podpora rozvoje malého a středního podnikání v cestovním ruchu, tvorba nových pracovních příležitostí

Opatření:

- Zřízení fondu na podporu rozvoje cestovního ruchu v ČR – zákonná úprava.
-

Priorita 2

Podporovat tvorbu nových produktů cestovního ruchu

Opatření

- Podporovat tvorbu regionálních produktů cestovního ruchu se zaměřením zejména na moderní formy: venkovskou turistiku, cykloturistiku, kongresovou a incentivní turistiku, kulturní a církevní turistiku apod. s přihlédnutím k podmínkám a specifikám jednotlivých regionů a trvale udržitelnému rozvoji cestovního ruchu.
 - Tvorba nových produktů cestovního ruchu a regionálních produktů cestovního ruchu.
-

Priorita 3

Příprava lidských zdrojů pro oblast cestovního ruchu

Opatření:

- Zdokonalit obsah vzdělávání a profily absolventů škol pro jednotlivé oblasti cestovního ruchu (hotelnictví, služby cestovních kanceláří, regionální marketing cestovního ruchu apod.).
- Rozšiřovat formy přípravy odborníků pro oblast cestovního ruchu ve veřejné správě a v regionálních orgánech v souvislosti s přípravou na zintenzivnění spolupráce s EU.
- Prohlubovat formou vzdělávání a speciálních kurzů znalosti a dovednosti pracovníků, specialistů a podnikatelů v oblasti cestovního ruchu.

Priorita 4

Zvýšení a zkvalitnění rozsahu propagace a informovanosti o ČR v zahraničí a vybudování jednotného informačního systému cestovního ruchu

Opatření:

- Zkvalitnit činnost ČCCR, posílit její finanční zdroje ze státního rozpočtu.
- Koordinovat tvorbu jednotného informačního systému cestovního ruchu.
- Vytvořit standardy služeb turistických informačních středisek a center.
- Vytvořit kombinovaný systém financování provozu turistických informačních středisek z veřejných a soukromých zdrojů.

Priorita 5

Zřízení satelitního účtu cestovního ruchu

Opatření:

- Vytvořit novou klasifikaci činností pro odvětví cestovního ruchu.
- Vytvořit podmínky pro zřízení satelitního účtu cestovního ruchu.
- Aplikovat Směrnici EU č. 95/57/ES ze dne 23. 11. 1995 týkající se sběru statistických informací
- v oblasti cestovního ruchu.

Priority a opatření problematiky cestovního ruchu v KD ROP regionů NUTS II

NUTS II	Priorita	Opatření
Praha	Rozvoj lidských zdrojů a podpora nehmotných faktorů konkurenceschopnosti	<ul style="list-style-type: none">• Ochrana světového kulturně - historického dědictví
Střední Čechy	Podpora podnikání	<ul style="list-style-type: none">• Rozvoj venkovských forem turistiky a cestovního ruchu• Podpora činností spolků a rozvoje venkovských tradic

NUTS II	Priorita	Opatření
Jihozápad	Průmysl a služby	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj infrastruktury a služeb v cestovním ruchu
Severozápad	Průmysl, podpora MSP, cestovní ruch a lázeňství	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj infrastruktury a služeb v cestovním ruchu • Rozvoj lázeňství
Severovýchod	Cestovní ruch	<ul style="list-style-type: none"> • Podpora budování a zkvalitnění infrastruktury cestovního ruchu ve vhodných lokalitách. • Zvyšování kvality služeb a celoročního využití kapacit (vzdělávání pracovníků v oboru, zlepšení a rozšíření nabídky služeb a kategorizace zařízení dle kvality poskytovaných služeb, rozvoj stávajících a podpora vzniku nových produktů CR), posílení propagace a marketingu. • Rozvoj pěší, cyklo-, agro-, hippo- a jiných forem turistiky s vazbou na přeshraniční cestovní ruch
Jihovýchod	Rozvoj cestovního ruchu	<ul style="list-style-type: none"> • Podpora budování základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu • Podpora budování regionální organizační struktury cestovního ruchu • Podpora tvorby regionálních a lokálních turistických produktů, s důrazem na přeshraniční spolupráci • Podpora zlepšování turistického image • Podpora regenerace památek
Střední Morava	Rozvoj podnikatelského prostředí	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj cestovního a turistického ruchu
Ostravsko	Cestovní ruch a lázeňství	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj produktů cestovního ruchu • Obnova a rozvoj infrastruktury cestovního ruchu

V celkovém shrnutí lze konstatovat, že problematiku cestovního ruchu staví jako samostatnou prioritu celkem 3 regiony (Praha v podstatě také, ale na jiné hierarchické úrovni), a to Severovýchod, Jihovýchod a Ostravsko, hlavní akcent v opatřeních kladou regiony zejména na:

- rozvoj turistické infrastruktury

- rozvoj turistických služeb
- rozvoj turistických produktů
- rozvoj turistické organizační struktury

Jako shrnující příklad podrobného rozpracování regionální problematiky cestovního ruchu lze uvést dále přehled priority **Rozvoj cestovního ruchu** v regionu NUTS II Jihovýchod:

Priorita 6

Rozvoj cestovního ruchu

Opatření 1

- ***Podpora budování základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu***

Aktivity naplňující opatření:

- zřízení regionálního fondu pro investiční podporu při budování a modernizaci ubytovacích a gastronomických zařízení a širokého sortimentu doprovodných turistických služeb
- budování doprovodné dopravní infrastruktury pro cestovní ruch
- budování turistických agrofarmů
- budování turistických vodních cest
- výstavba a modernizace sportovní - rekreační turistické infrastruktury
- podpora výstavby a modernizace technické infrastruktury v turistických střediscích a oblastech

Opatření 2

- ***Podpora budování regionální organizační struktury cestovního ruchu***

Aktivity naplňující opatření:

- přijetí zákona o cestovním ruchu s regionální působností
- vybudování sítě regionálních a lokálních turistických organizací (sdružení)
- vytvoření turistických regionů
- dokončení sítě TIC a jejich standardizace, včetně informačního a rezervačního systému a jeho technického vybavení

- rozvoj poradenských regionálních center (např. při RRA)
- organizace regionální statistiky cestovního ruchu

Opatření 3

- ***Podpora tvorby regionálních a lokálních turistických produktů, s důrazem na přeshraniční spolupráci***

Aktivity naplňující opatření:

- tvorba projektů Stezky dědictví
- společné přeshraniční turistické produkty a programy
- projekty rozvoje vodní turistiky, cykloturistiky, agroturistiky a ekoagroturistiky, vinařské turistiky
- projekty ozdravných pobytů
- projekty rozvoje obchodní a kongresové turistiky
- projekty kulturní turistiky

Opatření 4

- ***Podpora zlepšování turistického image regionu***

Aktivity naplňující opatření:

- regionální marketing pro turistické oblasti Jižní Morava a Vysočina,
- podpora mediální prezentace, účasti na tuzemských a mezinárodních veletrzích, tematických konferencí
- založení speciálního studia cestovního ruchu vysokoškolského charakteru (např. tříleté bakalářské studium, zaměřené zejména na výchovu turistického destinačního managementu, regionálních manažerů)
- podpora manažerských vzdělávacích kurzů v cestovním ruchu
- soustavný výzkum stavu rozvoje cestovního ruchu v regionu

Opatření 5

- ***Podpora regenerace kulturního a přírodního dědictví***

Aktivity naplňující opatření:

- projekty regenerace památek, (např. UNESCO)

- projekty regenerace městských památkových rezervací a zón, venkovské architektury
- projekty regenerace muzeí a výstav, expozic
- projekty regenerace a ochrany přírodních a technických atraktivit

5. APLIKACE ZÁVĚRŮ KD SOP CESTOVNÍ RUCH DO ROP

Jedna ze stěžejních otázek dalšího postupu v rámci státní politiky cestovního ruchu.. Jde zde zejména o základní filosofii, o možnosti a úkoly státní regionální politiky v oblasti cestovního ruchu. V souladu s KD SOP Cestovní ruch a s připravovanou Konceptí státní politiky v oblasti cestovního ruchu půjde z celostátní úrovně zejména o legislativní nástroje a opatření, koordinaci a zřízení celostátního podpůrného programu pro cestovní ruch, zejména pro podporu malých a středních podnikatelů (např. levnější úvěry pro investiční činnost), dále o garanci a technickou asistenci při zavádění informačních a rezervačních systémů v cestovním ruchu, o vytvoření standardů pro zajištění kvalitních konkurenceschopných služeb (např. kategorizace ubytovacích zařízení), o jednotnou propagaci a vytváření turistického image ČR a jejích turistických regionů v zahraničí, o garance standardů výukových a školících systémů v cestovním ruchu, apod.

K tomu je však nutné zpracovat podrobnější dokument v podobě Sektorového operačního programu Cestovní ruch. Dosud zpracovaný Konzultační dokument SOP neurčuje podrobněji např. specifikaci aktivit pro naplňování opatření a cílů priorit, nehovoří o konkrétní zodpovědnosti institucí, apod.

Tyto práce by měly být provázány s vypracováním podobných materiálů na úrovni ROP regionů NUTS II.⁴ Půjde přitom dle našeho názoru především o hodnocení možností implementace a komplementárnosti uvedených nástrojů a opatření pro rozvoj a podporu cestovního ruchu z úrovně státní politiky na jedné straně a o možnosti z vlastních zdrojů regionů (vlastní regionální politika) na straně druhé.

⁴ Ty jsou již v současné době obsahově dokončeny

Kromě těchto zřejmých úkolů půjde také o řešení vnitřních problémů regionů, spojených s cestovním ruchem. Tím máme na mysli především budování turistické organizační struktury (obce > města > komise cestovního ruchu > turistické spolky a organizace > profesní sdružení podnikatelských subjektů v cestovním ruchu > touroperátoři > destinační management > destinační manažerské společnosti (jako vrcholné řídicí organizace) pro úspěšný prodej svých nabízených turistických produktů. Aby bylo možné realizovat většinu záměrů sektorového operačního programu, nepostačí jen obvyklé metodické příručky (ty budou důležité zejména pro řešení otázek výše naznačené činnosti), ale skutečné zahájení opatření k podpoře a realizaci uvedených organizačních struktur. Tento fakt se ukázal jako rozhodující slabá stránka ve všech případových studiích i v praktické činnosti obcí a mikroregionů (o vyšší regionální struktuře nemluvě).

LITERATURA

1. Konzultační dokument Sektorového operačního programu. Praha MMR 1999.
2. Konzultační dokumenty ROP regionů NUTS II. Praha, DHV 1999.
3. Strategie regionálního rozvoje jednotlivých krajů ČR. Praha, DHV 1999.
4. Strategie regionálního rozvoje ČR. Praha, DHV 1999.

Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 2000
Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a správy
Vedoucí katedry: doc. RNDr. Milan Víturka, CSc.
Editor: Ing. Antonín Hlaváček, CSc., RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

II. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách

Sborník referátů z kolokvia pořádaného Katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy

Ediční rada:

předseda: RNDr. Luboš Bauer, CSc.
prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc., doc. PhDr. Kamil Fuchs, CSc.,
doc. Ing. Viktória Čejková, Ph.D., Ing. Jaroslav Rektořík, CSc.

1. vydání, 2000 náklad 100 výtisků
Tisk Vydavatelství MU, Brno – Kraví hora

55-984-2000-02/58-6/ESF

ISBN 80-2102317-1